بسم الله الرحمن الرحیم

بعد حمد خدایی که سر از نوع البشر انبیا را برگزید و اولیا را ستابع ایشان گردانید و پس از نعت
رسولی که بکمال محبوبیت بدرجهٔ خاتم النبوة رسید و در دنیا و عقبی هادی مضلان
و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر راهی بنده درگاه باسطی تراب علی ولد حضرت
قدوة العارفین و در الکاملین زبدة المحققین و الموحّدین کالشیخ الاکبر بالقب الغیب
بصاحب السر شاه محمد کاظم قلندر العلوی قدس الله سره الاکبر که این مختصریست
مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا
و نفحات و رشحات وغیره که اکثر از آن در ابتدای حال حضرت قبله گاهی و کعبه کماهی
موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان برچیده بودند چنانچه از اول
کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامها آنست و از قول ابو الحسن خرقانی
تا آخر کتاب استخراج کردهٔ این خاکپای درویشانست که بعد وفات حضرت والدی
مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد و امید از خوانندگان و فائده یابندگان آنست

اول بجناب حضرت صاحب راقدس سرہٗ بفاتحہ یاد آرند بعدہٗ بنام تقییروست دعا بروانند

تا فیضیاب و داخل ثواب شوند

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ذوالنون مصری رحمۃ اللہ علیہ
بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
یحییٰ معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
ابو حفص حداد رحمۃ اللہ علیہ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
عبدالرحمٰن حسین رحمۃ اللہ علیہ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ عمرو ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
ابو محمد رویم رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ بن الجلا رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم بن داؤد رقی رحمۃ اللہ علیہ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ابو یعقوب نہرجوری رحمۃ اللہ علیہ
سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ابو عبداللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

ابو الحسین بوشنجی رحمۃ اللہ علیہ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ خواجہ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ

عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ابو علی دقاق اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ابو الخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ

ابو الخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ابو حمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ

عبداللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ

ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو محمد جریری رحمۃ اللہ علیہ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ

ابو الحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ابو سعید ابو الخیر رحمۃ اللہ علیہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ

ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ابو حمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ

ابو عمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن الصباغ رحمۃ اللہ علیہ

ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی ثقفی رحمۃ اللہ علیہ

ابو جعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ابو علی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ اسحق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابو عثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ

ابو القاسم نصیر آبادی رحمۃ اللہ علیہ ابو العباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ابو نصر سراج رحمۃ اللہ علیہ

ابو القاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابو الفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ابو علی دقاق رحمۃ اللہ علیہ

ابو عبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد الراسبی رحمۃ اللہ علیہ ابو القاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ

ابو الحسین شیروانی صغیر رحمۃ اللہ علیہ ابو عبداللہ مختار مروزی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی نساج رح

حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رح خواجہ عبد الخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ

خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہ خواجہ بہاؤ الدین نقشبند قدس اللہ سرہ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ

مولانا عارف دیوگری رحمۃ اللہ علیہ خواجہ علاؤ الدین عطار رحمۃ اللہ علیہ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

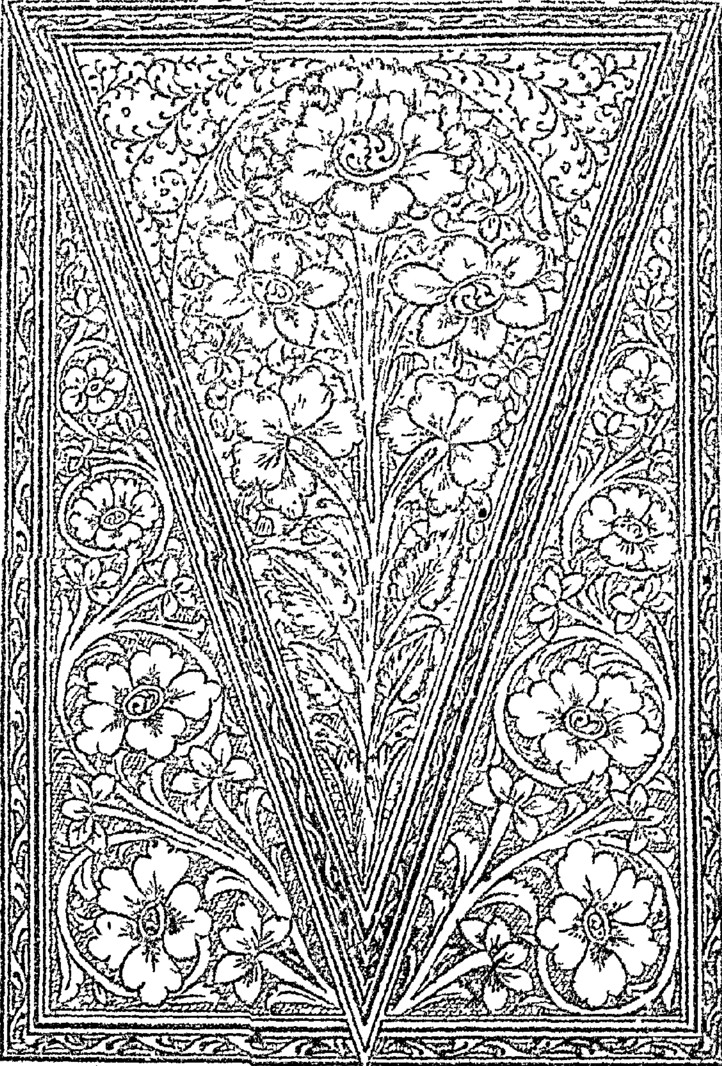
خواجه عبید الله ماهی چابلقه مولانا سعد الدین کاشغری مولوی عبد الرحمن جامی قدس سره

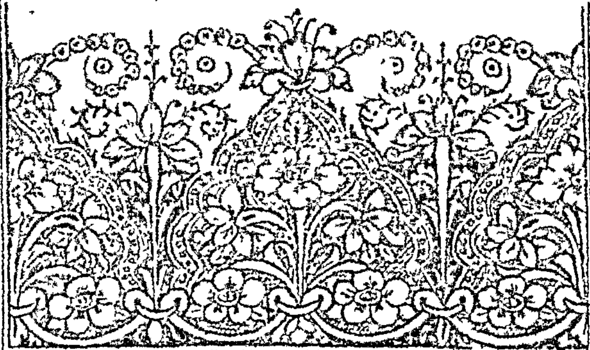
مولانا عبد الغفور قدس الله سره مولانا علاء الدین آبیزی قدس سره مولانا شمس الدین محمد روحی

شیخ عمر باغستانی قدس الله سره شیخ خاوند طهور قدس الله سره خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله علیه

حضرت شیخ عبید الله [illegible] شیخ عبد الله یلمیانی شیخ ابو عبد الله [illegible] رکن الدین علاء الدوله سمنانی

مولانا جلال الدین رومی مولانا [illegible] سلطان ولد [illegible] خواجه شمس الدین محمد کوسوی





بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم والصلوة علی رسوله محمد وآله واصحابه اجمعین کلمات چند
از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود بر داشتم تا شاید اگر توفیق موافق شود
در یک سخن آن عمل دست دهد بسند است ما را در دنیا و آخرت. امام جعفر صادق رضی الله عنه
فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد گفت معصیتی
که بنده را بحق نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتی که اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور کند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود
و عاصی با عذر مطیع. پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را
دل بکیسه بود و درویش را با خدا. و در معنی آیه یَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ یَشَاءُ فرمود خاص گرداند
برحمت خود هر کرا خواهد واسطه و علل از میان برداشت تا دانند که عطای محض است. و فرمود
مومن آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده است با خداوند خویش
و الهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن که نه الهام بود علامت راندگانست

و گفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
و عشق جنات الهی است نه مذموم است نه محمود و سر عاشق را آنگاه که مستحکم بعشق شد
که قلم دیوانگی بر او کشیدند و گفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکی از دروغ گوی که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آن وقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بد دل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمتر از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع و گفت
حقتعالی را در دنیا بهشت است و دوزخ بهشت عافیت است و دوزخ بلا و عافیت آن
که کار خود بخدا باز گذارد و بلا آنکه کار خدا بنفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود علیک بقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در وی نیاید و گفت سه چیز است
هر که دوست دارد دوزخ بدو نزدیک یکی طعام خوش خوردن و دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن و گفت خشوع در نماز نیست که اگر تیر با در پهلویش زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسبی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قدم رسی ایشان را پند دهی و صحبت از خلق
باز گیر و فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را نشناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن البصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گور اشارت بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت مکنید
تا خود را از دل پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی اینچ نیست مگر این کلمه بر دل نشاند
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابو سعید جبیر را نصیحت کرد که سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگر همه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن خلوت
منشین اگر همه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده امیر انرا اگرچه در حق مردان مردوار بود مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابرتر و زاهدتر فرمود ای اعرابی صبر من جمله جزع است و زهد من همه
میل است گفت معنی این سخن بگو که اعتقادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق است بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت است
بآخرت این عین نصیب طلب است صبر آنکس قویست که نصیب خود از میان بردارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش همه حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص با وی و قناعتی مشبع
و صبری با وی و چون این هر سه آمد از آن پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه‌ترست که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مراد خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند
به نیکان گفت اگر کسی مرا بخمر خوردن خواند دوست دارم که بطلب دنیا خواند گفت

معرفت آنست که یک از خصومت در خود نیابی گفت فکرت آئینه ایست که حسنات و سیئات تو بتو
نماید گفت هر سخن که نه از حکمت بود چون آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است همه غفلت و سهو است
و هر نظر که نه از عبرت است همه لهو و زلت است گفت در توریت است هر که قناعت کرد بی نیاز شد و چون عزلت گرفت
از خلق سلامت یافت و چون شهوت را زیر پای آورد آزاد شد و چون از حسد دست بداشت مودت
و مروت ظاهر شد و چون روزی چند صبر کرد برخورداری جاوید یافت و گفت پیوسته
اهل الله بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکه الهامی ایشان در نطق آید بعده بزبان سرایت کند
و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه راضی
دوم آنکه اعضای خویش نگاهدارد از هر چه خشم خدا بود در آن سوم آنکه قصد او در چیزی
باشد که خدایتعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و فاضلترین
اعمال فکرتست و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر
بدانستمی از هر چه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن بر دل و زبان
از نفاق است و هیچ مؤمن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود
می لرزد که نباید که منافق باشم و مؤمن آهسته و ساکن بود و حاطب اللیل نبود که هر چه
تواند بکند و هر چه بزبان آید بگوید و سه کس را غیبت نبود صاحب هوا را و فاسق معلن را
و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار استغفر الله الذی لا اله الا هو لیغفر
الغفور الرحیم اگر چه بحلی نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرائی که حلال ازو حساب بود
و حرام آنرا عذاب زیرک آنست که دنیا را خراب کرده آخرت را بنیاد نهد و نادان بر عکس
و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت
او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بودند

قرآنرا نامه حق میدانستند بشب تأمل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا هر که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هرچه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باش و گفت
ما برادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهاد و گفت
هر نمازیکه دل دران حاضر نبود بعقوبت نزدیک ترست یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق ست گفت هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گوئی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از آنکه مرا احمد گویند یا ذم از آنکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم رنگ
نیکو و طعم ناخوش گفت بپرهیز ازین سجاده یعنی دنیا که دلهای علما مسخر کرده است گفت
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را پس پشت انداز و گفت هر که
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک ست و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص ست
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاریکه با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل وی ببرم و گفت هر که بر وی شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود یکی وصیت خواست گفت راضی باشی در همه اوقات

بکار رسانی که کار ترا او می سازد تا بهیچ گفت اگر سازد می کنند که چه بهترین ثنا نیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بیست سال است که
هیچکس مرا بنام خود نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی و در دزد بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کنار و شد و سگ بار بوسید و آنرا بدرویشان داد و گفت ای نفس بیش ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بیست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاه داشتن زبان بر خلق سخت تر است از نگاه داشتن
درهم و دینار یکروز جامهٔ صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدا شکایت کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش میکاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدا را می شناسی خاموش شد و سر فکند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دائم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امید و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجا ایشان برابر بود تا سوسن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هر که را با تو سر خوش نیست هرگز سرش خوش مباد و هر که را چشم بتو
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر که را با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلیکه در و غبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی هست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و اندک دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم دیگریراست
آنکه مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یکی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبه ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته یکبار خوردی و گفتی از کراماً کاتبین شرم میدارم که در هفته زیادت
از یکبار بتوضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگرچه چند بار بحل خواستم رابعه البصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در ظنم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت آنگاه که از محنت شاکر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان است اگر ما توبه کنیم بتوبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانید جای ساکن بشوید
که کسی شما را نه بیند و سنت اعظم از کس قبول کنم که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت هر کرا از تنهائی وحشت بود و بخلق انس گرد

از سلامت دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عملش اندک شود و مگر آنچه او را
بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد و اندوهش بسیار دهد و چون دشمن دارد
دنیا بروی فراخ کند و گفت هر چیزی را زکوة هست و زکوة عقل اندوه طویل است و
هر که از حقتعالی بترسد زبان وی گنگ بود و نیز همه چیز از وی بترسد و هر که نترسد
از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود و چنانکه عجب است که در بهشت اگر بیند عجب تر آنکه
در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال و بیحساب بمن
دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از لذت تواضع نصیبی نیست و هر که
با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور و کرش
گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن است از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت در گذشتن
است از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که
خدای را در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که بر ستوری لعنت کند ستور گوید
آمین از من و تو هر که در خدای عز و جل عاصی تر است لعنت بر وی باد و گفت خصلت دو
دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت شرمم گرفت از بس که بمنبر میرفتم
و در سه روز یکبار بیش نمیرفتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم
و اصل حلم صبر و گفت هر که ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که زهد بهتر است
یا رضا گفت رضا گفت روزی عبدالله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد
می آئی که هستی سخن بر من نمائی و من بر تو نمایم گفت روزی فرزند را در کنار گرفتم گفت
ای پدر مرا دوست داری گفتم دارم گفت خدا را دوست داری گفتم دارم گفت
چند دل داری گفتم یک گفت در یک دل دو دوستی در نگنجد دانستم که سخن از کجاست

کودک را بینید اختم و بحق مشغول شدم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیران را بجای پدر خود و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دان گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب در راه هشیار باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن
ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان نیست که در نعمت
بر وی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در طریق هیچ چیز
سخت تر بر ما از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بنواخت خلق
فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است
بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکه از وی بترسی و گفت
سلام با بنای دنیا مکنید و گفت هرگاه که دست بطعام شبینه دراز میکردم انگشت
من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذوالنون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده که
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حق تعالی اعزاز نکند بنده را بعزی عزیزتر از آنکه بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند ذلیلتر از آنکه محجوب کند او را تا ذل نفس نبیند و گفت اگر با خلق انس داری
طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

نشست عارفان از او پرسیدند گفت عارف بیننده بود بی‌علم و بی‌یقین و بی‌تفسیر
و بی‌مشاهده و بی‌کشف و بی‌حجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن
حق بود و گفت علامت محبت آن است که ترک کند هر چه او را از خدا مشغول است تا او ماند
و شغل خدا و بس و علامت دل بیمار چهار چیز است یکی از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا
ترسناک نبود و سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد و چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه شنود
و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم است توبه انابت
و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خدا بود
و هر عضوی را توبه است توبه دل نیت کردن است بر ترک شهوات حرام و توبه چشم
از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست
بترک گرفتن مناهی و پای نارفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج
دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با وحشت آنچه بر تو رفته
از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود
و بیرون آمدن از حیلت و قوت خود و مفتاح عبادت فکر بود و رضا شاد بودن دل
در تلخی قضا و ترک اختیار است پیش از قضا و سه علامت اخلاص است یکی آنکه مدح و ذم
پیش او یکسان بود و در رویت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و گفت
یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد بحکمت و حکمت نگریستن
در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوت خویش محجوب است از شهود حق
و از سخن حق و آنرا که حق حاضر است بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبان است
و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدای تعالی او را در حرکات پرسیدند

بنده منقوش کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در همه
احوال گفتند از مردمان که با صلابت تر گفت آنکه زبان خود را نگاه دارد پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه ایمن گرداند او را از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتی که از نفس خود عزلت گیرد گفتند دنیا چیست گفت آنچه ترا از حق باز دارد گفتند سفله
کیست گفت آنکه نداند راه بحق و نداند یکی و صحبت خود است گفت هیچ کس را حقیر مدار اگرچه کافر باشد
دیگری و صحبت خود است گفت همت خود پیش و پس منگر است یعنی از گذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش یکی گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می شناسی ترا خدا بس و الا
طلب کسی کن که او را می شناسد و گفت اول درجه عارف تحیر است بعده افتقار بعده اتصال بعده
پرسیدند از عمل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت صوفی آن است که
خدا را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بد بردن است بنفس و گفت و رترا از خدا کسی است که
ظاهر اشارات او بخدا بیشتر بود و گفتند اندوه کرا بیشتر گفت بدخوترین مردم ابایزید بسطامی رحمة الله علیه
ازوی پرسیدند که مرد درین راه چه بهتر گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تنی توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جمله روندگان که بتوحید روند بدایت میدان
بایزید است روزی در راه کلهٔ سری یافت بر وی نبشته صم بکم عمی فهم لا یعقلون نعره بزد و بوسه داد
و گفت سر صوفی بیماند که در حق محو شده نه گوش دارد که خطاب لم یزل شنود و نه چشم دارد که
جمال لایزال بیند و نه زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیة در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می نهادم و بآتش مجاهده می تافتم و بر سندان مذمت

می‌نهادم و به پتک ملامت میزدم تا از خود آینه ساختم و پنج سال آینهٔ خود بودم با انواع
طاعات و عبادات آن آینه را میزدودم پس یکسال نظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و عشوه و طاعات زناری دیدم پنج سال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگاه کردم همه خلائق را مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه بازگشتم و بی زحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیده بان
دل بودم چون نگاه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شرک آن بود که بغیر حق التفات
کردمی و سی سال خدا را می طلبیدم نگاه کردم او طالب بود و من مطلوب و گفت
نفس را بدرگاه میبردم و میگریستم چون مدد حق رسید او مرا می برد و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود در حال تعجب داشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی داد و ستد رفتم و سلام کردم و از واقعه
شبانه پرسیدم گفت نسبت مقام برمن عرضه میکردند گفتم از اینها هیچ نمیخواهم که
همه حجابست گفتم خبر معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را اجزاء او نداند گفتم بعزت الله از فتوحی که ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم بتو دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارهاست صاحب همت باش
و بهیچ سر فرود میار که بهر چه فرود آئی بدان محجوب شوی گفت همه چند بار ره رفتم
تا بقدم دل براه او نرفتم راه نداد و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواد
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هرچه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد او

او بیگردم چون خاموش شدم نگریستم حجاب من همین ذکر بود وگفت بدرگاه عزت
شدم هیچ زحمتی نبود اهل دنیا بدنیا محجوب واهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
وارباب طریقت بتصوف قومی باکل و شرب وگریه و قومی بسماع و رقص و آنها که
پیشوایان راه‌اند در بادیه حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق وگفت مریدا
حلاوت طاعت دهند چون بدان خرم گردد و شادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق در وی بود وگفت توبه از معصیت
یکی است و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بتر از گناه است و کمال درجه عارف
سوزش او بود در محبت وگفت یک ذره حلاوت در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی
وگفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند و بسی عاجزان را بمردی رساند
اگر توانید بسر قاعده فنا اول بازروید تا بدین حدیث رسید و اگر نه اینهمه صلاح وزر و
وبال است وگفت گناه چنان زیان ندارد که بحرمتی کردن برادر مسلمان وگفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس است و علامت شناختن حق گریختن از خلق است
و خاموشی در معرفت او و فردا اهل بهشت بزیارت روند چون بازگردند صورتها
برایشان عرض کنند هر که صورت اختیار کرد ویرا از زیارت راه ندهند وگفت
بنده را هیچ به ازین نباشد که بی‌هیچ باشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون بی همه شد
باهمه شد وگفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت
نگوید که بعبارت نماید وگفت دنیا چه قدر دارد که کسی گذاشتن آن کاری پندارد و محال است
که کسی او را شناسد دوست ندارد و معرفت بی محبت قدری ندارد و کمترین چیزی که بر عارف
واجب است آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان از آن وی بود ترک گیرد

هیچ باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و
میکائیل قدم از عدم در زاویه دل عارف نهاد او در جنب وجود معرفت حق ایشانرا موجود
نپندارد و خبر ندارد و تا ادعی بوده عارف و گفت علامت معرفت جنید و عالم با عالم نشیند عالم
گوید من حکیم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع است بعضی از
که با معرفت نتوانست کشید بعبادات مشغول کرد و گفت کاشکی خلق بشناخت خود رسیدی
که معرفت خود ایشانرا در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که آندم
در زمین و آسمان جز حق نبینی تا بدان دم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد
سه خصلت دهد سخاوت چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع
چون تواضع زمین و هر کرا برگزیند فرعونی بر وی گمارد تا او را می رنجاند و گفت اینهمه گفتگو و
مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است
و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد انگاه بفضل خدا دیدن نه بکار خود و هر که بحق عارف است
جاهل است و زاهد سیار است و عارف حق است و نفاق عارفان فاضلتر از اخلاص مریدان و
گفت اگر همه بیدولتیها در راه تان افتد نومید مشوید و اگر همه دولتها حواله شما افتد
در حواله مشوید که کار خدا کن فیکون بود و هر که بخود در فرو نگرد و عبادت خویش خالص بیند
و از صفای کشف خود حسابی بر تواند گرفت و نفس خود را اخبث النفس بیند او را هیچ
حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است
که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل است و گفت علم غدر است و معرفت مکر و
مشاهده حجاب پس کو خواهی یافت چیزی که میخواهی و گفت نفس صفتی است که زود
جز بباطل معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا است و حقیقت تسلیم

کر دنیا و آخرت را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
و با آنکه خرد درد و چیز بود یکی خلق را حرمت نا داشتن و دوم حق را منت نا داشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه صحبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت مرا
تهمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خدا است و گفت کمال رضای من از او تا حدیست که اگر بنده را جاوید بعلیین برند
و مرا باسفل السافلین من راضی تر باشم ازان گفتند مرد کی بکمال رسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و تهمت از خلق بردارد پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بچه توان رسید بحق گفت بکوری و کنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت نمی آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یکی گفت چرا بشب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آنست که در خواب جز خدا را نه بیند و مرد بحقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده است مرده و مرده است زنده گفتند سهل عبد الله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره دریا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت مَنْ عَرَفَ اللهَ كَلَّ لِسَانُهُ گفتند مرد بحد اکی رسد گفت آ
مسکین هرگز نرسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان نا متکبر آنست که در هژده
هزار عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بدتر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از ان دارم که گویند چرا کردی یعنی هر چه کنم در منی و شرکست و شرک بدتر

از گناه و کار طاعتی بر من رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرائی بیدار شدم گفتم یا رب زیادتی میخواهم
بعد از توحید گفت مثل من دریاست که از عمق پدید نیست و نه اول و آخرش پیداست
یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خداے را
بندگانند ابراهیم و موسی و عیسی صلوة الله علیهم گفت انهمه منم گفتند خدا را بندگانند
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق دانند
که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب ببینید همه هلاک شوند سفیان ثوری
رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضای حق است و نادیدن قضا
کافریست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت حق و آنهم از کافریست و مال جمع کردن
از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت است و آنهم از کافریست و آمن بودن از وعید حق
و امید نا داشتن بوعده حق از کافریست و گفت گریه ده جزو است نه از آن ریاست و یکی
از بهر خداست و آن یک چشمه را اگر یک قطره هم در سالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون
درویش گرد توانگران گردد بدانکه مرائی است گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردنست بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی
این ترا خوشتر آید از آنکه گویند بد مردی بدانکه هنوز مرتدی پسندیده از یقین گفت
آنست که هرچه بتو رسد دانی که حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت هرگز تواضع نکردم کسی را بیش از آنکه یک حرف از حکمت دیدم و گفت که این
روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت گیرم در کسب چگونه گفت

از خدا بترس که هیچ ترسنکار را ندیدم که بسبب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه
گفت را خدا در چهار چیز است یکی امن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند چنانست که نیزه
گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن از خلق و یکی خاموشی
احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است و
زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ما سوی الله ست داود
طائی رحمة الله علیه یکی پیش او بود و در وی نگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن
کراهت است بسیار نگریستن نیز مکروه ست مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامی بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری بآخرت گوی یعنی از هر دو بگذر تا بحق رسی
یکبار فضیل پیش او در رفته زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته است
فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه ام سقف را ندیده ام کانوا یکرهون فضول
النظر کما یکرهون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست و رضا آرام گرفتن ست در تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا شدن
و تسلیم ثابت بودن ست در وقت نزول بلا و حیا باز بودن ست از خوی بد که خدا
بدان نا راضی ست و مراقبه علم دلست در قرب حقتعالی و خوف آنست که یک حرکت
نکنی که گمان تو چنان بود که بدین ماخوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود
اگر سرش از خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی عزم بپرهیز که دشمن ظفر یابد
و هر گاه که شرور عظیم واقع شود پس خود را هیچ آرام مگیر و بخدا پناه جو و درویشی را
گذشته کن لله و الا لا تکن یعنی خدا را باش و الا خود مباش ابو سلمان دارانی

رحمة الله علیه یکی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش است تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه و در دو جهان
هیچ خیر نیست که بنده را از خدا باز دارد و گفت اصل همه خوف است از خدا و هر دلی که از
خوف تهی باشد فاسد شود و زنگار نور دل سیر خوردنست و گفت گرسنگی نزد خدا
خزانه ایست ندهد بکسی الا که دوست دارد و گفت بر تو باد بر جوع که جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی بر تو ریزد و گفت خنک آنکه در همه عمر او را یک
خطره باخلاص دست داد و گفت راضی بودن آنست که از خدا بهشت نخواهی و از
دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خود هیچ عجب نباشد و گفت هرگز
تواضع نکند بنده تا وقتیکه نفس خود را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا
هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هر چه ترا از حق باز دارد و گفت حصن حصین
نگاه داشتن زبان است و مفتاح عبادت گرسنگی است و سر همه خطاها دوستی دنیاست و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرت و در آخرت ثمر حکمت و گفت عادت کنید چشم را
بگریه و دل را بفکر و گفت اگر پند دهنده خواهی در اختلاف روز و شب بنگر و گفت
هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول است او روی بدنیا آورده و گفت حق تعالی
عارف را اگر بر بستر خفته باشد بهتری بخشاید که کشاید ایستاده را در نماز و گفت نزدیکترین
چیزی که بدان قرب جویند بخدا آنست که بدانی که خدا بر دل تو مطلع است که از دنیا
و آخرت چیزی نمیخواهی الا او را و گفت معرفت بخاموشی نزدیکتر است که بسخن
گفتن و چیزیکه در حشر شود شکر است در نعمت و صبر است در بلا حاتم اصم رحمة الله علیه
فرمود هر که در این مذهب آمد او را سه مرگ باید چشید موت الابیض و آن گرسنگی است

و موت الاسود و آن احتمال است و موت الاحمر و آن مرقع داشتن است و گفت هر که
مقدار یک تسبیح از قرآن حکایت پارسایان در شبانروز بر خود عرض نکند دین خود بسلامت
نگاه نتواند داشت و گفت در سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر است و چون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود و چون خاموش شوی
یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی و شهوت سه قسم است در خوردن و در گفتن
و در نگریستن در خوردن اعتماد بر خدا نگاه دارد و در گفتن راستی و در نگریستن
عبرت و گفت در چهار موضع نفس را باز جوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بطمع
و در دادن بهمت و در نگاه داشتن بی بخل و گفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس
عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض است بهر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد و اولش چنان بود که روزی
در بستر باز کرده بود و پشت بدیوار نهاد و گفت سَلُونِی عَمَّا شِئْتُمْ و پیش ازین
انتها نکرده گفتند تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود و استادش ذوالنون مصری بود و گفت ابلیس را دیدم
گفتم بر تو چه سخت تر گفت اشارت دلهای بندگان بخداوند جهان و نیز روزی
ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان وقت نگفتند بدان
گرفتی و گفت اگر شکم پرخمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پرخمر شود عقل
بیارامد و آتش شهوت بمیرد و از طعام فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان است و دو بار خوردن مومنان
و سه بار خوردن ستوران و هر سه آنها سیر خوردن است و هر که گرسنگی کشد شیطان تا

گرد او نگردد بفرمان خدای تعالی و گفت اخلاص جدا کردن است از ماسوی الله و گفت
خبر مخلص ز آفت ریا نشود و گفت هر که خدای را بپرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن
باضطرار و گفت حرام است بر دلی که در وی چیزی بود که خدای بدان راضی نبود که در آن
دل نوری راه یابد و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت
هر که چهل روز در عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت
پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول ما شش چیز است تمسک
به کتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه
ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگزاردن حقوق و گفت اول این کار
توبه است و آن ندامت است و از شهوات دل برکندن و از ذمایم بمحامد نقل کردن
و گفت هیچ حجاب نیست غلیظتر از دعوی و هیچ راه نیست بخدا نزدیکتر از فقر
بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را
بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عبودیت بر داشتن از اختیار است و بیزار
بودن است از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت
صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدای تعالی
خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر این هم نکنید حاجت خواهید
و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس
و خدای را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت غایت معرفت حیرت و دهشت
است و اول مقام آنست که بنده را یقین دهند در سر و جمله جوارح وی بدان یقین آرام
گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را بنشان او بشناسند و صادق آن نیست

که خدا بر دو فرشته برگمارد که چون وقت نماز آید بنده را برگمارد نماز کند
و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت لا اله الا الله لازم است خلق را اعتماد بدان بدل
و اعتراف بزبان و در فا الفعل صوفی آنست که صافی بود از کدر و پر شود از فکر
در قرب خدا منقطع شود از البشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و تصوف اندک
خوردن است و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید نپذیرد و چون پذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدای را
متهم نداری اگر چیزی بود یا نه بود ساکن بود و گفت همه چیز را روی و قفاست
مگر توکل را همه روی است بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در مخالفت
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دید و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود لاجرم روی بی قفا بود و گفت حیا بلندتر است از خوف که حیا
خاصان را بود و خوف علما را و گفت عبودیت رضا دادن است بفعل خدا و در دلی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن با او
امر است و نواهی و بلندترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا التقدیر او چه
رفته و صبر انتظار فرج است از خدای تعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطاء
ما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت است و گفت زهد در چهار چیز است یکی در
ملبوس که آخر آن بلاست دوم در طعام که آخر آن مزبلهاست سوم در برادران که
آخر آن فراق است چهارم در دنیا که آخر آن فناست و گفت نفس از سه صفت

خالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سرها ست یکی از آن فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آنست که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ
ولی ناقص عقل در نیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهد است
و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت
ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است و از
اخلاص هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گفت
عاصیان را هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند چه چیز بدان ثواب بدو رسد
که رضا دریابد گفت بدان که مخالفت در سر نکند گفتند مردی میگوید که من در یاام
حرکت نکنم تا وقتیکه حرکت ندهند گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش
خواستن و بر و بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی مردی گفت
توبه آنست که گناه را یاد داری فرمود که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند وصیتی
کن گفت رستگاری شما در چهار چیز است نان خورانی - و بیخوابی و تنهائی و خاموشی
یکی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکی نباشد با که باشی اکنون با او
باش گفتند بزیارت تو شیر می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از خلقان با که
صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر فعلی که
رود آن را از ایشان تاویلی هست لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمة الله تعالی علیه گفت علامت جوانمردی سه چیز است یکی وفا بیخلاف

دوم ستایش بنجویش سوم عطای بی سوال وگفت علامت دوستی خدا در حق بنده
آن بود که او را مشغول دارد در کاریکه سعادت وی در آن بود و نگاه دارد از شغلیکه
او را بکار نیاید وگفت علامت اولیا سه چیزست اندیشه ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود وگفت چون حق بنده را چیزی
خواهد در عمل بگشاید و در سخن بندد و نیز بگشاید در عمل و ببندد در کسل وگفت
حقیقت وفا بهوش آمدن سرست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از
فضول آفت وگفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی نگاهداشت
سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جهل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقائق و گفتن بدقائق و نومید شدن
از آنچه هست در دست خلائق وگفت هر که عاشق ریاست است هرگز فلاح نیابد گفت
من را امامی میدانم بنجر آنکه از کسی چیزی نخواهی و هیچ نبود که کسی از تو خواهد وگفت
چشم فرو خوابانید اگر همه از پری ماده باشد گفت زبان از مدح نگاه دارید چنانکه
از ذم گفتند بسجه چیز دست یابیم بر طاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندک دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد وگفت عارف را
اگر هیچ نعمتی نبود او خود در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت
سی سال است که استغفار میکنم از یک شکر کردن گفتند چگونه گفت بازار بغداد
بسوخت اما دکان من بنسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را
به از برادر مسلمان خواستم و دنیا را حمد گفتم از آن استغفار میکنم وگفت دور باید
از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان و امیران وگفت هر که خواهد که بسلامت

باند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غم او و گوا از خلق عزلت
کن و گفت دنیا همه فضول است مگر پنج چیز نانی که سد رمق باشد و آبی که تشنگی
ببرد و جامه که عورت بپوشد و خانه که دران جا تواند بود و علمی که بدان کار کنی و گفت
هر معصیت که بسبب شهوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و هر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا که معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شهوت و گفت اگر در بوستانی که درختان بسیار باشند و بر هر درخت مرغی نشسته
بزبان فصیح گوید که السلام علیکم یا ولی الله و اگر نترسد که آن مکر است و استدراج
بروی بباید ترسید و علامت استدراج کور شدن است از عیوب نفس و مکر قولی است
بے عمل و گفت ادب ترجمان دل است و گفت قوی ترین قوت آنست که بر نفس
خود غالب آئی و هر که عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیر عاجزتر بود و گفت
حیا و انس بر در دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرود آیند و اگر نه بازگردند و گفت
در دلے که چیزی دیگر بود پنج چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار هر مرد در فهم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فهم کننده ترین خلائق آن بود که فهم کند اسرار و قائق قرآن و تدبر
کند دران و صابرتر آن بود که بر حق صبر تواند کرد و گفت شوق برترین مقام
عارفان است و گفت عارف آنست که خوردن وی خوردن بیماران است و
خفتن وی خفتن مارگزیدگان و عیش وی عیش غرق شدگان و گفت علامت
زهد آرام گرفتن نفس است از طلب و قناعت کردن بدانچه گرسنگی برود و راضی بودن
بدان که عورت پوشیده شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل وگفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و عیش عارف خوش است
که از خود مشغول است وگفت کار زاهدی را با همه بدست گرفتم هرچه خواستم از وی یافتم
وگفت هرکه بیاراید در چشم خلق آنچه در وی نبود بیفتد از ذکر حق و بسیار آمیختن از خلق
از اندک صدق است وگفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی و رنج آنها بکشی
بی کینه و مکافات وگفت از هیچ برادر بریده مشو بگمان و شک و دست
از صحبت او باز مدار وگفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از
رغبت بهشت و یکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم
گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر از پیش بگفتی با تو صحبت نداشتمی
فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم
همه گفتند پرهیز از صحبت خلق و اندک خوردن فرمودند وگفت هر دل که
از وی علم و حکمت و سخن مشایخ باز گیری بمیرد وگفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا
چگونه است گفت هرجا که روی آری خدا آنجاست وگفت اهل معرفت آن قوم اند
که چون سخن گویند از خدا گویند و چون عمل کنند برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدا طلب کنند
روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرده و آهن تافته بیرون آورد
و بر دست نهاد وگفت صدق اینست وگفت هرکه مداومت کند بذکر دل
آنجا شادی پدید آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده
تائب نبود تا پشیمان نشود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهده مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از توبه واجبها و صدق و زهد
برخیزد و از صدق توکل برخیزد و از استقامت معرفت برخیزد و بعده لذت

انس بود و بعد از حیا بعد از حیا خوف بود از مکر و استدراج و در جمله این احوال
باید که از دل مفارقت نکند از خوف آنکه نباید که این احوال از دل او برود و از
لقای حق باز ماند و گفت هر که تملق بدنیا کند تا عارف تر بود و هر که تجرید عارف
تر بود زودتر بمنزل رسد و گفت رجا قوت نافذ راست و واصل تر آنست که [illegible]
که خود در موافقت بوده باشد و گفت هر که بدنیا نظر کند نظر او دست و دوستی حق
از نقش دنیا از دل او ببرد و گفت هر که نفس خود را بشناسد او در دین خود در غرور
بود و مبتلا نکند حق تعالی هیچ بنده را بچیزی سخت تر از غفلت و سخت دلی و گفت
انبیا مرگ را کراهیت داشته اند که از ذکر حق باز می ماند و گفت دوستی خدا دوستی
طاعت اوست و هیچ سبیل نیست بشناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد
که او را بچیزی بشناسد تا نیکوئی او را یاد کند او مشرک است در عبادت احمد خضرویه
رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند بسه چیز مکرم شود تواضع
حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را بزبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیکترین
کسی بخدا آنست که خلق او بیشتر است گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عظیم تر نبود
هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه نفس خود را
غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با آنچه او در آنست موافق او نبود و گفت دلها
جویهاست هرگاه از حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار بر جوارح و هرگاه که
از باطل پر شد پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیچ خواب نیست
گران تر از خواب غفلت و تمام بندگی در آزادی است و در تحقیق بندگی آزادی

تمام ست یکے از وسوال کرد کہ کدام عمل فاضلترست گفت نگاہداشتن اسرار والتفات ناکردن بغیر اللہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ گفت ہیچ نمی دانم مرید را مضر از سفر کردن بر متابعت نفس و ہیچ فساد بمارا ہ نیافت الا از سفرہائے باطل وگفت حق تعالیٰ فرمود دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا میان نہی بی حقیقت و دعوئے فاسد واشارت باطل و اطلاق کردن عبارت والفاظ ثم قال اللہ تعالیٰ اِنَّ الشَّیَاطِیْنَ لَیُوْحُوْنَ اِلٰی اَوْلِیَائِهِمْ لِیُجَادِلُوْکُمْ وگفت ہرگز ہیچکس برضائے خدا تعالیٰ نرسد اگر یک ذرہ دنیارا در دل او مقدارے باشد وچون بندہ صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از آنکہ عمل کند واگر اخلاص بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت کہ عمل کند وگفت شما سہ چیز را دوست میدارید وازآن شما نیست نفس وروح ومال وگفت راحت در دنیا طلب مکنید کہ نیابید این در بہشت ست وگفت توکل آنست کہ خود را در دریائے عبودیت افگنی و دل در خدمت بستہ داری اگر دہد شکر کنی واگر باز گیرد صبر وگفت عارف را ہیچ تیرہ نکند وہمہ تیرگیہا بدو روشن شود وگفت ہیچ چیز نافع تر نیست از عبادات از اصلاح خواطر و ہرگز اندیشہ درست شد بعد ازان ہرچہ برود از افعال واحوال درست بود یحییٰ معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ فرمود دور باش از صحبت سہ قوم یکے علمائے غافل دوم قرا مداہن سوم متصوف جاہل وگفت سہ خصلت از صفت اولیا ہست اعتماد بر خدا در ہمہ چیز وبی نیاز بودن از و در ہمہ چیز ورجوع کردن بدو در ہمہ چیز وگفت ہرکہ اعتبار نگیرد بمعاینہ مستغنی نگردد از نصیحت وگفت گمان نیکو بخدا ای نیکوترین گمانہا ست چون باعمال نشاستہ

مراقبت بود وچون بمعاصی وغفلت بود آرزو بود که او را در خطر اندازد و معیوب آنکس ست که مهمل گذارد روزگار خویش ببطالت وحیای بنده ندم است وحیای خدا کرم است وتارک گناه برای شرم خدا که خدا می بیند به از کسی که ترک کند برای نفس وترس نفس وگفت مرد حکیم نبود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نگرد بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم تواضع نه بچشم تکبر وگفت چون بنده انصاف خدا داد از نفس خویش خدا ایتعالی او را بیامرزد وگفت با مردمان سخن اندک گوئید وبا خدا بسیار وگفت دنیا دکان شیطان ست زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی که در دنیا خیم شیطان آ هر که از دست شد هرگز بهوش نیاید مگر روز قیامت در ندامت وحسرت وگفت دینار و درم کژدم است دست بران مکن تا افسونش نیاموزی واگرنه هلاک شوی و افسونش آنکه دخل او از حلال بود وخرج او بحق وگفت طلب دنیا عاقل را نیکوتر از ترک کردن جاهل وگفت در تن فرزند آدم هزار عضو است پر از شر همه در دست شیطان چون گرسنه شود وتفس را ریاضت دهد آنجمله خشک شود و بآتش گرسنگی بسوزد وگرسنگی نورست وسیری نار وگفت هیچ بنده سیر نخورد تا خدا وند از و سیر چیزی که بعد ازین نتواند دریافت وگرسنگی طعام خدا است وگفتند بر مرید چه سخت تر گفت همنشینی با اضداد وگفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انست تو بخلق بود چون برون آئی برود اگر بخدا بود همه جا ترا برابر بود دشت وکوه وبیابان وگفت در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدور حقائق رضا بناید وگفت با خوی نیکو معصیت زیان دارد ومقدار یک دانه و دستی بد از هفتاد سالم

عبادت بی دوستی و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع آ
د توحید نور است و شرک نار و نور توحید جمله سیات موحد بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دو گونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدای
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک و مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه بیندیشد پشیمان
شود و گفتند بچه شناسم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا که [کدام]
الیمن تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه هیبت نصیبت بود و درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
به نیکوئی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود از دل تو چنانچه سیم و
خاک برابر شود دوم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان شوی از شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن و گرنه ترا باین سخن چه کار و علامت خوشخوی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاه دارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هرچه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید با ورسید یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان
ست و گفت تو سیکه میدانند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که
از عبادت او بتغیری کنند جز آنکه وی فرموده ست و گفت اشارت خلق بر قدر
یافت خلق ست و یافت بر قدر شناخت بود و شناخت بر قدر محبت بود پرسیدند
از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدا را
بلیغتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و
گفت عزیزترین چیز در دنیا اخلاص است هرچند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم
بلون دیگر می آید و گفت اگر خدای را بینم با جمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه
طلب مقصود نکند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگرداند و غایت عبودیت آنست
که بنده او باشی در همه چیز و هرکه بشناخت او را بفکر عبادت کرد او را بدل ۞
ابو حفص حداد رحمة الله علیه گفت هرکه اقوال و افعال خود را هر وقتی
نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند
پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند هرچند تواند
خاموش باشد گرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا درخواهد
تا دو چند عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنکه ترک هرچه ترا ست بگوئی و ملازم
باشی چیزیرا که ترا بدو فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و
نشان دوستان آنکه روزیکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد رود
از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را
قوت کرامات داده باشند و او را از آن غائب گردانند گفتند غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و بخیل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار ترک کند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم انداختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردن بخدا و نیکو
وسیله بنده را بخدا دوام فقر است و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگریست هالک شد و خوف چراغ دل است آنچه از خیر و شر است در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هر که
همیشه فضل خدا بیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش است با خدا و آنکه بفعل خود شاد شود و مغرور است و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حسابش خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از سر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را ملازمت کن و گفت
روشنی تن بخدمت است و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض است و بس و تصوف همه ادب است و گفت عمل که شایسته بود آنرا بر تو فراموش
کند و گفت نابینا آنست که خدا را ناشناسد و نه بیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
از خدای بود نظر او بمکونات یکی از و وصیت خواست گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن نهند و رسید
در بغداد رفت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گویید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی بخود نسبت ندهی گفت
نیکوست اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف ناطلبیدن

جنید گفت و بعمل آرید ای اصحابنا ابوحفص گفت این سخن است نباید جنید
چون این از جنید گفت بر خیزید ای اصحابنا که زیادت آورد ابوحفص آوردم و ذکر
او در جوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیه گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذرها بود و نیکی را بس خطری نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط نیفتی و هر که در سیرت های سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بنده است آنچه بتو میرساند تا ساعتی بی رنج
اما رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهتر است از نفس فرعون
او کبر را آشکارا کرده است و گفت ملامت ترک سلامت است و اگر مستی را
می بینی که می خسپد بیدار ملامت نکنی نباید که بهمان بلا مبتلا گردی پرسیدند از ملامت
گفت راه آن بر خلق دشوار است و مختصر آنکه طرفی بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود و گفتی در رجا چندان برفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان و او همیشه نشانه ملامت باشد
گفت من نیک خوی ندانم مگر در سخاوت و بدخوی را نشناسم الا در بخل و هر که
خود را ملکی داند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را بخود محتاج نه بینی نه در این جهان
و نه در آن جهان و هر گاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار گفتن است و گفت اگر توانی کم
کار خود بخدا باز گذاری بهتر از آنکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزع نکند در مصیبت
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه هارون رشید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهل ترین که بود گفت عالم ترین خلق مطیع ترشان
بود و جاهل ترین امین عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا بخود عارف بود یا بحق
آنکه بخود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحق عارف بود شغلش
عبادت و طلب رضای او بود گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از غم راحت یابی
و زبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالی
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او
پیوسته چون در نگرند او نه بیند چون بخوانند نشنود و چون مصیبتی رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسی نترسد و بکسی امید ندارد گفتند تو
مشتاق خدائی گفت نه شوق بغایب بود و چون حاضر شود کجا شوق بود گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هر که امین تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکی
خوف و هر که بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل جوئی یاری خواه
بر وی بنگاهداشت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تصنع
و تزئین و ریا و گفت طاعت بجهل زیانکار تر است از معصیت بجهل و یقین
نوریست که مشاهده میکند بدان جمله امور آخرت و اخلاص آنست که چون عمل کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خویش
از هیچ کس مگر از خدای و چنان دان که کسی نیست در زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل است که

سی و شش کس از اصحاب وی جمع شدند و سفره نهادند نان اندک بود
شیخ پاره پاره میکرد و چراغ برگرفت چون چراغ آوردند
پاره‌ها برجای بود که کسی نخورده بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود
عبدالرحمن حسین رحمة الله تعالی علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز
پیش من است چشم و زبان و دل و هوا چشم جائے منگر که نشاید و بزبان چیزی
مگو که خدا تعالی بخلاف آن است اندر دل نگاهدار از خیانت و کبر بر مسلمان و هوا
نگاهدار در سر و هیچ مگو و اگر این چهار باین صفت نباشند خاکستر بر سر
باید کرد گفت دلها موضع ذکر است چون با نفس صحبت داشتند موضع شهوت
شدند و شهوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتی بیقرار کننده و یا شوقی
بی آرام دهنده گفت اندوه ملکی است برچیزیکه فردا ترا مسرتی بود و شادی مبارک
الا بچیزی که فردا ترا استوار کند و نافع ترین خوف آن بود که از معصیت
باز دارد و اندوه دائم کند و فکرت را لازم تو گرداند در بقیه عمر ما جنید
بغدادی رحمة الله علیه فرمود که اگر مرتضی یک سخن بکرامت نگفتی اصحاب
چه کردندی و آن سخن آنست که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدای را بچه
شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بخود که او خداوند نیست که شبیه او
تواند بود بهیچ صورتی و او را نتوان یافت بهیچ حسی و او را قیاس نتوان کرد
بهیچ خلقی که او نزدیک است در دوری خویش و دور است در نزدیکی خویش
و بالای همه چیزهاست و نتوان گفت که تحت او چیزیست و او نیست چون
چیزی نیست از چیزی و نیست در چیزی و نیست بچیزی سبحان الله آلف

خدا۔ ایکہ او چنین ہست چنین نیست ہیچ چیز از خیر او را اگر کسے شرح این سخن دہد
مجلدہا بر آید فہم من فہم و گفت اگر من ہزار سال بزیم از اعمال یکذرہ کم نکنم
مگر کہ مرا باز دارند و گفت روزگار چنان گذشتم کہ اہل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم کہ من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم کہ
نہ از ایشان خبر دارم و نہ از خود و دہ سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاہداشت اکنون بست سال ہست کہ من نہ از دل خبر دارم و نہ دل از من
و گفت درین راہ قاطعان بسیار اند و بر راہ سلکہ دام مے اندازند دام مکر و استدراج
و دام قہر و دام لطف و آنرا نہایت نیست مرد باید کہ فرق کند میان ہر سلکہ
دامہا گفت چون قدرت معائنہ کرد صاحب آن نفس بکراہت تواند زد چون
عظمت معائنہ شود از نفس زدن منع کند و چون ہیبت معائنہ شود آنجا کسی کہ
نفس زند کافر گردد و گفت نفس کہ با ضطرار از مرد بر آید جملہ حجابہا و گناہان کہ
میان بندہ و خدا ست بسوزد و گفت خنک آنکسی کہ او را در ہمہ عمر یکساعت
حضور بودہ است و شریف ترین نسبت ہا و بلند ترین آن اینست کہ با فکرت بود
در میدان توحید و گفت میان بندہ و خدا چہار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکے دنیا
و کشتی او زہد ست و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن ست و یکے ابلیس و کشتی او
بغض و یکے ہوا و کشتی او مخالفت و گفت در میان ہواجس نفسانی و وساوس
شیطانی فرق آنست کہ نفس چیزے الحاح کند و تو منع کنی وا و معاودت میکند
اگرچہ بعد از مدتی بود تا وقتیکہ بمراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلافے
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند و گفت ابلیس مشاہدہ نیافت در طاعت

و دوام مشاہدہ گم نگردد در زلت گفت طاعت علت نیست بدانچہ در ازل رفتہ ولیکن بشارت می دہد بر آنکہ در آنکار کہ رفتہ است در حق طاعت کنندہ نیکو رفتہ است گفت مردان مردان اند نہ بصورت گفت اساس نہست کہ بمراد نفس قیام نکند و گفت غافل بودن از خدا سخت تر ست از آنکہ در آتش شدن و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو ہیچ باقی ماندہ بود و گفت نفس ہرگز با حق الفت نگیرد و ہر کہ نفس را بشناسد عبودیت بر وی آسان شود و ہر کہ گوید اللہ ہمیشہ ہا بہ در وغ زنست و ہر کہ بشناخت خدا را ہرگز شاد نشود و ہر کہ خواہد تا دین او بسلامت ماند و تن او آسودہ و دل او بعافیت گو از مردمان جدا باش کہ این زمانہ وحشت ست و خردمند آنست کہ تنہائی اختیار کند و ہر کہ علم او بیقین نرسیدہ است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع و ورع باخلاص و اخلاص بمشاہدہ او از ہالکانست و اگر جملہ دنیا یک کس را بود زیان نبود و اگر سیر یک دانہ خرما کند زیان دارد و مرید صادق بی نیاز بود از علم عالمیان و گفت چون حق تعالی بمردی نیکی خواہد او را پیش صوفیان افگند و از قرایان باز دارد و نشاید کہ مریدان چیزی آموزند مگر آنچہ در نماز بکار آید و فاتحہ و قل ہو اللہ تمام ست و ہر مرید کہ زن کند و علم نویسد از و ہیچ نیاید و ہر میان خود و خدا تعالی تو بہ پر طعام نہادہ است از و مناجات ہرگز نیاید و خواطر چہار ست یکی خاطرست از حق کہ بندہ را دعوت کند بحق و خاطرست از نفس کہ دعوت کند با راحت نفس و تنعم بدنیا و خاطرست از شیطان کہ دعوت کند بحقد و حسد و عداوت و خاطرست از ملک کہ برغبت و قوت بخشد بر طاعت و عبادت حق و گفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کنندہ مریدان

و ہلاک کنندہ غافلان و گفت ہمت اشارت ہست از خدا و ارادت اشارت
فرشتہ و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شہوت اشارت
نفس و لہو اشارت کفر و حق تعالی ہرگز صاحب ہمت را عقوبت نکند اگرچہ معصیت
رود بر وے و گفت ہر کرا ہمت ہست او بینا است و ہر کرا ارادت ہست نابینا است
و گفت اجتماع چہار ہزار پیر طریقت ہست کہ نہایت ریاضت این ہست ہرگاہ
دل خود طلبی ملازم حق بینی و ہر کہ در سوانقت بحقیقت رسیدہ باشد
ازان ترسد کہ حظ از حق فوت شود بچیزی دیگر و مقامات بہ شواہد ہست
ہر کرا مشاہدہ احوال ہست او رفیق ہست و ہر کرا مشاہدہ صفات ہست او اسیر است
کہ ہیچ انجا رسد کہ خودی بر جا بود در شبانہ روزی ہزار بار بیاید مرد چون
فانی شد و شہود حقتعالے حاصل گشت اسیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت ہست بمشاہدہ و اول چیزے کہ ظاہر شود
از احوال اہل احوال خالص شدن افعال ایشان بود ہر کرا سر خالص نبود ہیچ فعل او
صافی نبود و صوفی چون زمین باشد کہ ہمہ پلیدی بر وے افگنند و ہمہ نیکوی از وی بیرون
آید و تصوف از صفا ہست ہر کہ گزیدہ شود از ماسوی صوفی ہست و صوفی آنست
کہ دل او چون دل ابراہیم سلامت یافتہ بود از دوستی دنیا و بجا آرندہ فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسماعیل و اندوہ او چون اندوہ داؤد و فقر او
چون فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیہ الصلوۃ والسلام و گفت تصوف نسبت آنست
کہ ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زندہ کند و گفت تصوف آن بود کہ با خدا باشی

بعلاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست که در حجاب مسکرد و چنانکه هیچ چیز او را حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است بخدای تعالی و معرفت مکر خداست یعنی هر که پندارد که عارفست ممکورست (مکر کرده شده) و معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف معروف اوست و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکر است در علم با ثبات غدر است و آنچه موجود است در فعل مکر و غدر است و گفت توحید خدا منزه داشتن قدم او بود از حدث یعنی بدانی که اگرچه سیل در دریا باشد اما نه دریا باشد و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود مگر در میان دو تن اما چنان دو تن که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و گفت محبت افراط میل است بی نیل و گفت بمحبت خدا بجهد تو کی توانی رسید تا جان در راه او سخاوت نکنی و انس یافتن بود بدو و اعتماد کردن بران فضل است در سخاوت و اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان را از حال خویش بدان خبر باید و هرچه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق است و وجد هلاک و وجد زنده کننده همه است و مشاهده میراننده همه مشاهده اقامت ربوبیت است و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نبینی و مراقبه آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا گفت مراقبه انتظار غائب است و حیا خجالت است از حضور مشاهده و گفت وقت چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را و لیسا

سخت تر از نگاهداشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق در افتقار بخدای در نهان و آشکار او نیکی اقتدا برسول خدای تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است ساکن شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گذارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمرد و گفت شکر علتی است و آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبت کند
و با خدا ایستاده باشد بحظ نفس و زهد تهی دست بودن است و خالی از مشغلهٔ آن
و حقیقت صدق آنست که راست گوئی در هر کاریکه از و نجات نیابی مگر بدروغ
و هیچکس نیست که طلب صدق کند که نیابد و اگر نیابد به بعضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سوال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش بماند
و صبر باز داشتن نفس را با خدا بجزع و فزع و خوردن تلخی با دردی ناترش کردن
و توکل خوردن بی طعام است یعنی طعام درمیان نه بیند و توکل آنست که خدایرا باشی
چنانکه پیش ازین نبودی و خدای را بودی و پیش ازین توکل حقیقت بود اکنون
علم است و توکل نه کسب کردن است و نه ناکردن لیکن سکون دل است بوعدهٔ
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که بیقین
از رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست که با درویشان نقار [کینه ۱۲] نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل بکنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل هر دو سرای و مستغنی باشی بحق تعالی و خلق چهار است سخاوت

دانست و نصیحت و شفقت و صحبت با فاسقان نیکوخوی به از آنکه با قرّاء
بدخوی و حیا دیدن آلاء اوست و دیدن تقصیر خود پس ازین هر دو حال حاصل
زاید که آنرا حیا گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بوده است و حال چیست
که بدل فرود آید اما دایم نبود و رضا رفع اختیار ست و نیز آنکه بلا در انعمت
شمری و گفت فقر دریای بلاست و فقر خالی شدن دل ست از اشکال و
خوف آنکه ترک کنی هوا از خوف و ترک عملی گیری بغیر شوق و گفت صوم نصفی
از طریقت ست و توبه را سه معنی است اول ندامت دوم عزم بر ترک معاودت
سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر
ست در ذکر و ذکر در مشاهدهٔ مذکور و ایمن بودن مرید را از مکر کبایر بود و واصل را
کفر و تصوف صافی کردن دل ست از مراجعت خلقت و مفارقت از طبیعت
و فرو میرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات
روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن آنچه اولی تر است ابدا و نصیحت کردن
جملهٔ امت و وفا بجا آوردن بر حقیقت و متابعت پیغامبر در شریعت و صوفیان
قومی اند قائم بخداوند چنانکه ایشان را ندانند الا خداوند تعالی پرسیدند از همه زشتی ها
صوفی را چه زشت تر گفت بخل و سوال کردند از توحید گفت آنکه تا چیز نگردد
در رسوم و ناپیدا شود رسوم علوم و خدا بود چنانکه بود و همیشه باشد لقا و
نقص گرد او راه نیابد باز گفتند که توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلت
و عجز و ضعف و استکانت و صفت خداوند همه عز و قدرت هر که این جدا تواند کرد
با آنکه گم شده است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین ست گفتند چگونه

گفت آنکہ بشناسی کہ حرکات و سکنات خلق فعل خداست کسے را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا ما دون او را و گفتند تجرید چیست گفت آنکہ ظاہر او مجرد بود
از اعراض و باطن او از اعراض سوال کردند از محبت گفت آنکہ صفات محبوب
بدل صفات محب بنشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود کہ حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند درجہ است تفکر ست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکر ست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکر ست در وعدہ خدا
و عذاب و از و ہیبت زاید و تفکر ست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بندہ در عبودیت گفت چون
بندہ جملہ اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جملہ از خدا بیند و قیام جملہ بخدا بیند
و مرجع جملہ بخدا بیند چون اینہمہ او را تحقیق بود بصفوت عبودیت رسیدہ باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبہ گفت حال ہست کہ مراقب انتظار میکند
آنچہ از و تورع او ترسد لاجرم حالتی بود چنانکہ از شبخون کسے ترسد و نخسپید
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفات صادق ان
ہست و صادق آنکہ او را چنان بینی کہ شنیدہ باشی دہمہ عمرش ہمچنان یابی
کہ یکبار خبر او بتو رسیدہ باشد و صدیق آنکہ پیوستہ بود و صدق او در افعال و
در اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا ییست از فعل خویش و
اخلاص آنست کہ بیرون آری خلق را از معاملہ نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت ست در ہر نفسی و شفقت

بر خلق آنست که بطوع در غیبت با ایشان دهی آنچه طلب کنند و یاری آن بر ایشان
نهی که طاقت ندارند و سخن نگوئی که ندانند و عزلت آنست که از نفس عزلت
گیری و عزیزترین خلق کیست گفت درویشی است راضی و صحبت با کسے
دارید که هر نیکی که با او کرده بود فراموش بود و گفتند هیچ فاضلتر از گریستن هست
گفت گریستن بر گریستن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود
از علم و مراد در رعایت حق بود و گفتند راه بخدا چگونه بود گفت دنیا را ترک گیری راه
یافتی و خلاف هوا کردی بحق پیوستی و گفتند بگوئی که حجاب سه است نفس و خلق
و دنیا گفت این سه حجاب عام است و خاص نیز سه است دید طاعت و دید ثواب و دید
کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال بحرام و زلت زاهد میل از بقا بفنا
و زلت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل
مومن و منافق گفت دل مومن در ساعت هفتاد بار بگردد و دل منافق هفتاد سال
بر یک حال ماند عمرو بن عثمان مکی رحمة الله علیه فرمود بر تو باد که پرهیز کنی
از تفکر کردن در چیزی از عظمت خدای تعالی و در چیزی از صفات خدای که
تفکر در خدای معصیت است و کفر و تصوف آنست که بنده در هر وقتی مشغول بچیزی بود
که دران وقت اولیتر بود و گفت صبر در ایستادن بود با حق تعالی و گرفتن بلا با خوشی
و آسانی ابوسعید خراز رحمة الله تعالی علیه فرمود چون بنده بخدا رجوع
کند و تعلق بخدا گیرد و در قرب خدا ساکن بود و فراموش کند نفس خود را و ماسوی الله
را اگر او را گویند از کجائی و چه خواهی او را خوبتر از آن نبود که گوید الله و این
عبارت ترجمه این سخن اوست که گفت إِنَّ عَبْدًا رَجَعَ إِلَى اللهِ وَتَعَلَّقَ بِاللهِ وَسَكَنَ

فی قُربِ اللهِ وَ قَدْ نَسِیَ نَفْسَهُ وَ مَا سِوَی اللهِ فَاِنْ قِیْلَ لَهُ مِنْ اَیْنَ اَنْتَ وَ اَیَّ شَیْءٍ تُرِیْدُ
لَمْ یَکُنْ لَهُ جَوَابٌ غَیْرَ اللهِ و گفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
مخالفت نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آیند پرسیدند که صدق چیست گفتم که اَلْوَفَاءُ بِالْعُهُوْدِ گفتند صَدَقْتَ و شبی
رسول الله صلی الله علیه وسلم را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بینداخته اید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفتم آن چیست
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه است که بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر به بد دلی با خدای معامله مکن و روزی در بیابانی گرسنگی غلبه کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم عصمت حق مرا دریافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوست ما
میگوید که من بدو نزدیکم و متقرر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع نگذاریم
تا از ما قوت و صبر میخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما او را
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد و روزی در کناره دریا جوانی دیدم

مرقعی پوشیده و بحجره آویخته گفتم سیمای او عیانست و معاملت او نهانست که در روی
نگرم گفتم از رسیدگانست چون در حجره می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا بپرسیم
از کیانست گفتم ای جوان راه بخدا چیست گفت دو است راه خواص و راه عوام ترا از
راه خواص چه کار که خبر نداری و راه عوام این است که می پرستی و معاملت خود
را علت وصول بحق می نهی و حجره را آلت حجاب می شمری ابوسعید گوید ای عجب آنکه
در همه خدای را محسن بداند چگونه دل بدو نسپارد که دلها مجبول اند بر دوستی
محسن و گفت دشمنی فقرا الشیئ بالشیئ از غیرت حق بود که با یکدیگر آرام نگیرند
و روا ندارد که ایشان را در هیچ کار راحتی بود الا بدو و گفت هر کرا دست دارد
در ذکر بروی گشاده گردانند چون بنده در ذکر لذت یافت در فتوت بر وی
گشاده کنند پس در سرای فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف
گردانند تا فانی شود از خود و باقی ماند و بی او و در حفظ خدای افتد و گفت
اول مقام اهل معرفت تحیر است با فتقار پس سرور است باتصال پس فناست بانتباه
پس بقاست بانتظار نرسد هیچ مخلوق بالاتر ازین اگر کسی گوید پیغامبر علیه السلام
نرسید گویم رسید اما در خور خویش و گفت هر که گمان برد که بجهد بوصل حق برسد
او خود را در رنج بی نهایت افگند و هر که گمان برد که بی جهد بوی رسد او
خود را در تمنای بی نهایت انداخت و گفت فنا فنای بنده باشد از رویت بندگی
و بقا بقای بنده باشد در حضور الهی و گفت فنا متلاشی شدن است بحق و بقا
حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل است از همه چیز و آرام دل است
با خدا تعالی و اول توحید فانی شدن است از همه چیز و دل هر درا و بخدای بازگشتن

بیکبارگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری میخواهد از همه چیز و چون برسد
مستغنی گردد از همه چیز و آید و محتاج گردد در همه چیز و گفت حقیقت قرب آنست که
بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت و گفتند مرا
گریه بود و گفت تا که در راه باشد چون بحقائق قرب رسید طمع و سوال و خشیه گریه
زائل گردد و گفت عیش زاهد خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم
آنست که او را هیچ همت نبود جز خدای تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدای تعالی
و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطرب
شود در نایافت که سکونش نبود یا سکونش بود در قرب یافت که هرگز بشر را
حرکت نبود و گفت هر که محکم نکند در آنچه میان خود و خدا است بتقوی و مراقبه
و بکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت غره نشود بصفای عبودیت که
منقطع است از نفس و ساکن است با خدای تعالی پرسیدند که چه لست که حق تعالی اگر ایشان
پند درویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود
دوم آنکه موافق نباشند بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند و
گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که بر گیرد ترا ابو الحسن نوری
رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است
نه رسوم اگر علوم بودی بتعلم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی بلکه
اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالی و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم
دست دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب هاست نفس راست برای نصیب حق
و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و دشمنی

دنیاست و دوستی مولی ابو عثمان حیری رحمة الله علیه فرمود مرد تمام نشود
تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا - و قبول و عز و گفت عزیز ترین کسی چیزی است
عالم که سخن او از عمل بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند
بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی است و بسنده کردن بعلم خدای تعالی
و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریاء باطن بود و صلاح دل در
چهار چیز است در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و
گفت هر که زاهد شود در نصیب خویش از راحت و عزت و ریاست دلی
فارغش پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل اوست
و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور گرداند و صبر آنکه خو کرده بود
بمکاره کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی
و اخلاص و اصل تواضع سه چیز است از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه
از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه
و قسمت کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت بچشیده بود حلاوت انس
نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمه رضاست
و الرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و می ترسی که نباید که
مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت
حقیر داشتن خلق بیماریست صعب که هرگز دوا نه پذیرد و اصل عداوت سه است
طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول گردن خلق و اخلاص آن بود
که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص برایشان رود نہ بہ ایشان بود ایشان طاعت ہا را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت است با حق تعالی و نسیان رویت خلق است بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمۃ اللہ تعالی علیہ فرمود حاضر بر سہ وجہ بود حاضر بسیت
شاہد وعید لاجرم دایم در ہیبت بود و حاضر بسیت شاہد وعدہ دایم در رغبت بود
و حاضر بسیت شاہد حق لاجرم دائم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و انگاہ گفتار باز گیرد و کردار بتو باز گذارد کہ نعمتے بود و برعکس
مصیبتی بود و چون ہر دو باز گیرد آنستے بود و گفت تصوف مبنی است بر سہ
خصلت تعلق ساختن بر فقر و افتقار و محقق شدن ببذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکہ فانی شوی در ولاے او از ہواے خود و در
جفاے او از جفای خود تا فانی شوی کل در کل و توحید محو آثار بشریت است و
تجرید الہیت و قرب زایل شدن معترضات است و انس آنکہ وحشتے در تو
پدید آید از ماسوی اللہ و از نفس تو نیز و انس سرور دل است بحلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن است بخدای از غیر خدای و محبت و فاست با
وصال و خدمت است با طلب وصال و یقین مشاہدہ است و فقر آنست کہ
نگاہدار و سر خود را و گوشہ دار د نفس خود را و بگذار د فرائض خدا را و صبر ترک
شکایت است و شکر آنکہ انچہ توانائی بود در ان بکنی و توبہ آن بود کہ توبہ کنی
از توبہ خود و تواضع ذلیلی قلوب است در خلیلے علام الغیوب و نفس زدن بر
اشارت حرام است و در خطرات و مکاشفات و معانیات حلال و زہد حقیر داشتن
دنیا است و آثار او از دل ستردن و خائف آنست کہ از غیر خدا نترسد

در رضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارد نگوید که از چپ می آید
در رضا استقبال کردن احکام است بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در
ہر دو سرا بعوض چشم ندارد آبو عبداللہ خفیف ازوی وصیت خواست
گفت کمترین کاری درین راہ بذل روح است اگر این نخواہی گرد ترہات
صوفیان مشغول مشو خواجہ ابن عطار رحمۃ اللہ علیہ فرمود بہترین
عمل آنست کہ کردہ اند و بہترین علم آنست کہ گفتہ اند ہر چہ گفتہ اند مگوی و
ہر چہ نکردہ اند مکن و گفت ہر را کہ جویند در میدان علم جویند یا در میدان حکمت یا
در میدان توحید اگر درین سہ میدان نبود طمع ازوی او گسستہ کن و گفت دعوی کردن
در خدا و اشارت کردن بخدا و سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زنان است و
گفت انفاسہای خود را در راہ ہوای نفس صرف مکن بعد ازان ہر چہ خواہ آن کن و افضل
طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات و گفت اگر کسے بست سال قدم
در نفاق زند و درین مدت بر اسے نفع برادری یک قدم بر دارد فاضلتر از آنکہ
شصت سال عبادت با خلاص کند و از ان نجات نفس خود طلبد و ہر کہ خود را
بادب سنت آراستہ دارد حق تعالیٰ دل او را بنور معرفت منور گرداند و گفت
ہیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانہا در اخلاق و گفت صحیح ترین عقلہا
عقلی است کہ موافق توحید بود و بدترین طاعت آنست کہ از و عجب خیزد و
بہترین گناہ آنست کہ پس ازان توبہ در آید و آرام گرفتن باسباب مغرور
شدن است و ایستادن بر احوال بریدن از محول احوال بود و گفت ہر کہ
اول مدخل او ہمت بود بخدای رسد و ہر کرا کہ ارادت شود بآخرت رسد و ہر کرا

که آرزوی بود بدنیا رسد و هر چه بنده را از آخرت باز دارد و دنیا بود و بعضی
را دنیا سرا بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزی و غلبه و بعضی را علم و
مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را
شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گرفتن جسد را
و گفت سرشت نفس بر بی ادبی است بنده مامور بملازمت ادب است هر که عنان
او گشاده کند در فساد با او شریک بود و پرسیدند بر خدای چه دشمن تر گفت
رویت نفس و حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوت منافق خوردن
و آشامیدن بود و قوت مومن ذکر و جهد مومن و گفت در میان بنده و خدا
انصاف در سه منزل است استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوت
دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت
از خدا و گفت هر که را از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند
و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت
و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف گردد ربوبیت ذره بر سر
و صاحب آن نفس نهد آن بر وی حرام گردد و وی هرگز باز نیاید و گفت همت این بود که در دنیا بود و دیگر
همت آنست که هیچ از عوارض آن را باطل نتواند کرد و گفت زندگی محبت بدل است و زندگی مشتاق
بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تسلیم بنفس و زندگی صاحب همتها
بانقطاع از نفس و این زندگی بسوختن و غرق شدن بود اگر کسی گوید زندگی موحدان
بزبان چگونه بود گویم باطنش همه توحید گرفته یکذره از باطنش خبر نه جز آنکه زبان
می جنباند چنانکه بایزید گفت سی سال است که بایزید را می خواهم تو نمی یابم

زندگی صاحب تفتیش نفس چنان بود که زبانش از کار شده بود و نفسی مانده و
زندگی صاحب تثبت منقطع شدن نفس آن بود که اگر در آن هیبت نفس زند هلاک
شود چنانچه لی مع الله وقت. و گفت علم چهار است علم معرفت و علم عبادت
و علم عبودیت و علم خدمت. و گفت وجد انقطاع اوصاف است تا نشان
ارادت نماند چه مانده بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجاب است میان
قلوب و علام الغیوب. و گفت بزرگترین هیبت است و حیا چون ازین هردو
دور ماند از هیچ دور نماند. و گفت عقل آلت عبودیت است نه اشراف ربوبیت
و توکل حسن التجا است بخدای تعالی و صدق افتقار بدو و توکل آنست که تا شدت
فاقه در توحید پدید آید هیچ بازنگیری و از حقیقت سکون بیرون نیائی و معرفت را
سه رکن بود حیا و هیبت و امن و اخلاص آنست که خالص بود و از آفات و
تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهری است و باطنی ظاهری نگاهداشت حدها است
و باطنی اخلاص و نیت. پرسیدند ابتدای اینکار و انتهای چه بود گفت ابتدائش
معرفت و انتهائش توحید. و گفت ادب ایستادن است بر مراقبت با هرچه نیکو
داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله با حق با ادب کنند پنهان و آشکارا
گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بر دوام گفتند که شوق چه بود گفت
سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق بهتر بود یا محبت گفت محبت
زیرا که شوق از وی خیزد. با اصحاب خود گفت که در چه مرد بچه بلندتر گردد بعضی گفتند
بکثرت صوم و بعضی گفتند بمداومت صلوات و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه
و موازنه بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بخوی خوش نیکبار یابی

دراز کرده گفت ترک ادب میان اهل ادب ادب است یکی گفت غربتی خواهم گرفت
گفت بکه خدای پیوست چون از خلق می بری گفت چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبدالله بن الجلا رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرمم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که از وی هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بیست روز هیچ ننویسد و گفت هر کرا مدح و ذم یکسان بود
زاهدست و هر که بر فرائض قیام نماید باول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد زاهد آنکه بدنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود آسان
از وی بر تواند داشت و هر که تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیرست مجرد از اسباب و خائف آنکه از غم بیا ایمن بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داود رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حق است بیرون از هر چه
اوهام بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت است و متابعت رسول صلی الله علیه وسلم
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود هیچ قیمت ندارد و اگر برضای
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او در آخر آنکه سوال نکند

و متابعت کردن مرد را از شره و طمع رضا نیست و توکل آرام گرفتن بود بدانچه
خدای تعالی ضمان کرده است و آنچه کفایت است سیر شدن رنج اما مشغولی و
رنج در زیادت طلبی است و گفت بسنده است در دنیا دو چیز صحبت فقیر و خدمت
ولی یوسف اسباط رحمة الله علیه گفت نهایت تواضع آنکه هر کرا بینی
چنان دانی که از تو بهتر است و علامت تواضع آنکه سخن حق قبول کنی در فرق
با کسی که فرو تر بود و بزرگ داری آنرا که بالاتر بود در رتبت و اگر ذلیل بینی احتمال
کنی و خشم فرو خوری و هرچه از جرح بینی ادا کنی و بر توانگران تکبر کنی و هرچه
رسد شکر کنی و گفت محو نکند شهوات را از دل مگر خوفی که مرد را بر انگیزد و بی اختیار
کند و شوقی که مرد را بی آرام کند یکی پرسید از جمع و تفرقه گفت جمع جمع گردانیدن
دل است در معرفت و تفرقه متفرق گردانیدن در احوال و گفت نماز جماعت
بر تو فریضه نیست طلب لقمه حلال فرض است که بلقمه حرام هیچ طاعت نور ندهد
ابو یعقوب نهرجوری رحمة الله علیه گفت هر کرا سیری بطعام بود همیشه گرسنه
بود و هر که توانگر بمال بود همیشه درویش بود و هر که در حاجت قصد بمخلوق کند همیشه محروم
بود و هر که در همه کارها یاری از خدا نخواهد همیشه مخذول بود و عارف ترین آنست که
متحیر بود و عارف بحق نرسد مگر که دل بریده گرداند از سه چیز علم و عمل و خلوت
یعنی درین هر سه از این هر سه بریده شود و یکی پرسید که عارف تاسف خورد
بچیزی گفت عارف هیچ نه بیند جز خدای تا بر وی تاسف رود و گفتند بکدام چشم
نگرد گفت بچشم فنا و زوال و متوکل آنست که رنج و مؤنت خود از خلق گرفته است
نه کسی را مدح کند نه ذم از آنکه نه بیند منع و عطا جز از خدای گفت جمع آن است که

تعلیم داد آدم را اسماء و آنچه آنکه از آن دل پراگنده شد گفتند طریق

تجرید چیست گفت نه در بودن از جهال و صحبت داشتن با جاهلان و دائم بذکر بودن

و استعمال علم کردن و گفت اهل توکل اتفاقی دارند در تجارت اگر در آن وقت

بر آتش روند خبر نیابند و آتش مضرت نرساند و از تیرهاء تارک ایشان را

مجروح گرداند الم نیابند و نیز بود که اگر پشه بگزد و بترسند و باشد که حرکت از جا بروند

سمنون محب رحمة الله علیه از فقیر سوال کردند گفت فقیر آنست که بنفقد

انس گیرد چنانچه جاهل بنقد و از نقد چنان وحشت بود که جاهل را از فقر و تصوف

آنست که هیچ در ملک تو نباشد و گفت چیزی دقیق تر از محبت نیست و از و

عبارت نتوان کرد گفتند چرا محبت با بلا مقرون کرده گفت فرمود رسول صلی الله

علیه وسلم قُرِنَتِ الْمَحَبَّةُ مَعَ الْمِحْنَةِ كَيْ لَا يَدَّعِيَهَا كُلُّ سِفْلَةٍ یعنی محبت را به محنت

قرین کردند تا هر سفله و سست قدمی دعوی محبت نکند چون بلا بیند بهزیمت شود

ابو محمد مرتعش رحمة الله تعالی علیه گفت هر که گمان برد که فعل او را

از آتش نجات دهد یا به بهشت رساند خود را در خطر انداخته است و هر که اعتماد

بر فضل دارد او را به بهشت رسانند و آرام گرفتن با سباب منقطع شدن است

از مسبب الاسباب پرسیدند که چه چیز دوستی حق تعالی حاصل توان کرد گفت بدشمنی

آنچه خدای تعالی دشمن گرفته است و آن دنیا است و نفس و گفت درست کردن معاملات

بدو چیز است صبر و اخلاص صبر بر وی و اخلاص در وی و مخلص چون دل بحق دهد

سکوت باشد و چون بخلق دهد فکرت باشد و تصوف حسن خلق است و تصوف

حالتیست که غائب گرداند صاحب آن را از گفتگوی دمی برد تا بخدای و از آنجا

بیرون کرد اند تا خدای با او نیست شود و گفت این نشانی است که جدا او
با اهل آمیخته بگردانید و گفت عزیزترین نسبتی فقرا آن بود که با فقرا نشینند
پس چون بینی که فقیر از فقیر جدا شود و این فقیر یقین دان که از حاجت خالی نیست
او ازوی وصیت خواست گفت پیش کسی رو که از من بهتر باشد و مرا بکسی گذار
که از شما بهتر باشد ابو عبد الله محمد بن الفضل رحمة الله علیه ابو عثمان حیری
نامه نوشت که علامت شقاوت چیست گفت سه چیز است یکی آنکه حق تعالی علم دهد
و از عمل محروم کند دوم عمل دهد و از اخلاص محروم کند سوم صحبت صالحان
روزی کند و از حرمت داشت ایشان محروم کند گفت عجب دارم از آنکه
خود بخانه او در رود و زیارت کند چرا قدم بر هوای خود ننهد تا بدو رسد و گفت راحت
در خلاص است از آرزوهای نفس گفت محبت ایثار است و صفت محبان
حق که محبت ایشان بر معنی ایثار بود بعد ازین معاملت ایشان بر چهار منزل بود
یکی محبت دوم هیبت سوم حیا چهارم تعظیم و گفت مرید چون بگوشه خاطر در دنیا
نگرد لئیم روی بهتر که او مرید طریقت شد و گفت صوفی آنست که صافی شود از بلاها
و غایب شود از جمله عطاها و گفت ایثار زاهدان بوقت بی نیازی بود و ایثار جوانمردان
بوقت حاجت و زهد در دنیا ترک است اگر بتوانی ایثار کنی و اگر نتوانی خوار داری
ابو الحسن پوشنگی رحمة الله علیه پرسیدند که مروت چیست گفت دست بداشتن
از آنچه حرام است تا مروتی باشد بر کرام الکاتبین پرسیدند از تصوف گفت کوتاهی امل
و مداومت بر عمل و از فتوت پرسیدند گفت مراعات نیکو کردن و بر موافقت دایم بودن
و از نفس خود و بظاهر چیزی ندیدن که مخالف باطن بود و توحید آن بود که بدانی که مانند او

هیچ ذاتی نیست و اخلاص آنست که کرام الکاتبین نتوانند نوشت و شیطان آنرا
تباه نتواند کرد و آدمی بروی مطلع نتواند شد گفتند ایمان و توکل چیست گفت آنکه
نان از پیش خود خوری و لقمه خورد بجای بآرام دل و بدانی که آنچه تراست از
تو فوت نشود و گفت هر که خود را خوار داشت خدای تعالی او را رفیع القدر گرداند و هر که
عزیز داشت خدای او را خوار گرداند یحیی دعا خواست گفت حق تعالی از فتنه تو ترا
نگاه دارد محمد بن علی حکیم ترمذی رحمة الله علیه چندان ادب داشت که دست
عیال خود هم بینی پاک نکرد و فرمود که چون مرد بسی ریاضت کشید و آداب ظاهر
بجا آرد و تهذیب اخلاق حاصل کرد انوار طاعت ها در دل پدید آید و سینه منشرح گردد
و نفس او لطیفه توحید در آید و بدان شاد شود لاجرم ترک غفلت گیرد و در سخن آید و فتوحی
که او را درین راه روی نموده بود بشمرد و هیچ تا او را بسبب آن گرامی دارند و احسنت از
کنند تا نفس اینجا فریفته شود و هیچ شیری از درون او بجهد و بر گردن او نشیند
نفس که بلطف های توحید رسید هزار بار خبیث تر و مکارتر شد از آنکه اول بود و
هرگز در قید نیاید از آنکه در اول بسته بود و اینجا گشاده و منبسط و اول آن
از ضیق بشریت آلت خود ساخته بود و اینجا از وسعت توحید آلت خود سازد
پس از نفس ایمن مباش و گوش دار تا بر نفس ظفر یابی و ازین آفت که گفتم
حذر کنی که شیطان در درون بسته است و گفت هر کرا یک صفت نفسانی مانده است
چون مکاتبی بود که یکدرم اگر بر وی باقی بود او آزاد نبود و آنرا که آزاد کرده باشند
و بر وی هیچ نمانده باشد این کس مجذوب بود که حق تعالی او را از بندگی نفس آزاد
کرده بود پس آزاد حقیقی او بود و گفت مجذوب را منازل هست تخفیه را ثلث

بود و بعضی را نصفی و بعضی را زیادت از قسمت تا بجایی رسد که در مجذوبی
اند که حظ از نبوت بیش از همه مجذوبان بود و او خاتم الانبیا بود چنانچه محمد
صلی الله علیه وسلم خاتم الانبیا بود و آن مجذوب تواند که مهدی بود علیه السلام
و درست‌تر نشان اولیا آنست که از اصول علم سخن گوید یکی گفت آن چگونه
بود گفت علم ابتدا بود و علم مقادیر و علم عهد و علم میثاق و علم حروف
این اصول حکمت است این علم بر بزرگان اولیا ظاهر شود و کسی از ایشان
تواند قبول کردن که ابلیس را از ولایت او حظی نبود و گفتند اولیا از سوء
خاتمت ترسند گفت بلی ولیکن آن خوف خطرات بود و دور نبود که حقتعالی
دوست ندارد که هیبت خویش را بر ایشان چیره گرداند و مشغول بذکر خدایا
بود که از وی سوال نتوان کرد و این مقام بزرگ‌تر از آن است پرسیدند از تقوی
و جوانمردی گفت تقوی آنکه در قیامت کسی دامن تو نگیرد و جوانمردی آنکه
تو دامن کسی نگیری و گفت هر که در طریقت افتاد او را با اهل معصیت هیچ
انکار نماند و هر که از چیزی بترسد از وی بگریزد و هر که از خدای ترسد در وی
بگریزد و اصل مسلمانی دو چیز است یکی دیدن عیبها و دوم خوف عاقبت گفت
به هیچ گم کرده غم نباید خورد که هر گم کرد نیست و هر کرا همت دینی باشد همه کارها
دنیاوی ببرکت وی آسان شود و اگر همت دنیاوی باشد همه کارهای دینی
وی بشومی آن دنیاوی گردد و هر که بسند کند از علم سخن بی زهد در زندقه افتد
و هر که بسند کند بفقه بی ورع در فسق گرفتار شود و هر که با وصاف عبودیت
جاهل بود باوصاف ربوبیت جاهل‌تر بود و گفت میخواهی که بقای نفس خود

حق را شناسی هرگز نتوان شناخت و بدترین خصلت مرد دوستی کبر است و اختیار
در کارها کبر از کسی لائق بود که ذات او بی عیب بود و اختیار کسبی که علم او بی جهل
بود و بسنده است مرد را این عیب که شاد میکند او را آنچه زیانکار او ست و
گفت حق تعالی ضمان رزق بندگان کرده است پس بندگان را توکل باید و
گفت مراقبت کسی را باید کرد که هیچ از نظر او غائب نیست و شکر آن را که نعمت
او از تو منقطع نیست و تضرع کسی را که قدم از ملک و سلطنت او بیرون نتواند کرد
و جوانمردی آنست که برا ایگذری و مقیمی بر تو یکسان بود و حقیقت محبت با حق دوام
انس است بذکر او ابوبکر وراق ترمذی رحمة الله علیه گفت خیر دنیا و آخرت
در اندک مال یافتم و شر دو جهان در بسیاری مال و آمیختن با مردمان گفت
از روزگار آدم تا اینوقت هیچ فتنه ظاهر نشد مگر بسبب آمیختن با خلق و سلامت
نیافت مگر آنکه از اختلاط کرانه کرد یکی وصیت خواست گفت سنگی برگیر و دو پا خود
بشکن و کاردی برگیر و زبان خود ببر گفت طاقت این که دارد گفت آنکه زبانش
سر او در نطق آرد و گوش همت او از خدای شنود باید که زبان ظاهر او گنگ بود
و گوش صورت او کر این زبان بریدن و پای شکستن دست دهد اول نشان حکمت
خاموشی است و سخن گفتن بقدر حاجت و ضرورت و خاموشی عارف نافع تر بود در
کلام او خوشتر گفت خدای تعالی از بنده هشت چیز بخواهد از دل دو چیز تعظیم فرمان
حق و شفقت بر خلق خدای و از زبان دو چیز اقرار کردن بتوحید و رفق کردن با
خلق و از اندام دو چیز طاعت داشتن خدای و یاری دادن بمومنان و از خلق
دو چیز صبر کردن در حکم خدا تعالی و حلم با خلق خدای و هر که بر نفس خود عاشق شد

کبر و حسد و خواری و مذلت بدو عاشق شد گفت اگر طمع را گویند پدرت چیست
گوید در مقدور شک آوردن و اگر گویند غایت تو چیست گوید حرمان و
گفت که شیطان میگوید که من ابله نیستم که اول بار مومن را بکافری وسوسه کنم
اول بشهوت حلال حریص می کنم چون بدان حریص شد هوا بروی چیره گردد و
قوت گیرد آنگاه بمعاصی وسوسه کنم تا مرا آسان تر شود آنگاه بکافری وسوسه کنم
و گفت پنج چیزها هستند با تو اند خدای و نفس و شیطان و دنیا و خلق با خدا
موافقت باید کرد و بهر چه وی کند پسندکار باشی و با نفس بمخالفت و با شیطان
بعداوت و با دنیا بحذر و با خلق بشفقت اگر این کنی رستی و الا هلاک گشتی گفت
تا از مخلوق نبری و از ایشان نگریزی ازیشان طمع مدار و تا دل در اشتغال
گردان داری طمع فکرت و عبرت مدار و تا سینه از طلب ریاست و مهتری پاک
نکنی طمع الهام و حکمت مدار و گفت صحبت با عقلا باقتدار کن و با زهاد بحسن خلق
و با جهال بصبری جمیل و گفت اصل فرزند آدم از آب و خاک است و کسی بود که
آب بروی غالب بود او را به لطف ریاضت باید داد و اگر بعنف فرمائی متغیر گردد
و بمقصود نرسد و کسی بود که خاک بروی غالب بود لابد او را بلکد باید کوفت و بسختی
باید سوخت تا کاری را بشاید گفت هر که بامداد خیزد زبان را بلهو و غیبت و فحش
مشغول کند بدانم که او حرام خورده است و هر که بذکر و تهلیل و استغفار زبان را مشغول
گرداند بدانم که حلال خورده است و گفت صدق نگاه دار در آنچه میان تو و خدا است
و صبر نگاه دار در آنچه میان تو و نفس است و گفت زهد سه حرف است زا و ها و دال
زا ترک زینت است و ها ترک هوا و دال ترک دنیا و یقین سه است یقین خبر و

یقین دلالت و یقین مشاهده و هر که او درست شد معرفت ندای هیبت و خشیت
بروی غالب شد و شکر نعمت مشاهده درست است نگاه داشت حرمت و هر که کارها
از جهت آسمان بیند صبر کند و هر که از زمین بیند متحیر گردد و احتراز کند از اخلاق بد
چنانکه از حرام عبدالله منازل رحمة الله علیه گفت هر چه گویی از حال خود
عبارت کنی و نه آنکه سخن گویی و حکایت از غیری کنی و گفت هر که فریضه ضایع
کند مبتلا گردد بضایع کردن سنت و هر که سنت ضایع کرد زود در بدعت افتد و گفت
هر که نفس او چیزی کند که بدان احتیاج ندارد ضایع کند از احوال خویش هم چندانکه
از آن گزیر نیست و لابد بود و احتیاج است گفت آدمی حاشق است بر شقاوت خود
و گفت ما بادب محتاج تریم از بسیاری علم و گفت هرگز دعوی و تسلیم در یک حال
جمع نشوند و هر که محجوب گردد بچیزی از علوم خود هرگز عیب خود نه بیند و حقیقت فقر
انقطاع است از دنیا و آخرت و مستغنی شدن بخداوند گفت عبودیت اضطراریست
نه اختیاری تو دعوی عبودیت میکنی ظاهرا اما باطنا باوصاف ربوبیت برآورده
و هر که طعم عبودیت بچشید او را عیش خوش نیست و عبودیت رجوع کردن است
در جمله کارها بخدا بحسن اضطرار و گفت بنده بنده او بود تا خود را خادمی نجوید چون
خادمی جست از حد بندگی افتاد و ادب از دست بداد و گفت تفویض با کسب بهتر است
از خلوت بی کسب و هر که درین حدیث آمد از سر ضعف قوی گردد و فضیحت نشود
و هر که از سر قوة درآید ضعیف گردد و فضیحت شود و گفت اگر درست شود بنده را
یک نفس در جمله عمر بی ریا و بی شرک برکات آن نفس تا آخر عمر بماند و عادت نیست آنست
که از هیچ چیزش عجب نیاید ابو علی سهیل اصفهانی رحمة الله علیه پرسیدند که

دریافت سخن گوی گفت هر که پندارد که نزدیک تر است او بحقیقت دورتر است
و گفت حرام است کسی را که او بخواند و میداند بچیزی دیگر آرام گیرد و گفت شناختن
بحرمت و طاعت از علامت توفیق بود و باز داشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بخود بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود و گفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی بخواهم که مرا وصف کند که دل چیست و یا چگونه است و نیافتم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیک است از آنکه گمانها است اما دور است در حقائق و گفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخواهند اجابت کنم روزی میرفت و گفت لبیک و سر بنهاد
شیخ حسن دزین گفت من گفتم او را بگو لا اله الا انت تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزت که میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد
ابو الحسن محاسن فرو گرفت و گفت چون من حجام اولیای خدا را شهادت تلقین
کنند وا خجالتاه و بگریستی ابو الخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانهٔ خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند و گفت نشان آنکه عمل بنجاح رسید دانستن است که در آن عمل بتقصیر
عجز خود ببیند ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه گفت هیچ دل صافی نشود الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نشود الا بخدمت اولیا و گفت دل را
جایگاهست و دل جایگاه ایمانست و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان و دل است که

بایگانه نفاق ست و علامت آن حقد و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی ست که حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضه‌ها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابوحمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که دلتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی ست بر وی دوست
گرداند و هر چه فانی ست دشمن و توکل آنست که بامداد برخیزد و از شب یادش
نیاید و چون شب درآید بامدادش یاد نیاید احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشه چشم به لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مودت حق بود کسی بر وی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و هر گاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هر گاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبدالله بروجی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سرور طالب ست نه عنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران و سبب
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدا عبدالله مغربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات است بمراقبات و گفت هرکه دعوی
بندگی کند و او را هنوز مرادی مانده باشد دروغ زن است بنده باید که از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود
او را نه اسم بود و نه رسم و گفت خوارترین درویش آن بود که با توانگران مداهنت
کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر
هیچ از اعمال فضائل نکند یک ذره نیکی او فاضل تر است از عبادت مجتهدان
متعبد ابو علی جرجانی رحمة الله علیه فرمود قرارگاه خلق میان غفلت است
و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و نزدیک ایشان چنان است که کردار ایشان
بر حقیقت است و سخن شان بر اسرار مکاشفت و گفت سه چیز از عقد توحید است
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح است بسبب وعده دیدن و زیادتی محبت از بسیاری
ذکر بود بسبب منت دیدن پس خائف هیچ نیاساید از هرب و راجی نیاساید
از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور است
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار و گفت علامت سعادت آن بود که بنده را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنت در افعال و محبت اهل صلاح
و با برادران نیکوخویی و در راه خلق چیز بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
و گفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاهده حق تعالی باقی بود و حق تعالی
متولی احوال او بود و او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نه و گمان نیکو بخدای
غایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبخت کسی است که

معاصی ظاهر گرداند که بر تو فراموش گرداند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر بر تب آنچه بود جز وصول بحق و گفت
رضا منزل عبودیت ست و صبر در تو و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در منزل راحت در خانه ابوبکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت ست و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق ست و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی ست که طاعتها او نزدیک او خیانت بود
که از آن استغفار باید کرد و تصوف صفوه است و مشاهده و زاهد آن ست
که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی ست جامع
شش چیز اول پشیمانی بر آنچه گذشته دوم عزم بر آنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم
گدازانیدن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت است و میانه
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم ست و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت هفتاد و دو باب است و هفتاد و یک در حیاست از خدای تعالی و خدای تعالی
هرگز بندگان را زبان بدعا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار بخدای درست شود غنایت درست شود و گفت
از حکم حلم مرید سه چیز ست یکی خوابش در وقت غلبه و خورشش در وقت فاقه
و سخنش در وقت ضرورت عبدالله حفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او بر دل افتد. و ترا زبان
فعل بنیاد دهد نه زبان گفتار و پندار و گفت تصوف صبر است در تحت مجاری
اقدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است رضا بدو و از او رضای بدو در تدبیر
بود و رضا از او در آنچه قضا کند و ارادت رنج دائم است و ترک راحت و وصل
آنست که محبوب اتصال پدید آید از جمله چیزها و هیبت افتد از جمله چیزها
جز خدای تعالی و انبساط بر داشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس است بخدمت و منع کردن نفس را از قرب و خدمت و قناعت طلب ناکردن است
آنرا که در دست تو نیست و زهد راحت یافتن است از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید که همه کارهای خود
بخدا گذارد و در بلاها صبر کند و گفت درویشی که سه روز گرسنه بود بعد از آن سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجه ابو محمد جریری رحمة الله علیه گفت هر که
کوشش بحدیث نفس دارد و در حکم شهوات اسیر گردد و خدای تعالی همه فائده بر دل او
حرام کند و هر که از سخن حق مزه نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینه شدن اضطرار و صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت با آرام نفس
در هر دو حال و سکون نفس است در بلا و اخلاص ثمره یقین است و ریا ثمره شک
و کمال شکر در مشاهده عجز است از شکر و غفلت بیرون شدن است از میان رحمت
و سر نگاهداشتن اگر بر تو رحمت بکند و گفت محاربه عامیان با خطرات است و
محاربه ابدال با فکرت و محاربه زهاد با شهوات و محاربه تائبان با زلات و محاربه
مریدان با لذات و هر که با خدای پسند گردد سرش با صلاح باشد و هر چه عارفان

بغدادی در بدایت بود و مریع تمام بعد از نومیدی حسین منصور حلاج رحمة الله
علیه فرمود پنجاه سال است که هیچ مذهبی نه گرفته ام اما از هر مذهبی آنچه دشوار است
بر نفس اختیار کردم ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کاری گفت در مقام
توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود و گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم است یکی قدم از دنیا بر گیر دوم از عقبی اینک رسیدی بمولی و گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستد و سر او
گنگ کرداند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند اولیتر
از خود بخوردن جز و نخورد و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک و خیل و حق از این جمله مستغنی است
وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ گفت بصایر بینندگان و تن معارفان و نور
علمای ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و آنچه در میان است از حدوث
است اما این بچه واند لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ و گفت در عالم رضا
اژدهائی است که او را الیقین خوانند هیژده هزار عالم در حلق او چون ذره ایست
در بیابان و گفت همه سالها در طلب بلای او باشیم چون سلطانیکه دائم طالب
ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت نزد اجتهاد او بر مکاشفات و مراد آنست که مکشوفات او بر اجتهاد
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان آن پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پا ازو ببرند و او در آن زخم
و عجب آنکه این همه با او بود و گفتند اینک تو می انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه اوست
و شما میگوئید او گم شده است یا رب حسین منصور گم شده است بحر محیط کم نشود و
گم نگردد وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاده و گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین آنست که می بینید گفتند بلند تر کدام است گفت شما را بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والد از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده از آن که این فقیر منتخب کرده است می نویسد
خواجه عبدالله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند ازو که کدام خصلت
در آدمی نافع تر گفت عقل وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورت کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال و گفت هر که راه ادب آسان گیرد خلل در سنت با آسان گیرد و هر که خلل در سنت
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود و گفتند چون درویشان دنیا
و دین باشند درویشان حق چگونه باشند گفت آن درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشند یعنی دایم طالب باشند که هر که بایستاد در مقام خود پدید کرد و گفت
باندک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادب رفتند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است آن

وگفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل وگفت زهد ایمنی بود از خدای با دوستی و درویشی بصدق دل وگفت هر کرا قدر نزدیک خلق بزرگ تر بود باید کہ او خود را و نفس خود حقیر تر بیند گفتند داروی دل چیست گفت از مردمان دور بودن وگفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع بود وگفت تواضع آنست کہ ہر کہ در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر ہر کہ فروتر از تو تواضع کنی وگفت رجا اصلی ست کہ از وخوف پدید آید وخوف اصلی ست کہ از صدق احوال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید کہ در مقدمہ آن خوف بود ایمن گردد و ساکن شود وگفت آن رجا کہ خوف انگیزد تا در دل قرار گیرد دوام مراقبہ بود در نہان و آشکارا شخصی از و وصیت خواست گفت خدا را نگا ہدار یعنی ہمیشہ چنان باش کہ گویا خدای را می بینی روزی پیش او حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید کہ غیبت پدر و مادر کنم کہ احسان مرا ایشان اولی تراند روزی جوانی پیش او آمد و بگریست کہ من گناہی کردہ ام گفت چہ کردہ گفت زنا گفت ترسیدہ بودم کہ مگر غیبت کردہ امام شافعی رحمۃ اللہ تعالی علیہ گفت اگر عالمے بینی کہ برخصت و تاویل مشغول گردد بدانکہ از و ہیچ نیاید وگفت ہر کہ علم در جہال آموزد حق علم ضایع کردہ باشد و ہر کہ علم از کسی کہ شائستہ آن باشد باز دارد ظلم کردہ باشد وگفت اگر دنیا را گردہ نان بمن فروشند نہ خورم گفت ہر کرا ہمت آن بود کہ چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود کہ از شکم او برآید یکی پند خواست گفت چنان غبطہ بر زندگان ہر کہ بر مردگان می بری یعنی ہرگز مگو دریغا کہ من چندان سیم

جمع نکردم که او کرد و نگذاشت حسرت بانکه غبطه بران کن که چندان طاعت او
کرد و باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بر زنده هم نکند
که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شرف نفس
تواضع آنست که خود را بر هیچکس فضل نبینی و گفت پیش ازین مردمان دوای
بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آزار دوای نیست
پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت
طمع بندی است بر گردن و بندی است در پای بنده از تابعی ابوالحسن خرقانی
رحمة الله علیه گفت هر که نماز بر وقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد
و سخاوت نکند مردگان ازو بهر حال بهتراند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند
و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نیست شود و گفت هر که دعوی علم کند
باید که عمل با وی بود و هر که دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هر که
دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابوالحسن راه دو اندیشه است
هرگاه که با حق بود در بهشت بود و هرگاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت
سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد
ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش معروف بود
یکی آواز بیغارگان دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز تمارقان چهارم آواز
انده گیان پنجم دوک ریسیدن زنان خاموش که بوقت رسیدن سخن لایعنی نگویند
ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید نشنوند و آن نور را
را ببیند و گفت هر که حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هر که دروغ گوید ایمانش

نبود و هر که خیانت کند نیز ایمانش نباشد و گفت هر که اہل نماز نشود ترس خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان برلب رسیده است و گفت هفتاد و سه سال ست که با حق تعالی زندگانی کردم و یک سخن با او بر خلاف شرع نه گفتم و یک نفس بموافقت نفس نزدم و نفسم چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی بر دلم ندا آمد که اگر بمانند و بیش من آئی شادت کنم و اگر با نیاز آئی توانگر کنم و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخرت کنم و گفت شما میگوئید که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینا اند که بخدا هرگز راه نخواهند یافت جز بخدا و گفت من کار خویش را با اخلاص ندیدم تا وقتیکه بغیب سرّ دیگر را امید دیدم و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش ست و پای من تحت الثری و دستهای من مشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم و در تنهائی یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت با خدا چنان صلح کردم که هرگز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هرگز صلح نشد و گفت خلق موافق خود با حق میگویند و ابو الحسن موافق حق میگوید و گفت سی سال ست تا روان خلق گردانیده ام و سخن میگویم و خلق پندارند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگویم و بیک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چندانکه اگر پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم از زین در در آید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون دوست بدوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نه بیند و گفت دلیکه درو اندیشه بد گذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت اندکی تعظیم بهتر است

از بسیاری عبادت و حسابی نبود. و گفت ملایکه چهار از اولیا را دشمنند و اند
اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن
نامه سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین ندانستم که رزق بر وی است
دست از کار باز نداشتم و تا همه خلق ندیدم پشت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا
را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد هم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید
و با خلق مکنید که لایق دوستی و صحبت خداست و گفت بنده چنان نیکو بود که
زندگانی خویش از وی مرده بود و زنده بجان مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی
دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت
درویشی کسی را بود که در او دنیا و آخرت نباشد و رغبت نکند بدین هر دو
و گفت چنانکه نماز را پیشتر از وقت از تو نطلبند تو نیز روزی پیشتر از وقت ازو
مطلب و گفت بنده را با همه راه است اما با حق کسی را راه نیست و گفت هر که او را
یافت نماند و هر که او را یافت نمرد و گفت در صد هزار سال یکی از رحم مادر زاید که
او همکس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در هر دلی که بجز از خدای عزوجل چیزی دیگر
باشد اگرچه طاعت بود آن دل مرده باشد یکی از وی سوال کرد که دلت چگونه است
گفت چهل سال است که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را نگاه داشتن
دشوار است یکی سر با حق تعالی دوم زبان با خلق سوم پاکی در کار و گفت هیچ
چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه
نیست که از سه کس اول از عالمیکه بدنیا حریص بود و زاهدی که از علم برهنه بود
و صوفی که جاهل بود و گفت اگر بزبانی را بازی و زخانه کتی سلامت بماند و اگر

آن زنار را با مرائی در مسجد کنی سلامت نماند گفت جهد کنید تا از ابلیس ایمن باشید
که وی در شش صد درجه سخن گوید و گفت از کارها بزرگترین ذکر خدای تعالی است
و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبله
جوانمردان خدای تعالی است که اَیْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ پرسیدند از وی که خدا را
کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشه حق و باطل
گذر دارد او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد چون ذکر خدای عزوجل
کنی میغی از نور پدید آید که عشق بارد اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی است که با آفتابش حاجت نیست و شبی است که
با ماه و ستاره اش حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش دهد پس
راه بروی سهل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت هر کس که غایب است همه از وی گوید و آن کس که حاضر است هیچ از وی
نتواند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه در دلش نبود و میگوید و گفتارش
نبود و می بیند و دیدارش نبود و می شنود و شنوائی نبود و میخورد و مزه طعامش نبود
نه حرکتش بود نه سکون نه شادیش بود و نه اندوه و گفت مهری بر زبان نه تا
نگوئی سخنی جز خدا و مهری بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهری بر لب و
دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی است مرده و دلی است آسوده و جانی است سوخته و گفت آن راه
که به بهشت برد نزدیک است اما راهی که بخدا می برد دور است و گفت چه باید که

روزی چهار بار بمیرتی و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعدش موت نبود
و چون هستی خویشتن با وی او هستی خویشتن بود و بود و گفت هر که تنها نشیند
با خدای تعالی علامتش آن بود که از خداوند خویشتن را دوست بدارد و هر که در میان
خلق نشیند با خدای او را خوش نبود و علامتش آن بود که خدای تعالی او را دوست بدارد
و گفت خدای عز و جل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
و گفت با خداوند آشنائی کنید تا دل قوی شود و چون غریبی که بشهر تا بیرد و چون
در سفر آشنائی باید قوی دل بگیرد و گفت دوستی خدا در دل آنکس نبود که او را
رحم و شفقت بر خلق نبود و گفت آنچه خدای تعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند
هیچ چیز بهتر از دل پاک و زبان راست نیست و گفت هر که در این جهان از خدا و رسول
او و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پلاس پوشان
و مرقعداران بسیار اند اما از آنجمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت
کسی باید که بچشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان
باید رفت که کسی نداند و گفت در دلیکه کبر و حسد باشد حق تعالی در آن دل نظر
نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب تر است از آنکه شمشیر بر روی خورد
هزار بار و گفت دیدار آن باشد که تو بجز او را نه بینی و گفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوار اند و کمی خورند و بسیار بیدار باشند
و خسپند و گفت در این جهان مباش تا سه حال بر خویشتن نه بینی اول آنکه در محبت
او آب چشم خویش خون بینی و دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی
سیوم آنکه در بیداری شبهای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدا را چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نبایدت یعنی فراموشش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت غایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که خدای عز و جل
او را میداند و این چنان کس را خود نمی بینم دوم آنست که تو باشی و آن نباشی
و سیوم آنکه تو نباشی با همه او باشد و گفت سخن مگوئید تا شنونده آن خدا را نه بینید
و سخن را مشنوید که تا گوینده آن خدا را نه بینید و گفت در جوانمردان اندوهی
باشد که در هر دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کنند و بسزای او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامه پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عز و جل
دیدن وفا بود و خدا را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هر که را اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مرد است و هر که را با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آنست که در هفت آسمان
و زمین هیچکس با وی یکتار موی موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت غایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بر دیدار
بایستد و گوید الله دوم آنست که بخویشتن گوید که الله سوم آنست که اندر وی گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه نیازرده اند لیکن از تو آزار ندارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو بیازارند سیوم آنکه چون بیازاری ایشان
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از وی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و میرونده از مردگان اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند و از زندگانند و گفت هر دانشمند نگری الله است

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا و چیزی دیگر نه قدم دوم خود آتش بیست
و قدم سوم در آفتاب بست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کند که ای فلان کسی مثل تو نیست و نخواهد بود تو قول او را تصادق داری اما
از مکر خدا ایمن مشو از آفت نفس خویش و عمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتوانند دید مگر کسی که محرم بود چنانکه کسی اهل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین بر طاعت بود آنرا قدری نبود اگر یک ذره انکار
این طایفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا یکی مراد
آنجهان برسی و هزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی درون مرگ است و مشاهده درون مرگ و فنا و بقا درون مرگ است
دنیا کی درون مرگ است چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
ترشی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرآیان
میگویند که خدا را بدلیل باید شناخت غلط است که خدای را بخدا باید دانست و
مخلوق او را نتوان دانست وگفت هر که عاشق شد خدای را یافت و هر که
خدا را یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند
اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که بخویشتن عالم بود
نه آنکه بعلم عالم بود پرسیدند از محبت گفت غایتش آن بود که نگویی که او
با شیطان دیگر کرده است اگر با وی بهشت نبازاید و اگر بقدر دریا ها شراب در
حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد و زیادتی بگوید پرسیدند از اخلاص گفت
هر چه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص است و هر چه از دیدار خلق کنی ریاست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی نهزار کرامت با برادر او کند و یک
کرامت با وی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوف
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره از آن نباشد که من چشیده ام و هر وعده که خلق را
کرده است از آن راحت که من چشم دارم یک ذره نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر ریسمانت بگسلد چه کنی گفت ندانم گفت بدست وی ده که بر بندد و پرسیدند
که وعده بدتر است یا گناه گفت وعده خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست
گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنم تا بیدار باشم گفت عمر یک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس زنگ سیاه زنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من دمی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده ام و او را بدین آرزو نا رسانیده ام
نقل است که از چهل سال او را هوس بادنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمد و قسم داد که بحق شیر من با بادنجان بخور شیخ نیم بادنجان خورد همان شب
اوباش خرقانی سر پسر شیخ را بریدند و بر آستانش نهادند شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین ولیکن که من نهاده ام آنرا اگر هم چنین می بایست
بارها با شما گفتم که مرا با دکار آسان نیست شما بیگانه بید بخورد گفت هشتاد سال است
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده ام وقتی بر رضا او نرفته ام و گفت

اگر باشم در رسد و از جنابت بدهم تا چهار صد درم دارم که در قیامت خصمان من آن
باشند دوست تر دارم از آنکه در دنیا زنده باشم و کسے از من چیزی سوال کند و
من حاجت او بر آورده نکنم و گفت گاه گاه از بسیاری جهد و اندوه گفتم که از لقمه
زقوم خوردنم بسیر رسید از خدا آگاه نیم که الٰهی مرا از آن تو این لقمه زقوم میخورم
اگر تو نخواهی خوردنم با تو بگذارم و گفت فردا از دنیا مست گویندم چه آوردی گویم
الٰهی سگی با من داده بودی در دنیا من باو فرو مانده بودم تا در وی من
بنگاشت نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابو الحسن خواهی که
من ترا باشم گفت بلی گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابو الحسن همه عالم درین آرزو اند
که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد
که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن دادی از مکر تو که ایمن تواند بود که تو باختیار کسی کار
نمیکنی هر چه بخواهی میکنی نقل ست که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل
پر خون مرا بشگافتندی و با خلق نمودندی تا خلایق دانستی که با خداے عزوجل
بت پرستی راست نیاید [illegible] گفت چهار چیز نگاه دار
تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق
و گفت نماز را نگاه دارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادت چون بار کشتی اگر
کشتی سلامت باشد بار نیز سلامت باشد و گفت روزگار خود را سه حصه کنید
زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و
بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر که سه درود گوید و از خدا تعالیٰ بلے را
خواهد بهتر از آن است که قرآن بهفت قراه خواند و از آن خداے را نخواهد و گفت

اگر همه دنیا شیر شده شود و آن بر تو بیان آید هیچ غم نباشد برابر آنکه تکبیر اول
از تو فوت شود بجماعت و گفت چون از نماز فارغ شوید بگوئید استغفر الله تا
اندیشه که در دل گذشته باشد برخیزد و گفت هر که روز جمعه دوازده رکعت بشش
سلام گذارد میان ظهر و عصر دو رکعت صلاة الحاجت بخواند در هر رکعت بعد
فاتحه آیت الکرسی و شهد الله و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلناه
یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمه توحید یک بار و بعد سر از سجده
برداشته حاجت خواهد روا گردد و گفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان
و ادای حق بندگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک
تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامة خصمان از وی راضی
شوند و اگر به نیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد و گفت در شب پنجشنبه
دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در هر رکعت بعد فاتحه
انا انزلناه و انا اعطیناک الکوثر و قلیا و اخلاص و معوذتین یک یک بار
چنان ثواب هست که گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خوانده باشد و گفت چون
در نماز شوی حق تعالی باید داشت تا از عهده این بیرون آئی و گفت در همه
دنیا زیر خاری با خدا زندگانی کردن دوست تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت
دمی از وی خبر نباشد و گفت جنبیده ام و خود ناپدید و گوینده ام وجود ناپدید
و شنونده ام و خود ناپدید و گفت اگر خدا تعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق
تا مغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم و گفت هر شب که
در آید آرام نمیکنم تا در نماز شام حساب آن روز را که با خدا است نمیکنم و گفت آنچه در دل

ست سست اگر قطب نو بیرون آید جهان پنهان شود که در عهد نوح علیه السلام و گفت
همه چیزها را نهایت دانستم الا سه چیز را اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
و گفت خدای هست و قبل از خلق نشان بندگی خود است و از من نشان خداوندی
گویند حکایت درویشی دیدم که شیخ با اصحاب چیزی نخورده بودند ناگاه شخصی در
خانقاه درآمد با طبقی طعام که نیاز و خیالات آورده بود شیخ رد کرد باصحاب
کرد و گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد من زهره ندارم
تا دعوی صوفیت کنم اصحاب همه دم درکشیدند آنکس زنبیل ببرد گفت زنهار بخود
وعده مکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پای تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مردی و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا چهارده چیز را
بر خود لازم کردیم چهارده هزار عالم را بدان از خود دور میکردیم اول روزه بر دوام
دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادیم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم قانع بودیم ششم خواب اگر کردیم نشسته
کردیم هفتم پیوسته قبله رو نشستیم هشتم در هیچ امردی نظر نکردیم و در محراب نگاه
نکردیم نهم گدائی نکردیم تا چه از حلال ما را رسید دهم خود را با و تسلیم کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستیم دوازدهم هرگز بیضرورتی به بازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردیم چهاردهم در بینائی کور و در
شنوائی کر و در گویائی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه میگفتند و ما روا میداشتیم

باشد دیدیم که نقل کرد از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بما رسید بر آن عمل میکردیم اگر سنتی بود از آن اجتناب میکردیم اگر امر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودیم که در شبهای احد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود و بر سر انگشتان پای نماز گذاردی ما نیز بحکم متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادیم تا چهار صد رکعت نماز گذاردیم و هرچه از عبادت فرشتگان شنیدیم بدان قیام نمودیم حتی که شنیدیم که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم و ختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خمر خوارگی داشته باشد آن را نصیحت کنید برفق و درشتی نکنید و اگر درمی از سیم و یا زر باوی یابید آن را در آتش گرم سازید و پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود و گفت هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آن چیز شوم است و صحبت او مذموم و گفت هر که پندارد که بجهد یابد خطا است و اگر بجهد داند نیز خطا است و گفت درین راه عافیت باید و سلامت و کرامت نشاید و خلق و رفق در دست و بهشت نباشد خویشی و پیوند آدمی در توهم نباشد بلکه یکی خدا باشد و بجز از وی دیگری نباشد و درویشی پیش شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان بایست که تو نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد نرسد هر که در مال است و پامال است خود مانده است و همت از وی باید داشت که بلای خود و از آن خلق گشته است و گفت هر کسی را بایستی است بایست ما آنست که ما را هیچ بایست نباشد و گفت فضل ما بر شما بدانست که شما با ما میگوئید و ما با او میگوئیم و گفت خلائق را آسان است که کار با رحیم در رحمن افتاده است

مارا مشکل است که با چهار و چهار افتاده است و گفت سی سال بود تا خدای را می جستم
گاهی می یافتم و گاهی نمی یافتم اکنون چهل سال است تا ابوسعید را می جویم
و نمی یابم و گفت بعد از هشتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند و گفت
اگر هشت بهشت در مقابله یک ذره نیستی ابوسعید افتد محو و ناچیز گردد و گفت
خدای را میتوان دیدن اما درویش را نمی توان دیدن که خدا هست است
و درویش نیست است گفت از پیری گفتم که حرفی بگو گفت بجز از حق تعالی
هرچه دانی فراموش کن و از حق تعالی سخن نیست جز خاموشی و گفت هرچه
یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم و گفت هرچه گفته ام کرده ام گفت
وقت نزدیک من شرک است زیرا که وقت و واقف و موقوف سه چیز باشد
و برین سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته مشغول فانی گردانیده نبود
کسی معنی یحبهم و یحبونه میگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی
جز وی کسی هست که وی را دوست دارد و گفت عاشق هم اوست و معشوق هم
اوست روزی فصد میکرد حجام را گفت هوش دار تا نشتر بدوست نرسد
روزی کسی با وی گفت که فلان کس بروز نماز میکند و بشب دزدی گفت
عجب نبود که ببرکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه
خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله
اینکس در کار باطل خود چنان غرق است که پروای حق تعالی نمیدارد و شما
بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی
در حمام خادمی وسوخ او را جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که معنی جوانمرد

چیست گفت آنکه دوزخ کسی را در پیش چشم وی نیارد و گفت هر که با حق
غافل‌تر از خود جاهل‌تر و گفت هر کجا عارف و معرفت بود از حق محجوب بود و گفت
چون تو نباشی همه او باشد و گفت قاعده بندگی بر نیستی است تا ذره اثبات است
در صفات تو میان حجاب است مانند که اثبات صفت خداوند است و نفی صفت
بنده و گفت پادشاهان بنده نفروشند جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی و گفت هر جا که پنداشت
تست دوزخ است و هر جا که تو نیستی بهشت است و گفت حجاب میان بنده
و خدا آسمان و زمین و عرش و کرسی نیست پنداشت و منی حجاب است آنرا
از میان برگیر تا بخدا برسی و گفت وحشتها از نفس است اگر او را نکشتی او
ترا کشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدای تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند و حق را فراموش کنند و من در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم و حق را
یاد دارم و گفت دستی فارغ و دلی ساکن دار و هر جا که خواهی برو و گفت هر که
حق را شناسد بوفا عهد لازم بود که آرام گیرد با وی و اعتماد کند بر وی و گفت علم را
بسیاری روایت نیست عالم آنست که متابعت علم کند و اقتدا بسنت نماید
اگرچه علم اندک دارد و گفت هر که اشارت کند بخدا و سکوت بخدا حق تعالی همه بلاها
ازوی دفع کند اگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بر وی رساند
تا بحدی که حیات و موت دشوار شود و در عاقبت پشیمان گردد و گفت هر که
چنان زید که دنیا بر وی گرید آخرت بر وی خندان بود و گفت هر که ترک شهوتی کند

دل آنرا در دل خود خوشی نیاید او در ترک آن کاذب بود وگفت ہر کرا توکل در خویشتن درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات در محی الاموات ست وگفت صبر ثبات ست بر احکام کتاب وسنت وگفت محبت محو ارادت ست واحتراق جملہ صفات وحاجة وگفت داروی دل پنج چیزست قرآن خواندن واندرون نگاہ کردن وشکم تہی داشتن وقیام شب باتضرع کردن تا وقت صبح وبانیکان نشستن خواجہ ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ گفت چہل سال خدمت عبداللہ مغربی کردم درین عرصہ از ماکولات خلق چیزی نخوردہ ام ودرین چہل سال موی نبالید وناخنم دراز نشد وجامہ شوخگین نشد ودرین عرصہ زیر ہیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام وگفت ہشتاد سال است کہ شہوت بخویشتن ہیچ نخوردم وگفت شصت سال ست کہ نفس لقمہ گوشت بریان میخواست ومن نمیدادم شبی یکی در ضعفی غالب شد وکار دہا استخوان رسید وبوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد وبسیار زاری نمود کہ برای خدا ازین گوشت بریان لقمہ برای من بخواہ برخاستم وبر بوی گوشت رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم دیدم کہ یکی را داغ می کنند واو فریاد میکند وازو بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ہلا بستان وبخور نفس بترسید ودم زد وگفت ہر کہ خواہد از دو کون آزاد گردد گو عبادت خدا را باخلاص کن کہ ہر کہ در عبودیت محض بود از ماسوی اللہ آزاد گردد وگفت ہر کہ سخن گوید در اخلاص ونفس را مطالبہ نکند بدان حق تعالی او را پیش اخوان واقران فضیحت کند وگفت ہر کہ خدمت مشایخ کند ومبتلا گردد بدعاوی کاذب او

نصیحت کرد پیران دعویها و گفت هر که خواهد که مبطل گردد در باطل شود
گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد و گفت
سفله آنست که از خدا نترسد و گفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش
بر عطا ستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزت در تقوی و آرام در قناعت
و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا ازو
کم شود و گفت توکل سریست میان خدا و بنده پس واجبست که جز خدا کسی
مطلع نشود بر سر وی گفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالفت وقت از بی ادبی است
کسی از وی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن و اگر توانی
مرگ را فراموش مکن خواجه ابو بکر طمستانی رحمة الله علیه گفت صحبت
کنید با خدای عز و جل اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او
شما را بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که مصاحبت کند
با علم چاره نبود او را در مشاهده امر و نهی و گفت علم ترا بریده گرداند از جهل
پس جهد دران کن که بریده نگرداند ترا از خدا و گفت وصل بی فصل ست
چون فصل بیاید وصل نماند و گفت هر که صدق دارد و گفتار میان خویش
و خدای آن صدق او را بخدای مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از
خلق و گفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق ست پس گفت راه خداست
و بران راهی نیست و گفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک و گفت
سر چنان باید که حرکات و سکنات او خاصه خدای را بود تا بضرورتی بود که دران
مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون معتبر نبود و گفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید از فضول بر ماند و گفت هر کرا قناعت نیست وحشت نیست و فتنه و لیکن
اگرچه ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود و طلب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات
در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده هرگز نتواند
رسید مگر بدان ابواب که بدرگاه و رشد و گفت دشمن هیچ کس تبدیل کردن دشمن
[illegible] است و گفت بر تو باد که [illegible] بگر کسی گفت مرا نصیحتی کن گفت
همت که همت [illegible] جمله اشیا است و مدار جمله اشیا با وست خواجه ابو حمزه بغدادی
رحمة الله علیه گفت خدا را آشکارا دیدن فرض و متابعت و سوا [illegible] و بلا
خلق بخش و گفت دوستی فقرا سخت تر است کسی صبر نتواند بر دوستی فقرا مگر
آنکه صدیقی بود و گفت هر کرا سه چیز بود از همه آفتها برست شکمی تهی با دل قانع
و درویشی دائم با زهدی حاضر و صبری تمام با ذکری دائم و گفت چون تو از و
سلامت یافتی حق او بگذار و گفت هرگاه که بفاقه رسیدی با خود گفتمی که این
فاقه بتو از که رسید پس با او اندیشیدی و [illegible] ساختمی و گفت علامت صوفی صادق
آنست که بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست که بر خلاف این بود
خواجه ابو محمد جریری رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچ کس در عبودیت
تا آنکه همه کارهای خویش جز عجز نداند و گفت حالیکه نتیجه علم نباشد اگرچه عظیم و خطیر
باشد ضرر آن بر خداوند آن زیاده از منفعت بود و گفت آفت بنده در رضا و
نفس اوست و گفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند یقین بدان که او مهذب
نیست و گفت بنیه دعوه [illegible] که قول کند از فساد ابتدا بود هر کرا در ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بروی ترک دنیا و اهل دنیا و گفت هر که راست
ایستاد با او هیچکس کژ نگردد و هر که کژ رفت هیچکس با او راست نشود و گفت هر کرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر هیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی برضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از و دعای خواست گفت برو بگوی خدا شو تا بدعای
ممشاد ترا احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت و دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس اوست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمد و همه
کس بسته بتی اند از بتان و بیزاری ازین بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را حالی و محالی و هیچ اعتمادش نبود بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید باک چنان باشد که هر چه از و ظاهر شود از خیر و شر بر این از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود و گفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاه داشتن حرمت برادران و از اسباب بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاه داشتن و گفت هرگز نزد پیری نشدم الا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او می بودم از کلام وی و دیدار وی و گفت هر که نزدیک پیری شود

براتی خاطر خویش او منتفع باند از برکات دیدار وی آخر وی وگفت در صحبت
اهل اصلاح صلاح دین پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و
گفت نیکوترین حال مردمان آنست که افتاده بود از نفس خویش در خیر خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارها بر خدا وگفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در دست دارند از فضول دنیا وگفت هرگز بهر چه نارفتنی
نرسید تا سر تو ساکن نشود و سخن او استواری در توحید نیاید مگر آنچه خدا امتحان کرده است
ترا وگفت معرفت چیست صدق افتقار بخدا وگفت جمع آنست که خلق را جمع
کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید وگفت طریق
حق بعید است و صبر در آن شدید وگفت حکما حکمت یافته اند بخاموشی و تفکر
وگفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن برضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار وگفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق
ندانند سرّ و دست داشتن از چیزی که بکار است نیاید وگفت توکل وداع کردن
طمع است از هر چه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوّه ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند گفت
خدا درویش را از سه چیز خالی ندارد یا قوّه یا غذا یا اجل پرسیدند از وی گفت در
که دل تو چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم گفت در
که جمله صدیقان دل گم کنند چون بازیابم خدا را ابوالحسن الصائغ رحمة الله علیه
پرسیدند از وی از دلیل کردن شاهد بر غائب گفت استدلال چگونه بود بصفات
کسی که او را مثل نبود و بر آنکه او را مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت اذا ضاقت

علیهم الارض بما رحبت وضاقت علیهم انفسهم یعنی زمین با بسط و فراخی خود
تنگ است بر مریدان دین ایشان و بر ایشان تنگ است که جهانی می طلبند
بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که محبوب دارند تنعم میکنند
بیشتر و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن
است مر خویشتن را و گفت احوال چون برق بود و چون بایستاد حدیث نفس
شود که هرچه نفس را دران مدخل بود که در وقت تمنی تصفیه آنرا تباه کند و گفت
تمنی اهل از فساد طبیعت است خواجه ابوبکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا
ابوبکر بالغ شده روز بیرون گواهی ندهد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت ذره
که بسبب آفتاب در روزنخانه پیدا میشود و دل مشوش نمی شود همچنین اگر
کونین و مافیها در حرکت آید یک ذره در دل مرد موحد تفرقه نیاید روزی بر جهودان
گذشت گفت اینهمه معذوراند این سخن بقاضی رسید بانگ بر زد که این چه گفتی
گفت آنجا که قضای تست معذور نیستند جائیکه قضای اوست معذوراند
و گفت در راه حق خلق هست اما در راه خلق حق نیست هرکه روی در خود دارد
پشت وی بر دین بود و هرکه روی در دین دارد پشت وی بر خود است
هرجاکه توئی تست حظ تست و خلاف راه است و هرجاکه ناکامی است بجان
دین آنجاست و هرکه بخود زنده است مرده است و هرکه بحق زنده است
نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است عدم نه عدم کالبد است آنجاکه وجود است
جان نامحرم است تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود هیچکس نپذیرد
کسی را ازهره آن نیست که قدم در بحر وجود نهد چنانکه مشایخ گفته اند

اثبات التوحید افساد فی التوحید و نیز وی گفته اگر کسی بحقیقت حق بیابد هر که با وجود
خطیب وجود او خواند مشرک خود گواهی دهد بدانکه هر که با وجود او خطیب وجود خود
خواند بر کفر خود تعجیل میکند و هر که با هستی او هستی خویشتن ببیند کار است و هر که با
هستی او هستی خود و علیه ناساخته است هر که خود را او بیاد او داند و هر که او را یاد
خود داند بیدار از خود و نشسته با دنیا بینی کسی را نه عبارت بود نه اشارت نه زبان نه بیم
نه حرف نه صدمت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کافر بود و اگر اشارت کند
مشرک بود و اگر گوید دانستم جاهل بود و اگر گوید شناختم محجوب ولی متحیر بود در حکم
بود در وجود وجودی بود و در عدم نه موجود بود بحقیقت نه معدوم بود بحقیقت
یعنی معدوم و نه معدوم وجهی موجود عبارت محو است راه توحید است و الست در راه
توحید نه خیال توهم و ظن ها همه گرد حدوث دارد توحید در عالم قدس خویش پاک است
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل هست اما دل نیست که دل معنی است
که جز در آدم و فرزندان او نشان نیست و دل آن بود که راه شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو ببندد و راه سر تو باشد زبان دل را میباید که ترا بخویش
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن است که
معبود یکی در پیراهن اوست آن را مهر کنند و جهد در مهر کردن خویش کنند در لعنت
کردن شیطان و گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که دوی
درین راه شرک است تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده داند که زبان
چه گفت و گفت گوینده بر حقیقت آن بود که گفت او نرسد در دوا و در سخن تمام
و از آن سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمر بیست تا میخواهم که بخدا دهد لقا

خلوتی دارم چنانکه ابوبکر در آن خلوت نباشد و گفت هفتاد سال است تا در بند آنم
که یک نفس خدای را بدانم و عصاکش من نیاز است گفت کاشکی گلخن تاب بودمی که
مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودانم و گفت چهار
بلا بینا شده‌ام و آن ایشان اند نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا
سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت‌تر گفتند چگونه گفت اول آنکه
حق از دلم رفت و آن دوم سخت‌تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم
سخت‌تر از آنکه مرا در آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نباشم
گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار من کن تا از دنیا
لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم
که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که
دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من
خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشایخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشایخ
نکرده بودمی خدمت خدایتعالی را نتوانستمی کرد و گفت مفلس آنست که با خلق نشیند
و با ایشان سخن گوید و آمیزش کند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران
فائده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت
فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عز وجل
ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی بیند بهتر است از آنکه در پندار و پنداشت
علم و بد معاملگی بیند و گفت چنانکه راست گویان در حقائق دا اقرار راست
گفتند عارفان در حقیقت حق دروغ گفتند و گفت زشت‌ترین اخلاق

آن نیست که با اندیشه دو آویزی گفت چون ظاهر شود حق بر اسرار خوف و رجا زایل
شود و گفت عوام در صفات عبودیت میگردند و خواص بکرم اند از صفات ربوبیت
گفت چون ربوبیت بر اسرار فرود آید جمله رسوم را محو گردانید و گفت چون
نظر کنی بخدای تعالی جمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی گفت و
شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوئی بخدا بعبودیت گفت افضل طاعت
حفظ اوقات است گفت هر که گوید یا قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را
پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش است و هر که خدا را پرستد برای خدا او
بخدا جاهل است یعنی خدای بی نیاز است از عبادت تو پنداری که برای او کاری
کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که
خدای را بیشتر کند یعنی مَن عَرَفَ الله کَلَّ لِسانُه و گفت از تعظیم فرمان خداوند
بود که باز نگری بکونین و بحیثیت از طریقهای کونین و گفت بیزارم از طاعتی
که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند من است
تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند
و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود
از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخدا است بلک بقای دلها بخدا است بلکه
غیب از خدا بخدا است و گفت محبت هرگز درست نیاید تا از غرض در دل او
اثری بود و نشو اهدر آخر سر بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا است در
استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه
صفتها رحمت است مگر در محبت که در و رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد ترا برخیزد از حرکت و سکون خویش تو
گفت توبهٔ مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه و گفت توبهٔ نصوح
آن بود که بر صاحب وی اثر معصیت نماند پنهان و آشکارا و گفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیان اند که دنیا را در دل ایشان رتبتی
نبودی از استغفار کردنش بر ویکی تکبر نکردی و گفت تصوف آنست که
سخن از اختیار گوید و گفت هر که خدای را بشناخت گنگ گشت و گفت عوض
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود و گفت هرچند توانید
ره از کار فرمایید چنان نباشید که نشناسید کار فرمای را که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون بر شال نعمت یافت از شهود حق باز ماند و گفت لذت طاعت
و حلاوت آن غره نشوی که زهر قاتل است و گفت ثنا و بودن بکرامات
از غرور و جهل است و لذت یافتن با خصال از غفلت گفت نباشید از آن قوم
که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزند ازل باشند نه فرزند عمل گفت
بحرکات دل شریفتر است از عمل بحرکات جوارح و گفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال و دعا فارغ آید و گفت هر که بشناخت او را غایب شد و هر که غرق شد
در دید شوق او بگداخت و گفت حقیقت خوف وقت مرگ ظاهر شود و گفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود و بدل تنها بود با خداوند
و گفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند و کس را خصومت با وی نباشد
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نیکوی ما بدان تمام بود و بی آن همه نیکوییها
زشت بود استقامت است گفت فراست روشنائی بود اندر دلها پدید آید

گرامی تمام شد شیخ گفت نشنیده که در ذکر خدای عزوجل بهشت یقین برگزید تا
از بامداد معرفت در حالتی که نیکو گمان باشی با خدا و در وقت دانستن کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدا تعالی در حق خویش نگاه دارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس در اوقات خویش دارید خواجه ابوبکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمر بیست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت جنید بن کاد پنداشتم که طرب محبت
در حق میکنم و انس با شاهد وی میگیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشد
گفتند مرید کی تمام شود گفت آنگاه که حال او در سفر و حضر و شاهد و غائب
یکرنگ بود ابو العباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و رو در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنویه بود
و هر که بدو ایمان کند بت پرست بود و هر که در وی سخن کند غافل شود و هر که
از وی خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید حاصل بود و هر که این
اشارت کند که او نزدیک است دور بود و گفتند تصوف چیست گفت چنان باش
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست جز تو گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی و گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت صوفی نبود تا
جمله خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود و بدوستی با خدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق وگفت صوفیان اطفال اند در کنار حق وگفت
تصوف عصمت ست از دیدن کون وگفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن ست در حضرت الله بی غم وگفت حب دهشتی است در لذتی
و حیرتی در نعمت وگفت محبت رشک بردن ست بر محبوب که مانند تو او را دوست
داری وگفت محبت ایثار کردن چیزی ست که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری وگفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا وگفت هیبت گدازنده دلهاست
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها وگفت هر که توحید نزدیک وی
صورت بندد هرگز بوی توحید نشنیده است وگفت توحید حجاب موحد است
از جمال احدیت وگفت چون حق تعالی خواهد که بلا را عذاب کند در دل
عارفی در آرد پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب پشه نیارد باز پرسیدند
گفت عارف آن ست که هفت آسمان و هفت زمین بیک موی مژه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با ما بودیم اکنون
با اوییم وگفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوی نبود
و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتواند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اولش
خدای و آخرش را نهایت نبود وگفت هیچکس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف آن ست
که دنیا را ازار سازد و آخرت را ردای پس از هر دو مجرد گردد و بحق منفرد
شود وگفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظ نه بیند

و سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرّد
و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند همچنین
حال عارف است که بچشم میگرید و بلب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبازد و بزبان نام دوست
میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است
و گفت علم الیقین آنست که بما رسید بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که
خدا تعالی بما رسانید از نور هدایت با سرار قلوب بی واسطه و حق الیقین آنست
که بدان راه نیست و گفت همت خدا راست و آنچه دون آنست همت نیست
و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت شود و گفت فقیر آنست که بهیچ مستغنی
نشود جز بخدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست
که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روز باز داشتمی
آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را
طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است
در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدا تعالی بی واسطه سخت است و گفت صابر
از اهل درگاه است و راضی از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت
زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و باز سوال
کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را با دنیا در هی
دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگرچه از آن
میگریزی و هرچه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگرچه طلب آن میکنی پس
زهد تو در چه خواهد بود و دیگری از آن سوال کرد گفت دل بگردانیدن بخالق اشیا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن و گفت استقامت
آن بود که هر چه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افگندن از گوشه دهن سه اصرار گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خویشتن وحشت بود گفتند انس با که کنی بود گفت دون انس بچیز که بود
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه بر ایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت
کنند بحق از حق و ایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت برخاستن
ارادت تست در ارادت او و رفع اختیار تست در اختیار وی و ترک آرزو
جاه تست در قضای او و گفت انبساط بقول با خدای تعالی ترک ادب است
و گفت انس گرفتن بهر دم از انفاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خدا وسوسه است
و گفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر خواهی گفت حریت حریت دل است و بس گفت بلندترین
منازل رجا حیاست گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت
بر وقت است که ضایع گرداند در ماسوی الله گفت خوف از وصال بیخودیست بتر
از خوف مکر گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی و منعم را بینی و گفت نفسی که بسوی
مولی بر آورد بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت و گفت هر یکساعت
که بخسپید در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتد و گفت یک طرفة العین
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود و گفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق و گفت هر کرا بحق تالف بود حق او را مخالفت بود
و گفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا بعید و غیبت چه رسد ابوالحسن دامغانی گفت ای پسر تو یاد باشد و دائم باشد
بپاس وقت و دست بدار از ما سوی الله گفتند آسوده‌تر کی باشی گفت آنگاه که او را
هیچ ذاکر نه بینم و گفت اگر بدانستمی قدر خدا را هیچ نترسیدمی از غیر خدا و گفت
عمر بیست تا انتظار میکنم که نفسی برآورم که پنهان بود از دلم و دلم نداند نتوانم و گفت
اگر همه دنیا لقمه گردد و در دهن شیرخواره نهند مرا بروی رحم آید که هنوز گرسنه
مانده است و اگر همه دنیا مرا باشد بیهودی دهم منتی بزرگ دانم او را بر خویشتن
که از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست که بر دل من تواند گذشت و چگونه
کون بر دل او بگذرد که او مکون را داند گفتند وقت مرگ او که بگو لا اله الا الله
گفت چون غیر نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست بگو کلمه گفت سلطان محبت
میگوید رشوت نپذیرم خواجه ابوعلی ثقفی رحمة الله علیه گفت اگر کسی جمله
علوم جمع کند و با جمله طائفه صحبت دارد هیچگاه بمردان نرسد تا ریاضت یافته
نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا مؤدبی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی که
راستی نگردانیده اند و امید مدار ادب از کسیکه او بسن نداده باشند و هر که
ادب از آمری یا ناهی زمانی فرا نگرفته باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس
در چشم او نه گشوده باشد در هیچ معامله اقتدا بدو نشاید گفت هر که با بزرگان
صحبت دارد و طریق حرمت نگاه ندارد محروم ماند از فواید ایشان و برکات
نظر ایشان و گفت فروع نخیزد صحیح مگر از اصل صحیح پس هر که خواهد که افعال او
صحیح بود و بر جاده سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن که درستی
اعمال ظاهر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت هیچ کار نکنید برای خدای مگر که

صواب بود و هیچ صواب را بجا نیارید مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام
نیابند مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مردینان باید که ازین چهار خصلت
غافل نمانند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل ست از جهل و نور چشم است از ظلمت گفت آفت
از اشغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و آفت از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز فر دنیا ید بر چیزی که چون روی بدو نهد همه
مشغول بود و چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشد همه
چیزها بهیچ چیز خریده باشد همه چیزها را بهیچ چیز و گفت روزگاری در آید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را برقت اک منافقی بندد یا
مرا ای خواجه ابو جعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس است
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود یا نه بود دل در هر دو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود طلب در آن بود و اگر بود طلب نبود و توکل استقامت هست بخدا
در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان هست و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس ست و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور دارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت شریف همت باش که بهمت
شریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس بنیابد از انکه اهل حقایق قطع کرده اند از علایق که ایشان را قاطع است

از حق پیش از آنکه خلائق را در ایشان پدید گرداند و گفت هر که چهار نباشد
در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صلاح هر که رسد لازم گیرد
او مطالبت نفس بصدق در همه کارها و هر که روح معرفت بدو رسد بشناسد
موارد و مصالح کارها و هر که روح مشاهده بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنی خواجه
ابوعلی رودباری رحمة الله علیه گفت صوفی آنست که صاف باشد بر صفا
و بچشاند نفس را طعم جفا و بیندازد دنیا را پس قفا و سلوک کند طریق مصطفی
صلی الله علیه وسلم و گفت صوفی آنست که پس از پنج روز گرسنگی بنالد و اگر بنالد
او را ببازار فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربت است بعد از کدورت
بعد و گفت تصوف معتکف بودن است بر در دوست و آستانه بالین کردن
اگرچه می راندت و گفت تصوف عطاهای احرار است و گفت خوف و رجا دو بال
مرغ اند چون هر دو بال راست بود مرغ راست پرد و چون یکی نقصان آید دیگری ناقص
شود و چون هر دو نماند مرغ در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست
که با خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود که جمله خود را بمحبوب بخشی و
ترا هیچ باز نماند و گفت نافع ترین یقین آنست که حق را در چشم تو عظیم گرداند و
ما دون او حقیر گرداند و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید
گفت استقامت دل است باثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر
توحید است و تفرقه زبان توحید و گفت چگونه اشیا بدو حاضر آیند که جمله
بذوات خویش از و فانی بشوند و یا چگونه اشیا از و غائب شوند که جمله
از و صفات او ظهور میگیرند سبحان آنکه نه او را چیزی حاضر تواند آمد و نه از و

غائب تواند شد وگفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت
دوست میدارد او را وگفت اگر دیدار او از ما زائل شود نام عبودیت از ما ساقط
شود یعنی زنده نمانیم وگفت چنانکه خدا تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و براهین همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتد و کسی آن را نه بیند و نداند وگفت هر کرا در راه توحید نظر افتد با نهاد خود در
توحید او را از آتش برهاند وگفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و
نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
و بعد ازین سه چیز دیگر بود دیدن صنایع او و مطالع اسرار و معامله حقائق او
گفتند علامت آن چه بود وگفت آنکه باز نگری از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب نتوانم داد لکن الحاسد جاحد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد وگفت آفت از سه بیماری در آید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هر چه در نفس هوا دیده آید
متابعت وی کردن وگفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود یا منتی که موجب فکر بود یا محنتی که موجب صبر بود یا زلتی که موجب استغفار بود
وگفت هر چیزی را وعظی ست که وعظ دل حیاست فاضلترین گنج مومن
حیاست از حق پرسیدند از وجد در سماع گفت مکاشفه اسرارست بمشاهده
محبوب وگفت طریقت میان صفت و موصوف ست هر که نظر کند بموصوف

خلق نباید گفت قبض اول اسباب هست فنا را و بسط اول اسباب هست بقا را و گفت
مرید آنست که هیچ نخواهد حق را جز آنکه حق تعالی او را خواسته است و مرد آنست
که هیچ نخواهد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکترین زندانها نشستن با اهلان است
خواجه ابو الحسن حصری رحمة الله علیه یکی پرسیدند که چه مذهب داری گفت
مذهب ابوحنیفه داشتم آنگاه به مذهب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از هیچ
مذهبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در هر دو جهان بدون او با هیچ آرام نگیرد و دنیا نیاید و گفت سحرگاهی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الهی راضی هستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب کردی و گفت تفکر کردم در ذل ما حسنا
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز هر صاحب عزی عز من
بر عز همه زیادت آمد و این آیه خواندم من کان یرید العزة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز است رفع حدث و اثبات قدم و هجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان هر چه آموختی و آنچه نمیدانی و گفت تا به تیغ انکار هر چه آن هم در همه بدان
رسد سر بر نداری و ساحت دل را از هر چه معلول و معلوم است خالی نگردانی ینابیع
حکمت از چشمه‌های دل در ظهور نیاید و گفت هر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
شواهد کشف و براهین او را تکذیب کند و گفت نشستن با اندیشه و تفکر در حال مشاهده
یکساعت بهتر است از هزار حج مقبول و گفت نشستن بهتر است از هزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دایم باید و سوزی و شوقی دایم باید که هر چند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

دسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد و گفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نه بینند بعد از وجود خویش و گفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست و صفات او حجاب اوست یعنی من عرف
نفسه فقد عرف ربه و گفت تصوف صفای دل است از کدورات مخالفات و
گفت با دوام که کون موجود بود و تفرقه موجود بود و چون کون غائب شد حق ظاهر شد
و این حقیقت جمع بود که غیر حق نه بیند اینجا و جز او سخن نگوید خواجه ابو اسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم خدا را می پوشم و گفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند و او را آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت از و گفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان و گفت
برادر را فراپیش گیر تا خدا ترا فراپیش دارد و گفت هیچ گناه عظیم تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد و گفت تصوف کاری سخت است گدائی باید کرد
و گرسنگی باید کشید و جفای بی‌هنگی و خواری باید کشید اگر مرا اینهمه داری لعلک لقیت
در آئی و اگر نه بکار خود مشغول باش و گفت ای ضعیف بترس از قوی و گفت
بترسید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند و دست شما را بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت است خواجه ابو عثمان لسیاری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود بترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
و چگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
است و گفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در دل تا شکر نکند بر عسر
و گفت هر که نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

و گفت خطره انبیارا است و وسوسه اولیارا و فکر عوام را و عزم فساق را. و گفت
چون حق تعالی نظر نکوئی به بنده کند در حال او از مکر و سکینه هست غایب کند
و چون نظر بخشم کند بر وحالتی پدید آید از وحشت که هرکه بود از وی بگریزد و گفت سخن
گفتن از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید و کسی که بسیار از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود و گفت توحید آنست که بر دل تو دوی حق نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هرچه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتدای همه از توحید برخاست و برنگ عدد شد همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شد و برنگ احد میگردد که گفت کنت له بصرا و سمعا و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فناست که اندر وی
لذت نیست پرسیدند مرید بچه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از مناهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن و گفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هرچه بر تو دارد شود کرامت بود و هرچه از تو زائل شود استدراج بود
ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هرکه دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خریدن درها و آواز باد او را سماع در نیارد در دعوی سماع دروغ زن است
و گفت هرکه خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد کردن همه چیز خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر رضای حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود و بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد وی را هلاک و بلا باشد و گفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود و گفت هرکه از صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدای تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هر که دست بطلب
توانگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عهد نیست کسی اگر آنکه
منتظر باشد و گفت هر که با جوان خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و پرسیدند
منقطعان را چه منقطع شدند گفت از آنکه در نوافل و فرائض خلل آوردند و پرسیدند
از حقیقت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه
برخود میداری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او برداری و انصاف او بدهی
و از و انصاف طلب نکنی و تبع او باشی و او را تبع خویش نداری و هرچه از و
بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و از هرچه از تو باو رسد حقیر و اندک دانی و گفت
فاضلترین چیزها که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و مراقبت
و نگاهداشت کار بالعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت
عبودیت اتباع امر ست بر مشاهده آمر و گفت شکر شناختن عجز خود ست
از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علائق ست و رفض خلائق و اتصال
بحقائق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ ست در حالت راحت و
گفت غیرت صفات مریدان است و اهل حقائق را نبود و گفت عارف از انوار
علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب بیند و گفت مرد ربانی طعام چهل روز
خورد و مرد صمدانی هشتاد روز و گفت هر کرا ایمان بود با اولیا او را اولیاست
و گفت مشهور و منسوب میشن خواجه ابو القاسم نصیرآبادی رحمة الله
علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بارگیران حق و گفت
چون نسبت خویش با حق درست کردی هرگز اثر نکند در و منازعت طبعی و

و سه شیطان نفس گمراه شد. در بیان ما کنیم باد اجتهاد که فساد ابتدا باشد
که با انتها سرایت کند و گفت هر که در عطا راغب بود او را مقداری نبود و آنکه در
در معطی راغب بود عزیز است و گفت موافقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر
هست و هر کرا موافقت حق یک لحظه با یک خطره دست دهد هیچ حال بعد از آن
مخالفت بر ورزد و گفت حق غیور است و از غیرت اوست که هیچ راه نیست
مگر بدو. و گفت اینها که دلالت میکنند از وسیلتند که برو دلیل نیست جز او و گفت
بمتابعت سنت معرفت توان یافت و باداء فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر کرا ادب نفس نبود بادب دل
نتواند رسید و هر کرا ادب روح نبود و چگونه بمحل قرب تواند رسید و هر کرا ادب دل
نبود چگونه بادب سر تواند رسید پس به بساط حق نخواهد رسید و گفت کار ایشان ایستادن
بر کتاب و سنت و دور داشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاه داشتن و
خلق را معذور داشتن و بر اوراد مداومت کردن و رخصت ناجستن و تاویل
نکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصرآباد و نیشاپور شوریده آورده
در بر شبلی انداختند تا هر سالی دو سه هزار آدمی بسبب من و من در میان نه بخدا
میرسند گفتند حرمت چیست گفت آنکه من ازین منبر فرود آیم و این سخن گویم که
خود را سزای آن نمی یابم گفتند تقوی چیست گفت آنکه بپرهیزی از ما سوی الله
گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمیکه اگر گامی پیش نهند جمله غرق شوند و اگر
قدمی پس نهند جمله محجوب گردند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند
و هر که شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گرداند و گفت راحت ظرفی هست

پُر از عقاب وگفت هر چیز را قوتی هست قوت روح سماع است وگفت هر چه
دل یابد برکات آن ظاهر شود بر ابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل وگفت دنیا زندان است چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هر کجا خواهی برو گفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بمحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عز و جل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت شاخی از فتوت است و آن گشتن از هر دو عالم است و هر چه در آنست
وگفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق خاطریست از وی که اشارت
کند بدو وگفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابوالعباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتدا مرا درد
این حدیث درگرفت دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو بردم دلم
بمن ننمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت
حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا با من دهند و مرا بمن گذارند
تا من بدانم چه چیزم و کجا ام این آرزوی من بر نمی آید وگفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک وگفت آخر درویشی اول صوفی است وگفت تصوف پنهان داشتن
احوال است و جان بذل کردن برادران خواجه ابونصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی است در سینه و از دل عاشقان چون
مشتعل گردد هر چه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند وگفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکی اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب است و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد نگاه داشتن و گفت نگرستن بخدا طریق
و نیکو کرداری در محل طلب و وقت حضور نزدیک اهل فقر ادب در مقام قربست
خواجه ابو القاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید
نصیب است و از وی گفت که اگر کسی ترا بپرسد که خدای را شناسی مگوی که شناسم
که آن شرک است و مگوی که نشناسم آن کفرست و لیکن بگوی که خدا بفضل خود
شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خود خوی باید کرد و اگر نه
در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد علم را در جوارح تو نگاه خواهند داشت
و اندامهای تو پاک از تو بستانند و با خویشتن گیرند نیستی تو بتو نماید تا هستی او
ببینی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را
چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود
و گفت همه کسی آزادی طلبند و من از وی بندگی خواهم که بنده او رسید او بسلامت
ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان ما و شما آنست که شما مرا
ما می گوئید و ما مرا او میگوییم شما از ما شنوید و ما از وی شنویم و شما ما را ببینید و ما
او را بینیم و الا ما نیز چون شما مردمیم و گفت پیران آینه تو اند چنانکه تو ایشانرا
می بینی و آنچه در آینه خاطر مشاهده کنی همان معنی است که حقیقت احوال است
و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل
که در آن قیام کند در حق وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد و از آن بهتر که همه شب
نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی هست مرا آن بایستی هست که من نباشم
و گفت طاعت و معاصی دو چیزیست که چون خود باشم با ایشان همه معاصی خود بایم

وچون از خود دست بر دارم اصل همه طاعات از خود یابم وگفت پادشاه عالم را
بندگانند که دنیا و زینت دنیا ایشان را داده اند و برای آخرت بهشت ایشان
تسلیم نموده اند و خود با خداوند خویش قرار گرفته اند و میگویند که ما را خود افتخار
بس است که نام عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم
وگفت خنک آن بنده که او را یاد نموده اند وگفت جوانمردان راحت خلق اند
نه وحشت خلق که ایشان را از خلق با خدا صحبت بود و از خدا با خلق نگرند
وگفت صحبت نیکان و البقعه های گرامی خلق را بخدا نزدیک نکند و آنکه بنده را
بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود
وگفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بر دارد و برای خویش وگفت دنیا دار
گنده است و گنده تر از آنست که بدان مبتلا باشد وگفت طمع کردن ناجوانمردی
و منع کردن ناجوانمردی است وگفت هرچند خلق و خالق نزدیک تر است
عاجز تر است وگفت دعاة صد و بیست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است
ولیکن صفت خلق است چون حقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل وگفت
چون من و تو باشد اشارت و عبارت باشد و چون من و تو بر خاست نه اشارت
ماند نه عبارت وگفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا او خدا بودی
وگفت خدای را خدای جوید و خدا را خدا یابد و خدا را خدا داند و اگر خدای یک ذره
بغیر نزدیک بودی که بشری خدائی را نشایستی گفت من با اهل سعادت
برسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم و با اهل شقاوت بخدای وگفت ابلیس
کشته خداوند من است جوانمردی نبود کشته خداوند خویش را سنگ انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کنند به جنید گویم چه تو جنیدی او را پیش گیرم
و ابلیس را استادم سازم لیکن نکنند وگفت هر که مرا ندیده است ندیده است و هر که
مرا دید از من به صفت خویش بدید وگفت یک سجده که برآرد از من هستی خویش
ونیستی من گرامی تراست بر من از هرچه آفریده آفریند وگفت من
به فخر آدمم و قرة العین مصطفی پیغمبر صلی الله علیه وسلم چشم روشن بود که
اینها از من است و آدم علیه السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من است
وگفت آنجا که خدای بود روح بود و بس وگفت اهل بهشت به بهشت فرود آیند
واهل دوزخ به دوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که
او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابوالفضل حسن رحمة الله علیه
گفت از ماضی یاد مکنید و مستقبل را انتظار مکنید و نقد وقت را باشید وگفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت است
وحسن اقتدا کردن برسول علیه السلام و این آنست که نفس را در وی هیچ نصیب و راحت
نیست خواجه ابوعلی دقاق قدس سره گفت چنان باش که مرده شده روزه
گفت هرکه جان خود را جاروب در خانه معشوق نتواند کرد او عاشق نیست وگفت
هرکرا انس با دون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد وگفت هرکه خبر
از وی گوید در مثال خود که ذنب باشد وگفت مرید در بار بود و مراد آنکه بار او
کشیده باشد وگفت هرکه صحبت به پیری بکند و آنگاه بدل اعتراض کند عهد صحبت
بشکست توبه بر وی واجب شد تا آنکه گفته اند عقوق استادی را توبه نباشد وگفت
هرکه صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد وگفت مصیبت من

امروز بیشتر از معصیت اهل دوزخ خواهد بود و فردا از بهر آنکه اهل دوزخ را فردا ثواب قربت
خواهد شد و ما را امروز نقد وقت مشاهده و خدمت حق فوت میشود و پس تو فرق کن
میان این دو معصیت و گفت هر که ترک حرام کند از دوزخ نجات یابد و هر که
ترک شبهات کند به بهشت رسد و هر که ترک زیادتی کند بخدا رسد و گفت هر چه
که از سر خویش اختیار کند بدانش مطالبه کند و اگر نمایش است و اختیار کند بپوشند
و گفت اگر عقوبت کند اظهار قدرت بود و اگر بیامرزد اظهار رحمت بود و نزد
کریمان اظهار رحمت بیش بود از اظهار قدرت با ضعیفان و گفت ارادت با همت
حق است نزدیک خداوندان بدایت و همت امانت حق است نزدیک ارباب
نهایت و بارادت طاقت مجاهده توان داشت و بهمت گران بار مشاهده و مکاشفه
توان کشید همت بنده را چون کیمیاست طالب مال را همت بیقراری و بی آرامی
است که هرگز ساکن نشود و نه در دنیا نه در آخرت و گفت ابتلا بر دو نوع است
یکی ابتلای ظواهر است و آن عابدان راست و ابتلای سرایر و آن عارفان راست
و گفت اگر بعد از مجاهده فتوری پدید آید از خلافت ابتدا بود و اگر بعد از مشاهده
حجابی ظاهر شود از بی ادبی است که بر بساط قرب کرده باشد و آن بی ادبی
یا از مشارکت بوده باشد یا از ملاحظه و گفت هر کسی نیلوفری کند فردا آنست که وارد
خورد و گفت نفس مفلسی است اگر بیک خدمت قیام نماید از دو بسیار شمرد که از مفلس
اندک بسیار بود و هر چه از وی بتوان ستد غنیمت بود و گفت زلت تو خطا است
و تاخیر تو از توبه جفاست پس جمع مکن میان خطا و جفا و گفت اگر خواهی باشی
از جمله ابدال بر تو باد به تبدیل احوال و گفت هر که بر جان خویش میلرزد طریق خدا

بر وی بسته است گفت جهد تو بال ست وجهد درویشان بجان گفت صحبت
کردن با اژدها آسان تر از صحبت کردن با درویش وگفت بزرگترین چیزها نشستن
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و نه چیزی
یکی پرسید که هر که باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود وگفت از کون درپیوند
بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را وگفت علامات خرابی
تن ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
مادام که در راه فکرت بود چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد وگفت
بلای اکبر تفرقه دل است و نعمت اکبر جمعیت است وگفت عزیزترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناء علیک وگفت بیشتر خلق در بار بندگی
نفس اند و این ذلی ست که هرگز در وی عز نخواهد بود و شقاوتی است که هرگز
در وی سعادت نخواهد بود وگفت هر که را فوق علوم بود هرگز فرق نکند میان
الهام و وسواس وگفت جماعتی را خیال بندد که ما کل شدیم یا کل نتوانیم شد این
غلطی عظیم است از آنکه وقتیکه این حالت برایشان درآید که خود را کل دیده باشند
اگر خواهند که بر یک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عرش وکرسی
پدید آرد و پس بیش از یکی نشود که باقی تمامی کل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود وگفت همه سخن با او بگوی و از و خواه و برو بگو
که آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد وگفت آنچه مردمان پوشند می پوش
آنچه ایشان خورند می خور لیکن از ایشان جدا می باش وگفت وقت آنست که

تو ہنجا آمی وقت شادی باشد یا اند. و گفت دنیا چہار قسم ست شیاطین و نفس
و کفار و ہوا پس ہوا از ہمہ صعب تر است و گفت سخن ترین عقوبت اہل دوزخ
از کفار آن ست کہ نمی دانند عذاب کنندہ را اگر بدانستی آسان شدے و گفت
زنان مصر چنان بودند کہ اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان بہ آسمان
رسیدی اما آنچہ از یوسف بر ایشان ظاہر شد چنانچہ دستہا بریدند و ازان شنورے
نیافتند و گفت فتوت چیست گفت حرکت کردن برائے دیگرے چنانکہ پیغمبر را
باشد کہ امتی امتی گوید و گفت شفیع اکبر نزدیک خدا اعتقاد خالص ست و
گفت فقر عطامی حق ست ہر کہ بحق وی قیام کند آن سبب قربت وی شود و
ہر کہ نکند سبب عقوبت وی شود و گفت خوف آن بود کہ بہانہ نسازی خویش را
و گفت اندوہگینی بجاہی راہ خدا چندان ببرد کہ بی اندوہی بسالی گفت
بدیدار نشنید و اشتیاق نشنید و گفت خدای بگوید کہ بندۂ من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق ست کہ تو وی را دوست داری گفت ہر کہ سوال کند از
محبت دور افتادہ است و گفت توبہ میکنی از بیم دوزخ یا امید بہشت باری
توبہ برای آن کن تا خدایت دوست دارد کہ اِنَّ اللّٰہَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ گفت
لذت یافتن بثواب عام ست و بعذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب و گفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبران علیہ السلام و گفت توکل سہ درجہ است
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعدۂ او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وے
بسندہ کند و صاحب تفویض بعلم وی رضا دہد و گفت توکل بدایت باشد و تسلیم

با رضا و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاه داشتن است از دیدار
خلقان و صدق پرهیز کردن است از مطالعهٔ نفس و مخلص را ریا نبود و صادق
را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت
رضا آنست که بلا بداند و نه بیند و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارت معرفت
هیبت داشتن است از خدا هر که را معرفتش بود هیبت بیش بود و گفت هر که خدا را
بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت
باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود فتوی دادن بر چیزیکه
نداند و عارف را روا نبود خبر دادن بچیزی که خبر از آن ندارد و گفت تمیز فرق
ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را
اغوا کنم و اضلال دهم و سوگند خورد برین اگر عارف بودی بحق نفس خود را
بدین صفت نکردی و گفت هر که خدا را خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب
حق بعید است از غیر حق و انس با او وحشت است از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت
از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و
گفت اول مقام بنده علم است بخدا و نهایتش معرفت است بخدا و فائدهٔ آن
مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر تهدید و وعید و انواع عقاب
و آزار و آنست که او را از کرم چیزی کشف کنند تا بسنده شود و او را از امر و نهی
و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم
معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدا را شناخت
بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

شریعت و حقیقت بشناخت در روی بمخالفت او نهاد و مخالفت او طاعت ست
و دوام بودن بر آن و هر که موت را بشناخت بایستگی آنرا ساخته گردانید
و آمدن آنرا مستعد باشد و هر که ما بعد موت را بشناخت از وعده و وعید
در خوف و رجا بماند گفت عقل را دلالت ست و حکمت را اشارت و معرفت
را شهادت ست و گفت توحید نظر کردن ست در اشیا بعین عدمیت
و گفت هر که طلب راحت کند نیابد و گفت وقت جد باش تا همه هزل‌ها جد بینی
و وقت هزل مباد که همه جدها هزل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت ست و در
خالق هلاکت ست و گفت هر که توحید ندارد شفاعت از نکنند و صاحب توحید
روزی لامحاله آمرزیده شود و گفت میگویند اگر ترا گناه است بخر دار
مرا رحمت بمقدار و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خدا و ند عالم چه آید
جز عطا گفت مراد از امانتی که بر آسمان و زمین عرض کرده چه بود الحزن
فی الله یعنی در راه حق اندوهگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت
عارف باش تا متحمل بلا باشی و عارف باش تا طالب بلا باشی و گفت
قبض اول اهل فناست و بسط اول اهل بقاست و هر کرا در قبض انداخت
فانی گردانید و هر کرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر بقبض
منازعت مکن با توانگران و ای غنی الله بسط منت منه بر درویشان و
گفت آدمیان بر سه قسم اند متوکلی ست نه مکتسب و مکتسبی نه متوکل و مکتسبی
و در ظاهر و متوکل در باطن این تمامتر همه است و گفت رضا نه آن ست که
بر بلا صبر کنی بلکه بر قضا اعتراض نکنی و گفت عارف هیچ مرد نیست که

سر شیر نشینند و همه کس از وسیر شوند و او پیوسته بشیر از همه کس گشنه تر بود
و گفت غریب نه آنست که کسی ندارد که برادران یوسف - با پدر می بودند غریب بودند
غریب آن بود که مدبری دنیا با آخرت بفروشد و گفت سه مرتبه است سوال
بود عطا و ثنا سوال آنرا که دنیا خواهد و عطا آنرا که عقبی خواهد ثنا آنرا که مولی خواهد
و گفت مراتب سخاوت بر سه قسم است سخا و جود و ایثار هر که بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و هر که حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و هر که حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت هر که از حق خاموش گردد دیو بود گنگ و گفت بر شما باد که حذر کنید
از صحبت سلاطین که ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران گفت تواضع توانگران درویشان را زیان نیست و تواضع
درویشان با توانگران خیانت است و گفت مرید آنست که در عمر خویش نخسپد [illegible]
ابو عبد الله المقری رحمة الله علیه گفت فقیر صادق در فقر آنست که وی
مالک همه چیز بود و هیچ چیز مالک وی نبود یعنی وی متصرف غالب باشد بر همه چیز
و هیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت هر که از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دهند که هرگز از آن نرهد و گفت نه قبول
کرد کسی چیزی را از من مگر آنکه دیدم منت وی بر خود منتی عظیم که ادای
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکو خوی است با کسی که دیر او دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسی که دل تو از وی کراهت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی که ترا از وی نفرت بود و گفت عبد الله خیر از مرا سه چیز

نصیحت کردیکی حرص براداء فرائض تا بستر جهد وطاقت ودوم حرمت داشتن جماعت مسلمانان را سیوم متهم داشتن خاطرهای خود را مگر آنچه که موافق حق باشد ابومحمد الراسبی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق مشغولی تست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده دیگر مثل خود در اسباب خویش گفت اندوهای که اسباب مجهول باشد عقوبت های گناهان است گفت صوفی نبود تا بجرتبه نرسد که برندارد او را زمین و سایه نه نهد وی را آسمان یعنی از هیچ جا بوی راحت نرسد و هیچ قبولیت نباشد وی را نزد خلق و بازهمه بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب وگفت چون محبت ظاهر گردد محب رسوا شود و چون پوشیده گردد محب هلاک شود ابوالقاسم مقری رحمة الله علیه گفت عارف آنست که باز دارد معروف وی او را از دید خلق یقبول یارد آن وگفت اول برکت از درآمدن در تصوف آنست که راست گو دارند صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابوالحسین بندار الفقیه قدس سره پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقات است وکفایت ساختن همت برای حق وگفت خلق بلا است در نیاید بر کسی مگر آنکه او را خراب کند گفت صوفیان با وردات بیابند نه با وراد وگفت صوفی از مقامات و احوال درگذشته است آنهمه زیر قدم وی است وهمه در حال وی جمع وگفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است وگفت هر که طلب عزت کند بوسیله باطل برساند خدای خواری را بوی بحق وگفت هر که بگذاشت تدبیر خود را از زندگانی گیرد خوشحال وگفت آفت مردم

تکبیر دوم یعنی قوله گفت فقیر و ارباب فنا بادشاهان دنیا و آخرت اند که بالفضل
و راحت اند ابو عبد الله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که او ترا خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آنرا خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا
خورد همیشه دود گردد و جامه چنان پوش که رعونت و تکبر و خیلا او ترا
تولد نشود آنگاه آنچه واست آن علامت ها را بر افروزد گفت در هر کار باشی
چنان باش که اگر عمر و زاید ترا در باید از آنکار ترا بکار دیگر نباید شد و در آنکار
همه حالات تو با تو باشد اگر چه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصا
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاه داشت شرع گفت که اصل
عبودیت آنست که چنان باشی بظاهر که از تو همه شرع ظاهر بود و بباطن چنانکه
در یاد تو غیر حق را گنجایی نبود ابو بکر بن عبد الله الطوسی النساج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را بچه توان دید گفت بدیده صدق
در آئینه طلب و گفت تصور آب تشنگی را نشاند و فکرت آتش گرمی نبخشد
و دعوی طالب بمطلوب نرساند و گفت تا هستی موهوم سوخته نشود دیده دل
بسوزن عبرت از غیر او دوخته نشود و خلوتخانه جان بشمع تجلیات جانان افروخته
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نکارند و نقش بر کاغذ نکاشته نگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدای تعالی نبینی حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سره از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشته روح هست
نیست نماست که کس را بدو راه نیست سلطان قاهر متصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچاره ولیست هر چه بیند از قالب بیند و قالب از ان بیخبر بلکه جنین تمام عالم را

با قیوم عالم همین نسبت است که قیوم عالم هست نیست نماست که هیچ ذره را از
ذرات عالم قوام وجود نیست بخود بل القیومی ویست و قیوم هر چیزی بالضرورت
با وی بهم باشد حقیقت وجود ویرا بود و وجود متقوم از وی بر سبیل عاریت بود
هو معکم اینما کنتم این بود ولیکن کسی که معیت نداند جز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقت آنست و این غیر
هست نیست نماست کسانیکه این معیت را بشناسند قیوم را همچو نیند و نمی یابند
گفت گرد بادی در هوای صافی از زمین برخیزد و بر صورة مناره مستطیل
بر خویشتن می پیچد هر که در نگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که با هر ذره از آن هوا است که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید
و خاک را بتوان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز مسخری و بیچارگی نیست بدست هوا و سلطنت همه
هوا است و سلطنت همه نا پیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبد الخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم در حالتیکه بهشت مراد نفس من ست و دوزخ

مرا و حق که همه عمر بمراد نفس خود نرفته‌ام خواجه فرمود که این سخن بجا است
بنده را باختیار چه کار هر کجا گویند برو برویم و هر کجا گویند باش باشیم بندگی اینست
نه آنکه تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود . هر رونده که بسر حد فنای نفس رسیده باشد چون در خشم شود شیطان
بروی دست یابد اما آن رونده که بفنای نفس رسیده باشد در خشم شود و غیرت بود
و هر کجا غیرت بود شیطان بگریزد و همچنین صفت آنکس بر آنکس مسلم است که روی براه حق
دارد و کتاب خدای تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی الله علیه وسلم
بدست چپ گیرد و در میان این دو در روشنائی راه رود سلوک کند اگر خواهی که
شود دل تو چون آئینه ده چیز بیرون کن از درون سینه حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت و بخل و حسد و کبر و ریا و کینه وصایای آنحضرت که بپسر خویش را
کرده بودند وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
و از صوفیان جاهل پرهیزی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طلب شهرت مکن که شهرت آفتست و بمنصبی مقید مشو دایم
گمنام باش و در قباله نام خود منویس و بمجلس قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد و در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیار اند کم گوی و کم خور و کم خسپ
و از خلق بگریز چنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

و با ستمکاران و توانگران و عامیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه پرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خنده قهقهه اجتناب کن که خنده بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری ظاهر خود را میارای که آرایش ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرمای و مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و مایه تو فقه و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه تعالی
خواجه علی رامیتنی قدس الله سره پرسیدند از وی که ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که مسبوق بقضای مسبوقانه کی برخیزد
فرمود پیش از صبح و تنفس بود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند آیا راهی ازین نزدیکتر هست که زود بمقصود
توان رسید آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطه خلقی و خدمت
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طائفه که منظور نظر حق است او را نیز
از آن نظر نصیبی بود خواجه بهاؤ الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
باحق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش این چنین
زیبا روش کم می بود اندر جهان چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

وطریق حق گر نتواند شناخت این معنی چنانکه از نفس خود را ...

آنکه حجاب حق شود و نفس خود ... باشد ... و ... است

این اهل ... است که از ... بسیار بوده اند که گناه دیگری را بر خود نهاده

مفهوم شود که معنی قوله تعالی یا ایها الذین آمنوا آمنوا ... اشارت باین نسبت که

در طریقه العلیه نفی وجود وهمی هست باید کرد و اثبات وجود حقیقی حق باید کرد و نزد

نفی وجود نزد ما قریب طریق است لیکن خود ترک اختیار و دید قصور اعمال واصل

نمیشود و مفهوم شود تعلق بماسوا روند و این راه در حجاب است بزرگ جمعیت

تعلق حجاب است و هیچ وصلی بپیوند با گسلی و اصلی ... مفهوم شود و نزد طریقه ما صحبت

و در عادت شهرت است و در شهرت آفت خیریت و جمعیت است و جمعیت در صحبت

بسته دانستی بودن در یکدیگر و مفهوم شود که هر که خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض

کند التجا نمودن وی بغیر شرکت است و این شرک از اهل عوام معفو است و از اهل خصوص

معفو نیست و مفهوم شود که طریقه ما عروة الوثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی

صلی الله علیه وسلم زدن و اقتدا باصحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم کردن و مفهوم شود

که طالب باید که در زمانیکه دوستی از دوستان حق صحبت دارد در وقت حال خود باشد

و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اصبت فالزم صحبت

آن عزیز را غنیمت داند مفهوم شود که لا اله نفی اله طبیعت است و الا الله اثبات

معبود حق جل جلاله محمد رسول الله خود را در مقام فاتبعونی درآوردن است

پس مفهوم شود از ذکر آنست که بحقیقت کلمه توحید برسد و حقیقت کلمه آنست که از گفتن

کلمه نفی ماسوا الکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و مفهوم شود که بستر توحید ... آن

اما بسر معرفت رسیدن دشوار است خواجه محمد پارسا قدس الله سره بیکی از
اصحاب خود نوشته مکتوب خاطر این فقیر دائما نگران احوال ظاهری و باطنی شما
میباشد و علی الدوام بنسبت آن برادر منتظر نظرات بی علت آلهی میبود و سید الطائفه
جنید قدس سره فرموده است شعر ان برت علیه من الکریم ٭ الحقت اللاحقین
بالسابقین ٭ و با اینهمه اصل معتبر است نزد کبرای دین آنکه کوشش را مگذارد تحبس را
حتم میدار و حضرت خواجه ما را قدس سره سوال کردند که طریقت بچه توان یافت
فرمودند بشترع و دیگر بعد المحافظة علی الامر الاوسط فی الطعام لا فوق الشبع ولا
الجوع المفرط در تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال لمزاج کوشیدن علی الخصوص احیای
بین العشائین و قبل از صبح بحیث لا یطلع علیه احد بتوجه در خود در یافتن و نفی خواطر
علی الخصوص خاطر تمنی به نسبت حال و ماضی و استقبال نیک موثر است فی
رفع الحجب علی القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب
مع الله سبحانه و اذا نطق اللسان سکت القلب و الصمت علی قسمین صمت باللسان
و صمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانه و لم یصمت قلبه خف وزره
و من صمت لسانه و قلبه ظهر له سره و تجلی له ربه عزوجل و من لم یصمت بلسانه و لا بقلبه
کان مملکة الشیطان و مسخرة له اعاذنا الله سبحانه من ذلک و من صمت بقلبه و لم
یصمت بلسانه فهو ناطق بلسان الحکمة ساکت عن فضول الکلام رزقنا الله تعالی
ذلک بفضله و کرمه تمت و هم فرموده اند که حجاب میان بنده و حق سبحانه تعالی تا این
انفاس صور کونیه است در دل و این انفاس بسبب صحبتهای پراگنده و سیر
و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیاده میشود و در دل خانه میکند بحبت و تشتت

تخم هم نفی باید کرد و دیگر ازو مطالعهٔ کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
تشتّت آن نفوس در حرکت و تموّج می‌آید و آنچه از حجبات بعد و ظلمات از حق آن
و مطالب ازو نفی کردن واجب است پس باید که از هر چه خیال را در آن مسند بود اجتناب
اجتناب نماید و اول عنایت توجه بجناب حق سبحانه کند سنت الهی برین جاری شده
که بی محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات جسمی هیچ نعمتی دست نمی‌دهد راحتی که
هیچ رنجی در آخرت است و سه روزی درین سرای فانی رنج کشیدی دیگر ابدالآباد
آسوده‌ای این عالم را هیچ نسبتی با آن عالم نیست گویا که در میان بیابان بی نهایت خشخاش
دانه افتاده است و در حاشیهٔ فصل الخطاب آورده هر کسیکه خواهد به بارگاه بزرگ رسد
بدو چیز مواظبت نماید خشم فرو خوردن و ادب نگاه داشتن و نیز در رسالهٔ خیریه گفته
راه بحق سبحانه تعالی دو خصلت است صدق با حق و رفق با خلق بعدد هر ذره
از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی اما هیچ راه نزدیکتر و بهتر از آن نیست
که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفت حقیقت توحید آنست که بنده چون آگاهی باشد
اندر جریان تصرف حق سبحانه تعالی خالی از اختیار و ارادت و نیز گفته چهار سخن
از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از توریت مَن قنع شبع
و از انجیل مَن اعتزل سلم و از زبور مَن صمت نجا و از قرآن مَن یتوکل علی الله
فهو حسبه و گفت اهم آداب دل را از خطور اغیار نگاه داشتن است چه از خیر چه از
شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف ریوگری
رحمة الله علیه فرمود هر که در بند نفس خود است پیوند نحس نقد است و هر که
در مطالعهٔ تقدیر اوست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن عضو هر

بکاری مشغول است و دل هم چه مشغول است اصحاب گفتند بذکر حق گفتند درین وقت
ذاکر الحمد لله و لا اله نیست یا سه درین محل از سبب تسبیب رفتن است و نسبت
را از منعم دیدن است فرمود اگر یاری نخواهید که یار شما گشت این بغایت دشوار
است اگر یاری نخواهید که شما را او کشید همه جهان یار شماست خواجه
علاء الدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی است بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هر چه مانع
راه باشد قطع کند و فرمود تعلق بمرشد اگرچه بحقیقت غیر است در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول است و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم است
همگی وجود او رضای او باید طلبید فرمود باید روحانیت مرشد طالب را بقدر
سعی طالب است و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند و طالب
او را نبیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع ما به حدیث النفس گردد پس باید
که در آن حال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب است
و مقتضای غیرت اوست و در بند آن نشود تا آنگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و میفرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کمال توجه گردانند چنانچه
در تواضع با خلق باید که هر چند تواضع ظاهرا با خلق بود بحقیقت با حق باشد
زیرا که تواضع با خلق آنگاه پسندیده افتد که خاص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت بینید و الا فرحت بود نه تواضع و فرمود چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد فنا بود و چون نیستی او
بر وی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد در وداد
خود را خالی کند از هر مانعی که از محبت مرشد بود پس قابل فیض الهی گردد و که حقیقت
قصور در فیض الهی نیست و قصور از جهت طالب است و فرمود که طالب را باید
با آئینه پیش مرشد قصور و تحیر خود را مطالعه کند و تیقن داند که وصول بمقصود
حقیقی میسر نمیشود الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را یکی فدای وی گرداند فرمود که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را بیند و در بار قصور در آید و از سرگشتگی و درماندگی ملاحظه کرم
و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب را
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً حضوراً و غیبةً سعی نماید و بمحض عنایت
الهی محل نظر وے را در یابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد
به نسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی و غیره و نیز مرشد آنکه
تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را بهر کاری فرماید خاصه
او را بر و تعیین کند تا باختیار مرشد در آن شروع کند و فرمود رعایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یک از اهل طریق
به نسبت حال او سخن باید گفت و رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب بسیار باید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت و الا سبب مزید خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن در تفویض است به هر نوع اختیار که از خود سر زند که بسبب نقض یقین

آخر از خود محو کند و بداند کہ اختیار حق سبحانہ برای وی ہر آئینہ بہتر است از اختیار وی برای خود و نیز باید کہ بہ نسبت مرشد علی الدوام در حضور و غلبیت بہ نسبت احوال باطنی در کسب ہمین تفویض باشد و فرمود کہ سابقہ عنایت ازلی را میباید دید و از امیدواری بآن عنایت بی علتہ و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا خود را نگاہ باید داشت و داند کہ حق سبحانہ تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان باید بود از استغنای حقیقی او و فرمود کہ ولایت جائی ثابت شود کہ او را یاد نگاہ دارند و فرمود کہ خاموشی از سہ حال خالی نباید بود یا نگہداشت خطرات یا مطالعہ ذکر دل کہ گویا شدہ باشد یا مشاہدہ احوال کہ بر دل گذشتہ باشد و فرمود کہ خطرات را منع کردن کاری دشوار است اما باید کہ متمکن شدن ندہد کہ بسبب آن سدہ در مجاری فیض پیدا آید فرمود کہ از مکاسب وجوہ مکاسب دہقانی و باغبانی اقرب است بحلیت درین زمان از تجارت و فرمود کہ دوام صحبت با اہل اللہ واسطہ ازدیاد عقل معاد است و فرمود کہ صحبت سنت موکدہ است ہر روز با اینطائفہ صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راہ یابد در ہر ماہ خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ فرمود ہرگاہ کہ خواہند کہ باین نسبت شریفہ مشغول شوند باید کہ اول صورت مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا نسبت بیخودی پیدا شود و پس ملازم آن بیخودی بود و بآنصورت و خیال کہ آئینہ روح مطلق است متوجہ نقطہ قلبی شوند و خود را بآن بیخودی در دہند پس ہر قدر کہ آن نسبت قوی گردد و یرا شعور از این عالم کمتر گردد و این را عدم و غیبت گویند چون این بیخودی و نسبت بمرتبہ رسد کہ اصلا توجہ و غیر شعور

بانوار آنرا فنا گویند پس اگر وقت تشویش وسوسه باشد از خیال حضرت مرشد استعانت
کنند دفع گردد و اگر دفع نگردد نسبت نفس را بطریق بازگشت چنانکه از دماغ چیزی بیرون اندازند
بعده بطریق مشغول شوند و اگر چنان خواطر بسیار باشد و کثرت باید که بعد از تخلیه بطریق
مذکور سه بار گوید استغفر الله من جمیع ما کره الله قولاً و فعلاً و حاضراً و ناظراً
و سامعاً و لا حول و لا قوة الا بالله و دل را با زبان موافق دارند بذکر یا فعال
بدل مشغول باشند که در دفع وساوس اصلی کلی دارد پس ورزش این نسبت
باید کرد بنوعیکه هیچ وقت غافل نشود دائماً حاضر بود و گوشه چشم دل بر جناب
نسبت دارد تا آن زمان که این نسبت ملکه شود و هرگاه خواهد کسب نسبتے
مشغول شود بتضرع تمام در حضرت جامعه خود این دعا بخواند اللّهم
کن وجهتی فی کل جهة و مقصدی فی کل قصد و غایتی فی کل

حال خواجه عبید الله اماسے رحمة الله علیه

فرمود طریق توجه طائفه علائیه و پرورش نسبت باطن ایشان
چنانست که هرگاه که خواهند که بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس
که این نسبت از و یافته اند در خیال آورند تا آن زمان که اثر حرارت
و کیفیت معهوده ایشان پیدا شود و بعد از ان آن خیال را نفی نکنند با کیفیت
آنرا نگاه دارند بچشم و گوش و همه قوی با آن خیال متوجه لطیفه شوند که عبارتست
از حقیقت جامعه انسان که مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آنست اگرچه
آن از حلول در اجسام منزه است اما چون نسبت میان او و میان این قطعه
لحم صنوبری ثابت است پس توجه باین لحم صنوبری باید نمود چشم و فکر و خیال و همه

قوی را بر آن باید گماشت و حاضران بودن و در دل نشستن و ما شک نداریم
که درین حالت کیفیت و بیخودی رخ نمودن آغاز میکند و این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکرے که درآید بتوجه بحقیقت قلب خود نفی
آن کردن و بآن جزوی مشغول ناشدن و دران محل تجلی در گرفتن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود التجا بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظه نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آن زمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که شخص
متوجه آن را نفی نکند و اگر خیالاتے بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعال بحسب معنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمه لَا اِلٰهَ اِلَّا الله کند بدین طریق که لَا مَوْجُودَ
اِلَّا الله تصور کند و آن وسواس که مشوش او باشد از هر نوع که باشد چون هیچ وجود نیست
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم بیند بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز بعضے از ظهورات حق هست و شک نیست که باین تامل دورے شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آن زمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و از پی آن برود و اگر با آنکه ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا الله در دل بگوید حضوری نیابد
بجهر چند نوبت بگوید و الله را مد بدهد و بدل فسه و برد آن سقد از مشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون بیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که غلبت
بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه با خودی کفر و بیخودی دین است بلکه فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز برسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقیکه گفته شد اگر کسی گوید که درین صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم
که حق را بالای حق نفی نتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سره فرموده اند
پس اگر ذکر حق صرف باشد چه نفی کنی باید که زیاده نشود زیرا که حق بنفی کسی
نفی نشود و الا زائل گردد و نیز مطلب روحانیت این طائفه علیهم توجه بهستی
است که سرحد وادی حیرت است و مقام تجلی انوار ذات است و در آن مقام
انوار ات وجود نماند و فکر در اسما و صفات شک نیست که ازین مرتبه فروتر است
و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را
نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور حضوری از حضرت جامعه خود غافل
نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات
مشاهده نماید تا بجایی رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینه جمال با کمال
خود داند بلکه همه را اجزای خود یابد بدانچه هست جزو درویش ست جمله نیک و بد
و در حالت سخن گفتن نیز باید که ازین مشاهده غافل نشود و بالکه گوشه چشم
دل او بدان سو باشد اگر چه ظاهر او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده اند
بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ٭ اینچنین زیبا روش
کم می بود اندر جهان ٭ هر چند صحبت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون
بمرتبه رسد که تفرقه میان دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب
نشود و حق حجاب از خلق نگردد آن زمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف
کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آن کس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که
خود را از غضب راندن نگاهدارد که راندن غضب ظرف باطن عارف را

از نور سبحانی و خالی می سازد و اگر غضبے واقع شود یا قصورے و سستی و ہیچ که کدورتی قوی طاری شود و سر رشتہ نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلے آرد اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدہد و الا بہ آب گرم و جامہ پاک پوشد و در جائے خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس بر گشتہ خود را خالی سازد و بعد از ان بہمان طریقہ متوجہ شود و در ظاہر سینہ حضرت جامعہ خود تضرع کند و بکلی با و توجہ نماید و بداند کہ این حقیقت جامعہ مظہر مجموع ذات و صفات حق ست نہ آنکہ حق سبحانہ در وی حلول کردہ بلکہ بمنزلہ صورت در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانہ باشد مولانا سعد الدین کاشغری رحمۃ اللہ علیہ میفرمودند کہ ما نبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد و اکنون ما نیز نیستیم و خداست بنگرید کہ بعد از صد سال از کہ جدا خواہد بود و با کہ مصاحب اکنون نیز با او مصاحب باشید و از ہر چہ بر سر گور شما باز خواہد ماند دل منقطع کنید و میگفتند آنکہ پیر ہری گفتہ است قدس سرہ درویشی چیست بخیتہ و آبی بر آن ریختہ نہ کف پا را از ان درد و نہ پشت پا را گرد ہی نہ حقیقت درویشی ست بلکہ صفت و رسم درویشی است حقیقۃ درویشی با خدا بودن ست روزی بر در سرا او جمعی از اصحاب نشستہ بودند دو تن از ایشان مباحثہ نمودند یکے گفت ذکر گفتن افضل ست دیگری گفت تلاوت کردن افضل ست درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند کہ چہ بحث درمیان بود عرض کردند فرمود با خدا بودن از ہمہ افضل ست و میفرمودند ہر کہ بخدا حاضر ست در بہشت نقد است و ہر کسی کہ از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند کہ روزے

دیگر از جوانان بوده در مجلس حضرت مولانا در آمد دستها بدست نه داشتی برگشت
انگشتانه و شانه و دوات و مسواکی و تسبیحی از آن وی آویخته مرا از دیدن آن خنده
آمد بسیار هر چند خود را نگاه داشت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند
ای فلان چنانکه اهل آخرت متنفرند از اهل دنیا اهل الله نیز متنفرند از اهل آخرت
میگفتند که روزی حضرت مولانا ما سکوت بسیار کردند بعد از آن سر بر آوردند
فرمودند که یاران حاضر باشید که یار عین بعین سست. میگفتند که هم آنحضرت فرمودند
که والله دو دست وست شما گرفته در طلب خود میگردانند پس این دو بیت خواندند
بیت آنکه زنی نام بدست سست مرا زو نه نشان شد دست بگرفته مرا در عقب خویش
کشان شد دو دست دست من و پا نیز بهر جا که رود شد پای کوبان ز پی اش هر دم
دو دست فشان شد فرمودند هر کاری را که فرض کنید شغل بحق سبحانه از آن
آسان تر سست زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد از آن می یابند و
حق را سبحانه اول می یابند بعد از آن می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی ع
تا تو نه بینی جمال عشق نگیرد کمال شد و فرمود کسی که یکی را دوست میدارد و میخواهد
که هیچ کس او را دوست دارد و اگر چه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را
مختفی دارد لیکن از غایت محبت سعی آن دارد که دیگری نباشد نمیداند که چه
حیله اندیشد و چه تدبیر کند که همه معتقد و طالب او شوند بهر وجهی که هست و
بهر صفتیکه متیسر شود صفت آن محبوب میکنند تا باشد که طالب او شوند فرمود که هر گاه
موی برتن تو بواسطه حالی متغیر و متاثر شود از پی آن موی باید رفت و نقل است
که در فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالها می نوشته میخواسته که چون تمام شود

سیری کند درین اثنا بملازمت ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواندند رباعی

با یار بگلذار شدم رهگذری ٭ بر گل نظری فگندم از بیخبری ٭ دلدار بطعنه گفت شرمت بادا

رخسار من اینجا و تو در گل نگری ٭ پس فرمود اگر بکنشت بروی و از کنشت حظی داری

از حق سبحانه حظ علی و اگر حظی نداری چرا میروی در رساله نا مینویسی فرمود

یک نی و هزار آسانی این سخن در همه جا میرود یعنی هرچه غیر حق است آنرا نی

میکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است

از کلام زیراکه از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض الهی هرگز منقطع نیست

مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است و در صحبت اولیاء الله دل خود را

از حدیث النفس نگاه باید داشت زیراکه ایشان را گوشی هست که آن حدیث النفس

را بآن گوش میشنوند و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی

مشغول است اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود بلکه اگر کسی

برروی ورق می نشیند تشویش می یابد جمعیکه بر سبیل دوام توجه و مشغولی

بجناب حق سبحانه میدارند هرآینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نمیگذارد

که مشغولی کنند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت است میگویند

پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی میباید که پستان ذکر در دهان بنهد

تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن درآید و از خیالات و حدیث نفس

خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس است بدرستی

اصحاب را مخاطب ساخته فرمود ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت

و بزرگی با شما در غایت نزدیکی است برین اعتقاد باید داشت اگرچه اینمعنی حالا

شما معلوم نشود لیکن دائم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانه تنها باشید پای دراز نکنید و در خلا حیاے شرمنده و سرافگنده و چشم پوشیده نشینید در ستر و علانیه وظاهر و باطن با خدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید - آنهمینی شما را بتدریج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی آراسته دارید. آدب ظاهری آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید و بر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است آنهم ادب دل را از خطور اغیار نگاه داشتن است چه خیر و چه شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالی و قرب و که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است آنجاکه فرموده وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است چراکه در حال قرب عبارت نمی گنجد و قتیکه قرب را بعبارت در آورند بُعد میشود و قرب نه آنست که بگوئی با و نزدیک شدم یا از دعبارتی توان کرد قرب آنست که تو در و گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی و مطلقاً از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب سخن میگوید آن بزرگ دیر الگفت که چون بآن شیخ برسی بگوئی آنجاکه مائیم قرب قرب بُعد بُعد است قرب عبارت از نابودن است آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در ہر نفسی کہ بی حق میگذرد واقف میباید بود حق سبحانہ حاضر و ناظر ست باید کہ از حق سبحانہ شرم دارد و از غفلت نورزد حق سبحانہ تشنیع و سرزنش کرد ہ است کہ ما جعل اللہ لرجل من قلبین فی جوفہ در درون یک آدمی دو دل نیست کہ یکی را بدنیا مشغول دارد و یکے را بحق سبحانہ در درون آدمی یک دل ہست اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانہ بی بہرہ ماند و اگر متوجہ بحق سبحانہ تعالےٰ گردد از دل او روزنہ بسوی حق کشادہ گردد و ازان روزنہ آفتاب فیض آلہی تافتن گیرد آفتاب کہ طلوع کرد از مشرق تا بمغرب ہر ذرّہ کہ ہست از نور او بہرہ میابد و نور او بر ہمہ میتابد اگر خانہ بود کہ آنرا روزنہ نبود ازان نور بی بہرہ ماند پس اگر دل حاضر ست حضور او بمثابہ آن روزن ست ازان رہگذر تو فیض وجود بوی خواہد رسید و اگر غافل ست آن نور از وی درخواہد گذشت ؎

بلبیت دوست مہر لحظہ بر تو نظرے میکند ہ چون تو از و غافلے از تو گذر میکند

فرمود کہ طاعت موجب وصول بجنت ست و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانہ کاملان مشائخ قدس سرہم بر آنند کہ در ابتدا میباید کہ باطن خود را صافی گرداند تبصفیہ و تزکیہ مشغول گردد تا دوام مراقبہ دست دہد و آلا ہر چہ از اعمال صالحہ بجامی آرد آب در چاہی زیادہ میکند ؎ ہر چہ گیرد علّتی علّت شود ؎ کم از شاگرد جولاہی نمی باید بود کہ مدتی باید تا رشتہ پیوند کردن بیاموزد کار ہای دیگر خود ہنوز کجاست طالب میباید کہ بجد و جہد تمام سعی کند تا در نفی خواطر اوستاد شود و داند کہ چگونہ نفی میباید کرد و در ابتدا باید کہ بہیچ چیز مشغول نشود و مگر بنفی خواطر نہا کہ رسائل مطالعہ میکنند و سخنان از ہمہ

می جستند از آنها ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکاریهاست ترا و
حق سبحانه وکار او رفتنی وکردنی است نه گفتنی وشنیدنی اگر کسی چنین پادشا
در بغداد نشسته باشد ودر حضور پادشاه دایم تواند بود وپادشاه مکتوبی بشام
فرستاده باشد از آن مکتوب غائبان حظی میگیرند لنهایت کسی جاهل بی عقل
غافل باید که از حضور پادشاه باختیار خود دور شود واز برای خواندن آن مکتوب
از بغداد بروی بشام شد وفرمود هر که یکجا همه جا وهر که همه جا هیچ جا وفرمود
که پرهیز را زدارو هر که پرخورد انواع بیماری ها در وپیدا آید برای دفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز دارو میخورد
صحت یافت همچنین چند کرت اعاده کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلی رساند
همچنین کسی که گناه کرد وانابت نمود باز گناه کرد وانابت نمود این انابت
که وی را ابتهالی از گناه باز نیاورد در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگر است
از نجهت است که اهل الله پرهیز کلی بر خود کرده اند وترک همه کرده وبحق بیکبارگی
مشغول گشته تا ناگاه دیگر صرف غفلت نمیرند فرمود که جنید گفت که استاد من در
مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته وچنان
بروی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد تعجب در وی نگریستم
ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود تو کمتر از موشی نیستم
تو در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم بیت
دانی که فرا یار چه گفتست امروز بر ذره خبر با یکی در شکر دیده بود وفرمود که
دایم بیاد حق سبحانه باشید تا غایتی که از خود غائب شوید حق سبحانه از همه

لطیف تر است هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر و جولاهه و موزه دوز
از آنکس که خس حمام میکشد لطیف تراند از ایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
از ایشان لطیف تر است که تحمل آنچ او ارد که جولاهگی و موزه دوزی کنند ملایان
از بزازان لطیف تراند بزازی منیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از همه لطیف تراند ایشان را سر دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول اند اگر
بر کوه روند خوش نمی آید که از ان باز آیند و اگر بسجود روند خوش نمی آید
که سر از سجود بر دارند این طائفه از همه لطیف تراند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می برند نه از انجهت
که درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالیست که دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و پادشاه جمیع امور ممالک را بیکی از مقربان خود تفویض
مینماید داد بامر پادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه دار است و آب
وضوی پادشاه ترتیب مے کند و دایم پیش پادشاه است البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد پادشاه مقرب است و برگزیده و مرتبه و درجه وی عالی و هر آئینه اگر
قابلیت وی بیشتر بودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه دار این شرف
دارد که دایم در قرب پادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جهت قرب و دوام خدمت پادشاه است که بر آفتابه دار غبطه میبرد و در ممالک

دارند و فرمودند معنی این بیت که مولوی رومی قدس سره فرموده اند. بیت
ای دیده عجائب بنگر این عجبست این شد معشوق بر عاشق بی‌چون و بی‌چگونه
اگر کسی سخن سال برد اگر معنی بی‌چون و بی‌چگونه را در نیابد پس چگونه
قرب حق سبحانه را ادراک تواند کرد لیکن چون سخن و تجربه مشغول شود و حق سبحانه
از ادراک وجدان ادراک و یقین کرامت فرماید که آن معنی دریابد که حق سبحانه بی‌چون و
نزدیک است و از غفلت خود و اهل الله را یقینی حاصل میشود که هیچ نوع
گمان و تردد نماند و بود وجود حق سبحانه چنانچه هیچ کس را در بود وجود خود شکی
نیست هر چند جامه ها در بر دارد و جسم پوشاند وجود خود را گم نمیکند و فراموش
نمیکند و در شک نمی افتد و فرمود که چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت
عربی و فارسی شود و مجرد از جهات آن زبان بمقام شجره رسد و طالب را ثمره و قیمت
رسد که از وی بر تواند خورد و قوله تعالی اکلها کل حین دیگر چون حبه است که شجره
معرفت از وی میرسد دید کما قال سبحانه مثل کلمة طیبة کشجرة طیبة همچنانکه شجره
از حبه سر میزند توحید صرف که مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و
شکل و لون و کیف و کم و مجرد از جمیع جهات ست از مضمون کلمه ظاهر شود
و فرمودی که در ذکر دل را حرکت مده بلکه مفهوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکه
دل از مفهوم ذکر متاثر شده خود بحرکت آید آن زمان کار بوی بازگذار و در رساله
خود نوشته اند که ذکر از قلب گفته شود نه از معده یعنی بباید که اثر حرارت ذکر
بدل رسد پیش از وصول بدل در مجاری معده و غیر آن منقطع نشود و وقوف
قلبی آنکه هر بار که الا الله میگوید دل خود را تجدا حاضر سازد و همچنین طاق

طلاق گفته میرود تا آنزمان که بیک نفس نسبت دیگر مرتبه برسد هرگاه باینجا رسید
محل نتیجه است بهبیند که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود
بشریت است یعنی این تعلقها که او را بود بچیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است
پس ذکر او نتیجه داده است و اگر نتیجه نداده است دلیل است به بجا نیامدن عمل او یعنی
نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید
و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضای
مجاری مقدور وسیله است برای نیل درجات مغفرت مولوی عبدالرحمن
جامی قدس سره روزی بتقریبی فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست
که آبا و اجداد کسی از جنس امرا و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم
بوده باشند بلکه اصالت عبارت از حسن جوهری است که در ذات انسان میباشد
چون فطرت سلیم و سرشت پاک و آنچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می پندارند
عین بد اصلی است و فرمود که مردم بدنفس چون خواهند که عیب کسی برشمارند اول
بدیهایکه در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود وجه آن
بفهم انسان نزدیکتر است و فرمود همه گدایان و سائلان شفقت و مرحمت میباید نمود
و لقمه از ایشان دریغ نمیباید داشت نظر در آن میباید کرد که موجد ایشان
کیست چنین کسی را که تحمل حاجت نیست تا بوی احسان کنیم هیچ عالی همتی و هنرکاری
بگدای بدر خانه کسی نخواهد آمد از کجاست که در آن ژنده و لباس مجهول صاحبدولتی
نیست و اکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بسیار پایان
میکنند درویشی را از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای در دامن

عافیت چه دیده‌ام که در کنج انزوا نشسته‌ام فرمود حضور و عافیت نه آنست
که پای در کرباسی پیچی و در گوشه نشینی عافیت آنست که از خود باز رسته باشی
آن زمان خواه در کنج تنهائی نشینی و خواه درمیان مردم باشی و فرمود که علامت
جوانمردی آنست که دایم کسی محزون و اندوهناک بود در کارخانهٔ الهی خارج
نشستن خوب نیست کسی که درون حزن و اندوهی نیست از وی بوی غفلت
می آید کسی که حزن و اندوهی دارد از وی بوی جمعیت و حضور می آید نسبت
خواجگان ما قدس سرهم در صورت حزن و اندوه ظاهر میشود و فرمود
محبت ذاتی که یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببی و جهتی معلوم نباشد و این
درمیان مردم بسیار است کسیکه در جناب حق سبحانه چنین محبتی پیدا شود آنرا
محبت ذاتی گویند و این بهترین انواع محبت است نه آنکه هرگاه که لطفی بیند
دوست دارد و هرگاه که عنفی بیند بی میل شود شخصی پیش ایشان گفت که
فلان درویش ذکر جهر بسیار میگوید خالی از ریائی نباشد فرمود فردای قیامت
همان ذکر ریائی او را کفایت است از همان ذکر ریائی او نوری پیدا شود که همه
صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند که گفته‌اند ذکر جهر را خاصیتی است
که ذکر خفیه را نیست زیرا که چون نفس متعقل مفهوم ذکر متحقق گشت او را متخیله تخییل
لهذا آن متأثر میشود و ثانیاً قوت ناطقه بتکلم و ثالثاً قوت سامعه بسماع و رابعاً
قوت متخیله بار دیگر و همچنین نفس و قوت عقلیه و این حرکت دوریه بر وفق حرکت
دوریه وجودیه و در طلب تحقیق تا آن حرکت معنوی نسبت باین حرکت صوری
که صورت آن حرکت معنوی است در حصول آن تحقیق است و روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت کہ یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است آنا جلیس من ذکرنی کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمودند که چندکار ناشایان است و فعلهای ناخوش صادر میشود و این ملاحظه نیست چون است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگویند فرمودند آنکار که یکدیگر را از مانی بازی دادیم و فرمودند که کلمات قدسیه اولیاء الله مقتبس از مشکواة حقیقة حضرت رسالت است همچنانکه تعظیم قرآن و حدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است تا سخنان ایشان بادب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخورداری یابد و روزی فرمودند که امروز مرا در خاطر رسید و جائی ندیده ام که مظهر علی الحقیقت صورت منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود از حال ظاهر و او صاف و احکام وی در میان مظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند و در فشار سی قبر که جانب راست بچپ و چپ براست آمدن بود بزرگی گفت که معنی این آنست که جسمانی را بروحانی برند و روحانی را بجسمانی آرند شخصی تفصیل این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که روحانی را بجسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود پیدا شود و آنکه جسمانی را

بروحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کاین در حیطهٔ تصرفیست چه روح مجرد
او را تمام فرو گذاشته است بلکه مراد آنست ظاهر روح را که اول تعلق باین جسم
کثیف داشته است و از آن جهت او را اینجا جسمانی می گفته اند بعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود بغایت
لطیف که نسبت بآن متعلق او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
در عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که در عالم کون و فساد صفات
انسانی او ظاهر است و صفات سبعی و شهوت در وی مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهیکه در وی صفتی از صفات سبعی مستبطن بوده باشد هر
آینه در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آینه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث یُؤجَرُ ابنُ آدمَ فی نفقتهِ کلِّها الّا شیئاً وضعَها فی الماءِ
والطینِ پرسید که ازین حدیث ظاهر میشود که بقاع خیر را از مساجد و معابد و رباطها
وغیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود فرمود که مراد دیگر است معنی آن بخاطر میرسد که
مراد بآب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه کند مزد می یابد مگر آن نفقه که بهمت
و نیت وی در آن متجاوز از عالم اجسام نبود خاص از بهر فواید و حظوظ جسمانی
و لوازم آن کند فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
در نفس اخیر هیچ عمل وی را دستگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

از جسمانی

مگر آنکه ملکه حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نفس آخر دستگیری میکند
همین است جوانی غنیمت است تا چندروز بر خود ریاضتی میباید کشید و به تنگی
میباید نشست و ملکه حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خلاص
شود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود و کسیکه خمر خورده از دائرهٔ اسلام بیرون رفته
یا دوی وحشی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری یا
گاوی شده که غیر شهوت راندن و چیزی خوردن هیچ نمیداند (درنده ۱۲) و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده تا هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت از خمر بهم پیدا میکند آن کیفیت تا هم در خور سر درد رسیدن و نیست
و همدرین عالم اثر آن از سر درد رسیدن وی ظاهر است (واو عطف ۱۲) و بسی مردم بیباک مبتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخر جوانی است بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرهٔ ایشان ظاهر میشود روزی بوالفضولی که دم در زهد و تقوی
میزد بمجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان نیاوردید تا ابتدا بنمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دارد و پس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید که نان
بیکدست شکست تا بانکس تعرض نمود و گفت نان بیکدست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست و طعام مردم نگریستن ازان مکروه
تر است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند بی گفتن مکروه تر است دیگر تا آخر مجلس

قاموش بود و روزی کسی با ایشان التماس نمود که مرا تعیینے فرمائید که بکدام کار مشغول باشم فرمود که کسی از حضرت مخدوم مولانا سعد الدین کاشغری قدس سرہ همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پہلوی چپ نہادند و اشارت بقلب صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی توجه قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی

ای خواجه بکوی اهل دل منزل کن ٭ در پہلوی اهل دل دل حاصل کن ٭ خواهی

بینی جمال معشوق ازل ٭ آئینه تو دل است رو در دل کن ٭ مولانا عبد الغفور قدس الله سرہ العزیز روزی در تحقیق جن در بیان او سخن رفت فرمود که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضے از رسائل خود آورده است که اختلاف است در آنکه ابو الجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکے از ایشان است و ابو الجن خنثی بوده است و هر دو ران خود را با هم تنسیو و فرزندان از ان تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است بر دو رکن خفیف است لاجرم در ایشان شفافی است و خفتی تخصیص که روح بآن متقسم شده باشد پس ایشان بغایت سبک و سریع السیر و کثیر الحرکة اند و ترکیب ایشان بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذای و آزاری یا گرانی و باری که از بنی آدم و غیر هم بایشان میرسد از هم میریزند و هلاک میشوند و ازین جهت عمر ایشان کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت ممثل زود بگریزند و از نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سرہ فرموده اند که طریق حبس ایشان بر وجهیکه از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و بهیچ طرف

از زمین و بسیار ننگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد بهیچ وجه
از نظر او غائب نتوانند شد و مثل محبوسی بر جای خود بماند و لهذا کارها و حرکتها
کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
منصرف گردد و ایشان توانند گریخت و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند
که تعلیم حبس ایشان برین وجه شریف الله است که بآن مرا الهام گردانیده و فرموده اند
که در میان جن عالم و دانشمند کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی بغایت
قاصر بود خصوصا در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزء ناری و
هوائی اند و جزء ناری در ترکیب ایشان غالب است و از خواص نار است کبر
و بهر کشی و فرموده اند که در بیابانها گرد بادی که میباشد بعضی از مضاربه و محاربه
ایشان است در میان گرد باد ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان هم شغب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان تکبر و نخوت
که لازم ذات ایشان است چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود به برزخ
و وی را امکان مراجعت به نشأه دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا وقتیکه
حشر ابد الآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را از بهر عقوبت کنند چون از آتش چندان متاثر نمیشوند و اگرچه
از آتش دوزخ میشاید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش
عنصری گرم تر و سوزان تر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی
شیطان صوری ابلیس است وی گاهی امر حقانی القا کند و در خاطر کسے افگند
تا شیطان معنوی که نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند
و گاه گاه شیطان معنوی کاری کند که شیطان صوری تواند کرد مثلا شیطان
صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسے و آن از امور خفیه است زیرا که در حدیث
واقع است که هر که سنت حسنه پیدا کند هر که تا قیامت بران سنت عمل کند ویرا از
ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرد و ویرا بر آن داشت
که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آنرا سنت حسنه نام نهاد
تا مردم بر آن عمل کنند تا ویرا در آن اجرے بود و ازان حدیث غافل ماند که هر که
دروغ بر پیغمبر صلی الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر هم شیخ
قدس سره فرموده اند که شیطان صوری مثلاً تلاوت قرآن را با واز بلند در دل
القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را با آن منضم ساخت
تا او را تالی گویند و او را به ریا و سمعه باطل گردانید مثل این امور بسیار است صاحب
کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچنانکه
نفس ادراک معرفت موجب عبادت اضطراری در رحمت عام است ادراک ادراک که
علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر سلوک وی و رحمت خاص است در شرح
لمعات فرموده اند که ادراک را معرفت گفت بنا بر اصطلاحی و مراد ازین ادراک
بسیط است چه حق سبحانه تعالی مدرک هر ذی روحی آفریده که بحسب فطرت واجد وجود
حق تعالی است بی شعور بر آن و این وجدان بحسب فطرت او را حاصل است زیرا که

زیرا که هر چیزی از موجودات که مدرکه آنرا در یابد اول وجود را در یافته است
بعد از ان آنچیز را پس وجود مشابه به نور است که اول وی مدرک شود بیادراک
بصر انگاه اشیاء محسوسه وچون مدرکه بحسب فطرت واجد وجود حق سبحانه است
پس متاثر است از آثار وجود ولوازم آن بر وجه اضطرار واین تاثر انقیاد و
تذللی است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع است که اگر خواهد واگر نه متاثر
شده وقبول وجود خارجی ولوازم آن کرده ونفس این انقیاد وتذلل حقیقت
عبادت است که بحسب حال اورا حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری
بحسب حال واین ادراک بسیط موجب ظهور رحمت عام است که عبارت از
فیض وجود آنست که منبسط است بر مدرکه وسائر موجودات وملقب است بنفس
الرحمن وادراک ادراک را علم گفت بنابر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد این معنی
را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است ومنقاد ومستسلم او بحسب واقع وبحسب
حال اینجا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت
حق سبحانه تعالی وقبول اوامر ونواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق
باطن وحال ارادت او موافق واقع گردد واین ادراک مرکب است که موجب
عروج بر مراتب عالیه وسیر وسلوک ورحمت خاص است که رحمت رحیمی است
قوله تعالی ما خلقت الجن والانس الا لیعبدون دراین مقام تطبیق وی درست
می آید چه باعتبار عبادت اضطراری وچه باعتبار عبادت اختیاری واکابر
گفته اند که سر در عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت
اضطراری که مدرکه را هیئته بحسب انقیاد وتذلل حاصل است وارادت مطابق شود

بحال واقع در تعذیب جاودانی کفار و اختلاف اکابر در آن تعجب میشود که
بعضی سوال کرده اند که مقتضای عدل و حکمت آنست که گناه متناهی را عذاب
متناهی باشد پس جواب چیست که کفر متناهی را عذاب نامتناهی است امام غزالی قدس سره
فرموده اند در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی میداند و ادراک
آن بعقل خود دریافتن ناقص است پس جزائیکه مماثل کفر باشد در نشاء جاودانی
خواهد بود و بر حقیقت سرّ جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعض دیگر
گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء
نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که
کفر جهل است عارضی و چسپان در ملایم مزاج روح نیست بلکه مناسب مزاج روح
و ادراک وی امور حقیه است و صفت جهل آخر مرتفع میشود و هرچند موضع از کلمات
قدسیه ایشان که بعضی مخادیم جمع کرده اند خادمی بود و بخدمت مولوی استادی
عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی ازان اینست که در ضمن نشستن
رشحه ایراد میباید رشحه حضرت ایشان فرموده اند آنچه از مردم واقع میشود اگر
در شریعت آنرا حدی و تعزیری مقرر نیست ازان نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار
و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده است در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه
هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود ازین قبیل است که باقدار و تمکین
و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور نظر
بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آنصورت دیگر
نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسله امور این عالم را انتظام خود بماند انتهی

بشرع شریعت راه نیابد در آنصورت رنجیدن و جنگ و آشوب کردن موجب رضای حق سبحانه و خوشنودی رسول وی است صلی اللہ علیہ وسلم و در ضمن آن جنگ و آشوب نیز فائده صورتاً و معناً مندرج است و اهمال و امهال در آن جزالحاد و زندقه هیچ نیست رشحه در شرح این سخن که حضرت ایشان فرموده‌اند که بدیدهٔ قضا و قدر نظر می باید کرد و همه کس را تمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ نشود میفرمودند که یعنی تمثیل آن چیزی با امر تکوینی حاصل شده باشد و این امتثال فیست باولی ملابسته و امر تکوینی امر بیواسطه را گویند یعنی در حصول آن امر احتیاج بوسایط بسیار و امتداد زمان نیست رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که ارادهٔ وجه باقی مستمر است تفسیر میدادند یعنی ارادهٔ حصهٔ وجودی که موجود را حاصل است در آئینه وجود مطلق اوست مستحق همان حصه است بآن معنی که سالک بران حصه غالب میتواند شد و ویرا آئینه جمال مطلق میتوان گردانید و فرمودند که معنی دیگر هم بخاطر می آید که از ارادهٔ وجه باقی توجه بوجه خاص گیرند و چون نتیجه این توجه افنای غیرست و اثبات حق سبحانه تعالی پس آنجا که حق سبحانه مثبت بود همه اشیا مستحق باشد و در انحال حق سبحانه از باطن این ارادت مستحق اشیا بود رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که در فتوحات مذکور است که سر ظهور عالم معلوم نمیشود الا بالمجاهدات کثیره و ریاضات عظیمه یصحبها الهمم میفرمودند که از یصحبها الهمم مراد آنست که مرمی قصد و همت او ذات حق سبحانه باشد و تا همت موجود نشود صاحب این همت مجاهدات کثیره و ریاضات عظیمه بر خود نگیرد و سر ظهور عالم که از جملهٔ اسرار غامضه است بروی منکشف نشود مجرد

اینجا هست بی اتحاد مجاهده و یافت یا جز مجاهده و ریافت بی تحصیل این نعمت
هیچ فایده و نتیجه نه. رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضی
عارفان را قدرت آن داده اند که هرچه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی هست مادامیکه آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کننده میفرمودند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجه حسی
شهادی باشد بلکه اگر در حضرت مثال بتوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای
وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی هست آن
موجود شهادی در حضرت مثال با حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شهادت و هرگاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاء الدین عمر قدس سره
چندگاه براسپی سفید سوار میشد از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد
وی گفت اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین مشهود
حضرت شده است میفرمودند که خصوصیات مظاهر صوری نسبت ارباب مشاهدات و
مکاشفات بنابر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقایقی هست که در صور اشیا
برایشان منکشف میشود مثلاً موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در
وادی الیمن بود واقع شد و حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در صورت جوان
مخطط روی نمود چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند
که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضی از مولفات خود نوشته که رأیت
ربی علی صورة الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضی

از مصنفات خود نوشتہ دور شرح این سخن فرمودہ اند کہ سالکان حق را تجلیات صوری می بینند و آن با ثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری کہ با ثار نسبت دارد حق تعالی در صورت جمیع اشیا برنباہ تجلی میکند از مفردات عنصریات و معادن و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکی از موالید ثلثہ تجلی کند وقتیکہ تجلی از ان مرتبہ دیگر کہ فوق اوست خواہد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود کہ فوق اوست خواہد کند ہمچنانکہ ہرگاہ تجلی کند از معادن وقتیکہ بہ نباتات خواہد پیوست در صورت مرجان کہ افق معادن است تجلی کند چہ وی اقرب معادن است بمرتبہ نباتات کہ در ونشا از نموّ است و ہرگاہ کہ از نباتات بحیوان خواہد پیوست در صورت نخل تجلی کند کہ افق نباتات است و اقرب نباتات است بمرتبہ حیوان کہ بعضی از خواص حیوانات در وی بود کہ اگر سرش از تنہ بر دارند خشک شود و بتلقیح نیز مخصوص اوست کہ تا شاخی از درخت نر بر درخت مادہ نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات است تا نر بمادہ نہ پیوندد مادہ بار نگیرد و ہرگاہ کہ از حیوان بانسان خواہد پیوست در صورت فرس تجلی کند کہ افق حیوان است و اقرب حیوانات است بانسان از جہت شعور و زیرکی و صورت دیگر فوق افق انسان نباشد در تجلیات صوری غایتش آنکہ نہایت ہر تجلی صوری در مرتبہ انسان آن بود کہ حق سبحانہ تعالی بصورت صاحب تجلی بر وی متجلی شود و سالک را مزلۃ القدم صعب تر ازین نبود کہ حق تعالی بر وی تجلی کند ہم بصورت او چنانکہ سالک دران تجلی غیر خود کسی دیگر نہ بیند ہر چند نظر کند ہمہ خود را بیند و کل موجودات را

معاذ الله خود را بحق سبحانی ما اعظم شانی وانا الحق ولیس فی جبتی سوی الله وما
فی الدارین غیری وامثال آنها ازین تجلی رو نماید و بیشتر اهل کشف را که قدم
لغزیده درین تجلی صوری بود و تا چنین حرفها نموده اند و حکما را منزلة الاقدام
در تجلی معنوی بود که روی از متابعت انبیا علیهم السلام گردانیده اند و بمدرکات
معنوی خود مغرور گشته در وادیه ضلالت هلاک شده اند چون اولیا بیمن متابعت
پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سهوی در وجود
آمده در حال صحو از ان توبه کرده اند لاجرم حق سبحانه ایشانرا از منازل تجلیات
صوری و نوری و معنوی عبور داده و بتجلیات ذوقی ذاتی رسانیده و از مزلة الاقدام
رهانیده و سلک ایشانرا بنعیم مقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیده ذلک
فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود
باریتعالی و نسبت معیت وی باشیا که وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض
حقیقت او مثلا زید متصور در ذهن حقیقی ست که این وجود خارجی عارض آن
حقیقت شده و منضم بوی گشته و آن حقیقت بواسطه این ضمیمه مبدء آثار شده
پس حقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چه از وجود تعبیر بچیزی میکنند که مبدء
آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت
بخود مبدء آثار است بی انضمام هیچ شیئی بوی و اختلاف ست حکما و صوفیه را
که آن وجودیکه مبدء آثار موجودات شده چه وجود است شیخ رکن الدین علاء الدوله
و قلیلی از صوفیه و اکثر حکما و متکلمین بر آنند که آن صفتی ست از صفات حق سبحانه
که افاضه وجود کرده بر موجودات و مسمی ست تفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

وغیرایں حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیہ محققین
از متقدمین و متاخرین و قلیلے از حکماء و متکلمین برآنند کہ آن وجودے کہ
مبدء آثار شدہ ہم وجود حق ست سبحانہ کہ عین حقیقت وجود ست لاغیر پس ہمہ
ممکنات موجود بوجود واجب اند یعنی ذات را با اشیاء علاقہ معیتی واقع است
کہ آن معیت مجہول الکیفیت است و ہیچ احدی از ارباب تحقیق از انبیا و اولیاء
حکماء بسرآن معیت و حقیقت وی نبردہ غایتش آنکہ جمعی از افراد انسان
مطلع شدہ اند بر سر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و تمثیلیکہ مشابہ این علاقہ است
کہ بقدر مناسبتی دارد نہ آنکہ فی الواقع چنان باشد لنسبت عارض ست لمعروض
فقیری بعداز وفات ایشان بچند روز شبی ایشان را بخواب دیدہ پرسید کہ مخدوم ما
چون بدار آخرت نقل کردند از سر توحید وجود و نسبت معیت وی باشیا کہ حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کردہ اند و غلو نمودہ اند شمارا چہ معلوم شدہ
فرمودند کہ چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان
سر این مسئلہ پرسیدم فرمودند کہ سخن ہمانست کہ نوشتہ ایم باز آن فقیر پرسید کہ آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاہر جمیلہ میباشد فرمودند کہ چہ میگوئی
کہ مذاق عاشقی ہم آنست کہ اینجا ہست زیرا کہ حسن عالم اجسام کہ از ترکیب اجزاء
مختلفہ حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطہ ضدیتہ آن اجزاء با یکدیگر
دیدن آن سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نماند اما حسن ہائے این عالم
کہ از جمیع بسایط حاصل شدہ قابل فنا و زوال نیست و ہرگز تغیر و تبدل نمے پذیرد
چہ میان اجزاء آن ضدیتہ و مخالفتہ نیست لاجرم اینجا ہمہ عشق و عاشقی برقرار ست

تا تشویش آنکه در ابتدای انقطاع روح از بدن بواسطه علاقه و انسی که روح را
به بدن میباشد و تنگ روزی تشویش تجهیز روح راه میباید اما چون صاف و پاک
میشود باز چنان بر سر نان و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جمله اسرار آخرت است و میگویند که اموات
مأذون نیستند بافشای اسرار آخرت این چگونه است گفتند که این سخنی است که
عوام گویند و اصلی ندارد که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه وسلم
و کبرای اهل استار را دیده اند و از ایشان غرایب و عجایب عالم آخرت معلوم کرده اند
و اگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث بآن ناطق نبودی بار دیگر
در همان ایام آن فقیر بخواب دید که خدمت مولوی بیمار اند بخاطرش گذشته که آیا
درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سرش آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیه دماغ و تصفیه قوای
دماغ است و چون دماغ تنقیه میباید هر آئینه متعلق القوه دماغی میشود آن نور مطلق
بسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور اینمعنی مخصوص نیست
ببعضی دون بعضی بلکه من و تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد مه مولانا
علاؤ الدین ابیدی قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که از آن گریز نیست اول دوام وضو دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک نخود گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله پیش از شروع در سیر الا الله

چون لا اله الا الله گوید باید که لامعبود الا الله اندیشد و از سیر لا اله الا الله
چون الا الله گوید باید که لامقصود الا الله اندیشد و تا سیر الی الله منتهی نشود
و قدم در سیر فی الله ننهد لاموجود الا الله اندیشیدن کفر است و میفرمودند که هر طالبی که
سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین اوست بعضی سنتها بر حضرت
صلی الله علیه وسلم فرض بود و فتهجد به نافلة لک اشارت باین است
از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیر است و همه سعادتهای ظاهری
و باطنی بر آن موقوف میفرمودند که این فهم یعنی حصول نسبت نه بکار میشود
نه بیکار بکار نمیشود اگر ناقابل است و بیکار نمیشود اگر قابل است و میفرمودند
که هر طالبی مبتدی که کاری نیکو کند و کسی او را استحسان نماید
و آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را
کم از آن نیست که با ذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند که این کار که آدمی را
افتاده است هیچ موجودی را نیفتاده است از طاعات رسمی و عبادات عادتی
هیچ کار نکشاید میان را در بندگی چست میباید بستن و در گفتن و نگریستن و
خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند که درین طریق باید که هیچ چیز
ملحوظ طالب نبود نه دنیا نه آخرت نه نفس خود پس اگر چنین باشد علامت آنست
که او را برای شناخت خود آفریده اند و اگر نه برای بهشت آفریده اند یا برای
دوزخ میفرمودند هر که درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او
در تحت فلک قمر میماند ع هر کرا در خاک غربت پای در گل ماند ماند و این سخن
شیخ محی الدین عربی است گفته اند هر که در تحت فلک قمر ماند ماند و این سخن را

ازخود

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم در اشعار مثنوی [illegible] شقه مبین من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و مال آن همه کثیر شان [illegible] خلاص نا شد دیگر
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که گوید ایمان آورده ام او در تکلف است [illegible]
که نا قیست اثان [illegible] چیست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل خس طوق لعنت در گردن افگنند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود بینده مصادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود و میفرمودند چون مکروهی بمرد رسد اگر بنده خود است او التفات
کند و اگر بنده خداست تفاوت نکند بیت اگر از در وشوی گشته میزنام دو [illegible]
لاف وحدت زد و سرکش از آز است نه نفع و ضرب گر تفاوت می کند بیگانگی
باشی که او ثبت میکند و میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر وی حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس الله ارواحهم در دوام
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آنرا گناه بزرگ داشته اند حتی که بعضی کفر شمرده
شیخ عطار تاثیر این قول میکند آنجا که میفرماید هر آن کو غافل از حق یکزمان است
در آن دم کافر است اما نهان است اگر آن غافلی پیوسته بودی در اسلام
بروی بسته بودی و میفرمودند که همچنان که عوام را از معصیت اجتناب [illegible]
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابویزید پورانی علیه الرحمة می گفت
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی یا بنا کن خانه در خورد پیل یا مکن نشین با یار ازرق پیرهن
یا بکش بر خانمان انگشت نیل و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود راسخ تر اند و دیگران را بخود میکشند چه حکم غالب است همچو تابه ترازو که
هر کدام گران ترست دیگری را از جا بر میکند و بخود میکشد پس همت چنان باید که اگر
همه عالم باین کس افتد اکند همه را بطور خود کشد در رنگ خود دهد انتهی کلامه راقم
این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی میگوید این سخن بخط مبارک حضرت
ایشان بر ظهر کتابی نوشته دید این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی
آنکه متصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشاند چنانکه نظر او بهر که
افتد جز خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر انچه
در ایشان از پادشاه است نه بینند و بدانند که از نادیدن و نادانستن نیز تهی شوند
اِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَاهُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است
زیرا که وقتی زند که بمعنی حاضر نشود و اگر همیشه حاضر باشد هیچ نعره نزند بلکه حضور
و آگاهی موجب فنا و بی شعوری است درین مقام نعره زدن نمیباشد کسیکه
نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی باقیست آواز میکند
و دود و بر آرد (بیت) کف مکن و بسر مرو سرکشتای دیگ را نیک بجوش و صبر کن
زانکه همی تر است (بیت) ز اول که مرا عشق نگارم بربود همسایه بشب
ز ناله من نغنوده کم گشت مرا ناله چو عشقم بفزود چون نایره همه بسوخت
کم گردد دود و میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی اَلْکَاسِبُ حَبِیْبُ اللهِ
گفته مراد کسب رضا است معنی این سخن آنست که بنده باید که کسب کند یعنی را
که راضی باشد بهر چه حق سبحانه کند و حصول این معنی بحقیقت وقتی میسر شود که
بنده متحقق گردد بلقای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را بخلق شناسند و خواص

تعلق آمده اند چون از ان طرف دری بر روی خواص گشاده شود وایشان را حیرت شد
معلوم گردد که دانند و بینند که همه تعلق رو در آن درآورده بود روزی این حدیث خواندند
که اَفْضَلُ الْاِیْمَانِ اَنْ تَعْلَمَ اَنَّ اللّٰهَ مَعَکَ حَیْثُ کَانَ گفتند همین تعلیم کافیست
اگر کسی ادراک دارد بیت یار با تست هر کجا هستی نه جای دیگر چه خواهی اے
درویش نه با تو در زیر یک گلیم است او نه پس بروای حریف وخود را باش شه
میفرمودند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهر است
یا از احوال باطن شنیدم از آینده که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن است و
نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده در خیال تحقیقت باطن خود میرسد وحق سبحانه
با حکم و صفت آن ظاهر و تجلی میکند روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابو الوفای
خوارزمی است رباعی چون بعض ظهورات حق آمد باطل پس منکر باطل نشود
جز جاهل در کل وجود هر که جز حق بیند باشد ز حقیقت الحقائق غافل
و فرمودند که چهل سال است که بمضمون این رباعی ایمان آوردم وقتی در اوان
جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در ده عاصی بود بغایت شریر
و بد نفس که بشرارت نفس او کسی ندیده نشنیده همه اهل ده از وی می ترسیدند
در آن دل شب دیدم که جائی در کمین ایستاده است چون او را دیدم از وی ترسیدم
و ترک آن فساد کردم و در ان محل دانستم که تدبیر درین کارخانه نیک در کار
بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است شعر لَا تُنْکِرِ الْبَاطِلَ فِیْ طَوْرِهٖ
فَاِنَّهٗ بَعْضُ ظُهُوْرَاتِهٖ انتهی کلامه و این شعر شیخ ابو مدین مغربی است و بعض
ابیات دیگر هم نسبت بیت وَاَعْطِهٖ مِنْکَ بِمِقْدَارِهٖ حَتّٰی تَفِیْ حَقَّ اِثْبَاتِهٖ

فالحق من تظهر فی صورة متنکر الجهتان فی ذاته و میفرمودند که اگر میان آنکس که
لمعه جلوه در روی تو می نهد و میان آنکس که سیلی بر قفای تو میزند فرق کنی علامت
نقصان تست در توحید و میفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم که در دعوات ماثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر و سوی نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات و افعال است یعنی ما را
بشهود ذاتی از تجلیات اسمائی و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند که
حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقت خود را میگفت و فرعون که انا ربکم الاعلی میگفت
صورت خود را میگفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بر در و دیوار و سنگ و
کلوخ می مالیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتند هر ذره از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب که حسن او را می افزاید شعر هر کرا اقتد کاو جود بود دیده بین هر ذره
در سجود بود مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سره و میفرمودند
که از جماعتی کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که
گفت روزی در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند
و آن سکوت امتداد تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمائید که از آن فائده گیریم
و بهره بریم فرمودند که هر که از خاموشی ما بهره نگیرد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت
و هم از جماعت مذکور منقول است که روزی حضرت خواجه این بیت خواندند
بیت بار جفت که سیر شود [illegible] که خویش را بسر کوی آن نگار کشی [illegible]

و لنگر کشتی را بشیخ کامل خواندند و باز مصرع دوم را تکرار کردند که خویشتن را بسپر بوی
آن لنگر کشتی و لنگر کشتی را این بار بشیخ کامل خواندند و سخن میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز جمعیت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی بچنگش افتاد خوش و الا قرار گرفت و ما میگوئیم بلکه هما صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و میفرموده اند بخوانی قناعت کند و میفرمودند
که مردم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روز کار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
را فرموده درین قطعه نظم کرده شد قطعه مکن در کارها تاخیر بسیار
که در تاخیر آفتهاست جانسوز مده بر فردا افگنی امروز کارت عذر کنند بهای طبیل
حیله آموز قیاس امروز کن از حال فردا که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر نسبت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی مرا پیش آمد و این بیت بر من خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین پس آن شخص گفت ای جوان
بیت از من یاد گیر و بمضمون این کار کن تا سفر تو بیهوده نباشد گفت الحمد لله
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز دیو شقاوت در نیاید و میفرمودند که روزی
مولانا محیی واعظ در سن نود سالگی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

در آن مجلس با باطن بر وجه اعتراض کردیم که پیری صوفی بعد از نود سال بزاری
و نیاز توجه براست می طلبد اکنون که پیر شده ایم ما را معلوم میشود که حق بجانب آن
پیر فقیر بوده است زیرا که توجه راست آنست که قبله سالک ذات بحت باشد و
از توجه باسما و صفات خلاص باشد و این بغایت صعب و دشوار است و در آخر
میفرمودند که سی سال باشد که قدرة بر غفلت نمانده است اگر خواهم که زمانی خود را غافل
گردانم هرگز قادر نیستم بعد از ان این بیت از غزل خسرو خواندند بیت بجان تو که
فراموش نیستی نفسی * اگرچه میشدی اکنون نمی شوی چه کنم * روزی در معنی خلوة
در انجمن بباطن با حق و بظاهر با خلق بودن سخنان فرمودند بعد از ان این بیت
خواندند بیت قصاب وه اگرچه که ما را به کشت زار * هم میچریم در ده و هم برکناره ایم
و میفرمودند که مثل من مرغابی است که بر روی بحر است اگر میخواهد سر آب فرو میرود
اگر میخواهد بر روی بحر میرود و درین سخن بیان تحقیق بمقام جمع الجمع کردند که حضرت شیخ
محی الدین عربی قدس سره گفته اند که بعض اولیا را بعد از ریاضت بسیار سیر
ظهور عالم کشف میشود و من دوستی آنمعنی را از حضرت حق سبحانه درخواستم امری
ظاهر شد که قوة بشریت من طاقت احتمال آن نداشت نزدیک باین رسیدم
که وجود عنصری من از هم فرو ریزد و متلاشی گردد و روح از بدن مفارقت کند
باز مناجات درازی کردم تا حق سبحانه تعالی آنمعنی را پوشید و هنوز اثری از ان
باقی است و این گفتگو همی امر در کلمینی یا حمیراست و بخلاف معهود آخر در سخن بسیار
میگفتند در روزی میگفتند که اگر مرا بگذارند هرگز لب نکشایم سخن گفتن بحسب ضرورة است
پس این دو بیت خواندند بیت عاشقان را چه روی با توجه آنکه * لب وزند

ودر تو می نگرند شاید در تو تسقیم نتوان بود حلقه میزنند و میگذرند شیخ عمر
باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند
بزرگوار خود شیخ خاوند طهور را میگفتند که طهور ما تا شیعه و سنی مشو و این مشو آن مشو مسلمان
شو و میفرمودند که کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد
فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی
میدانی گفته که میدانم فرموده پس آمدن اینجا بیفایده بوده است احکام عبادات
معلوم وجای عبادت معلوم باز گرد و مشغول باش و میفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرموده اند
که دل مرید را از غیر خالی میکنیم و ناظر بجناب احدیت میگردانیم این همه میکنیم اما نه من میکنیم
شیخ خاوند طهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند طهور
را در طریق صوفیه مصنفات است در یکی از رسالهای خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن
تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای
عبودیت و الله واحد است و توحید واحد محال کما قیل شعر ما وحّد الواحد من واحدٍ
اذ کل من وحده جاحد و هم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن
و یکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه و هم شیخ فرموده اند
که رود دل از دشمن نشست خوار دوست را طلبیدن چه حاجت است و ایشانرا اشعار معارف
بسیار است و حضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف و لطایف چیزی
از آن میخواندند و از انجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است
چشم دلداری نگاهدار نظر از رخ دگر یاری هلا مباد که چشمی بچشم تو نگرد
درون چشم تو بیند خیال اغیاری کجاست در همه عالم چنان سراندازی که عاشقی

بنجه‌ای لیس و اوکت دزاری ۞ ای بخبران عشق مورزید که عیبست ۞ الا آنجا لیکه
پس پردهٔ غیب ما هست ۞ شیرزاد بیشهٔ عشقم قوی در کار خود ۞ گر حقیقت من بیا
تا از دریاز دنبگرد ۞ خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بر سر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیداست حال مردم رندان چنانکه هست ۞ خورم کسیکه فاش کند هر نهان که هست
و نیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جا گرد بر گشت
و کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواند و میگریست بیت فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست ۞ درون دیده اگر نیم موست بسیار است ۞ و نیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ۞ توحید بنزد او محقق نشود ۞ توحید حلول نیست
نابودن تست ۞ ورنه بگزاف آدمی حق نشود ۞ حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هری بودم سحرها بحمام پیری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمی
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه و سفید و آزاد و بنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را از خدمه اجرت نشود و اگر شود مرا نیابد در آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام اینچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
و از ین جهت حالا بحمام رغبت نمی‌شود و بحمام کم میرفتند باین جهت و میفرمودند
که طریقه خواجگان قدس سرهم همت و خاطر مصروف آن میباشند که مقتضای وقت

چیست ذکر و مراقبه وقتی هست که دران وقت خدمت نباشد که ازان راحتی بمسلمانی
رسد فهذا بسبب قبول دل ست بر ذکر و مراقبه مقدم ست بعضی گمان برده اند
که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اوست ثمرهٔ خدمت محبت و تمکین در دلهاست
جُبِلَتِ الْقُلُوْبُ عَلٰى حُبِّ مَنْ اَحْسَنَ اِلَيْهَا لیکن محبت هرگز ثمرات نوافل با ثمره و
نتیجه که محبت مومنین ست برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاء الدین
و متابعان ایشان با سابق خدمت کسی قبول نمیکنند از جهت آنست که خدمت
و تواضع از جمله احسان ست و حب محسن ضروری و بقدر محبت علاقه واقع چون
ایشان تمامی مشغول اند بنفی خلق و نمی خواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه بکنند بقصور در
سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت کنند نه قبول خدمت و از کسی خدمت قبول
میکنند که وردی استعداد آن بیابند که روزی بدر از طور و طریقه ایشان بهره مند
شود و علاقه او از عالم بسبب قبول التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه
نگرفته ام بلکه از خدمت بردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را
خاصیت این ست و میفرمودند هر کسی را از دری در آورده اند مرا از در خدمت
در آورده اند ازین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شده هر که امیدواری
دارم ویرا خدمت سفر بایم و این بیت خواندند بیت همت ترا به کنگرهٔ کبریا کشد
این سقف گاه را به ازین نردبان مخواه ملتمس میفرمودند که من همچنین میخواهم که
خدمت مرا به کنگرهٔ کبریا کشد و روزی حضرت ایشان در معنی آیه کریمه انا اعطیناک
الکوثر میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود

احدیت در کثرت پس کسی که این شهود مقام اوست ہر آئینه ہر ذره از ذرات
کائنات او را آئینه است که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند، اینچنین کسی را
که سہمی ہست بما سوا اسبب مزید شهود و تجلی وجود باشند اسباب دنیوی ہیچگونه حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونه صورت بندد و در معنی آیه اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ
میفرمودند که حمد را بدایتی است و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتیکه
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میدانند که حمد نعمت را زیاده میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را توفیق داده که تا آن قوت قیام بحق عبودیت
بنماید از نماز و روزه و زکوة و حج و امثال آن در مقابله اینچنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده جز در آن نیست که داند
که او معدومی ہست که او را نه ذات ہست و نه صفت و نه فعل با این اندیشه خود را مصدر
گرداند که او را مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیه قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ
میفرمودند که شکور بحقیقت آنست که در نعمت مشاهده منعم کند و فرمودند که امام غزالی قدس سره فرموده است
که از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ از ین جهت باشند که سبب وصول میشود بحق سبحانه و
در معنی آیه فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا می فرمودند که این آیه متناول دو معنی
ہست یکی آنکه از ظاهر آیه مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل جحود و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه ہستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضا ایشانرا
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مأمور شده تا آنکه اخوانش گفته اند چنین طائفه که اخوانش کرده اند از ذکر دور شده و دیدگر
مستغرق شده باشند که ایشانرا بذکر گفتن حکایت فرموده اند و در معنی آیه و کونوا مع
الصادقین نیز فرموده اند که بودن مع الصادقین را دو معنی است یکی صحبت صوری
و آن آنست که مجالست و مصاحبت را با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و یکی صحبت
معنوی و آن آنست که از رهگذار باطن بطریق رابطه ورزد و نسبت بطائفه که استحقاق
وابستگی داشته باشد و صحبت را منحصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشد بلکه خیال ایشان را
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون این معنی
را بسبیل دوام رعایت کند صورت او با صورت ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
درین واسطه آنچه مقصود اصلی است حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
می‌فرموده اند که آنچه ازین امر واجب الامتثال مفهوم میشود آنست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفه اند که هرچه سوی الغیر است از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است رمح صدق آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی و تیزی
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که با آن متحلی باشد تا بدرجه کمال خود رسیده باشد
غیر توجه راست بجانب حق سبحانه تعالی بسبیل دوام هیچ نیست و در معنی این آیه فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین ؛ با هر که نیست عاشق با او مشو قرین ؛ مثل پیش استادی که
او نحوی بود ؛ جان شاگردش از او نحوی بود ؛ باز اوستادی که او محوی بود ؛ جان شاگردش از او محوی بود
آدمی را ازان سبب که استعداد با تمام از همنشینان حاصل است بامور بان امر
شده است که دایم عمل بالکشف که از حق سبحانه تعالی ببرکت صحبت این طائفه

واقع شود مشاهدت تواند کرد جَذبَةٌ مِن جَذَباتِ الحَقِّ تُوازِي عَمَلَ الثَّقَلَین موید
این است و در معنی کلمه لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه
را ذکر عوام گفته اند و ذکر الله را خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخواص و حال آنکه
ذکر لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه را ذکر خاص الخواص میتواند بود زیرا که تجلیات حق سبحانه
نهایت نیست و در آن صورت هرگز تکرار متصور نی پس در هر آنی نفی صفتی میکنند
اثبات صفتی پس ابد الآبدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند که معنی لَا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰه حسب معنی که الله اسم ذات است من حیث هی آن تواند بود که لا اله نیست اله
که عبارت از مرتبه الوهیت است یعنی ذات مع الصفات اِلَّا اللّٰه مگر ذات بحت
منزه عن الکل یعنی را پر از خود دور میباید داشت زیرا که در زمان خلوی دل از
اغیار مشهود سر جز ذات مقدس هیچ نیست و این نسبت مبتدیان خواجه
عبد الخالق قدس سره میسر است فهم من فهم و بانگ در کردم اگر در ده کس است
و در همین معنی میفرمودند که مبتدیان طریقه خواجه بهاء الدین را قدس سره در اول
قدم چاشنی از غیب هویت حاصل است و در معنی کریمه قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ میفرمودند
که مراد آنست که بنفس ذات متوجه باش نه بصفات و در معنی آیه یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوْا آمِنُوْا
میفرمودند که اشارت است بتکرار عقود یعنی ایمان که پیش این طائفه عبارت
از عقد قلب است حق سبحانه و تعالی امر کرده است که تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمایید و بدانید که این وصف از آن شما نیست و در معنی آیه کریمه فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ
لِنَفْسِهٖ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَیْرَاتِ میفرمودند شاید که فمنهم ظالم لنفسه اشارت
باشد بطائفه که بر نفس خود ظلم کرده باشند باین معنی که از هر چه از مراد وی باشد از

لذات و شهوات ایشان محروم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت ایشان لازم
داشته اند تا استعداد قبول موهبت گردد نظر برین تحقیق این گروه از مستعدان
در یقین باشند و مستعدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیه سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ
أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت بطائفه باشد از بنی آدم که بر ایشان
همین واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشان را از غایت استغراق در شهود ذاتی هیچ آگاهی نیست
بآنکه ذات غیر حق سبحانه موجود هست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد بضرورت بهیچ چیز
ایمان نداشته باشند لاجرم لَا يُؤْمِنُونَ صفت آن بزرگواران آمده و در معنی آیه لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ
لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالکان خواهند یعنی چون حق سبحانه بر دل بقهر احدیت
تجلی کند و در آن دل از غیر خود نشان نگذارد پس در آن دل صدای لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ در اندازد
و چون در آن مملکت غیر خود نبیند هم خود جواب گوید که لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ صدای
سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَانِي و أَنَا الْحَقُّ و هَلْ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِي و امثال آن ازان مقام است
و در معنی آیه يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللّٰهِ فرمودند که آدمیان محتاج
حق اند سبحانه و چون حق تعالی العلم قدیم خود میدانست که آدمی بحسب مقتضای
بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را
از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهرچه محتاج شود فی الحقیقه محتاج بحق باشد
سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی شانه و روزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست و
ملامت میکردند و سخنان میفرمودند در اثنا فرمودند بر در کوچها اگر دیده کاری کنید
که کسی از شما نفعی گیرد بهر وجهی که توانید خود را گم کنید سعی نمایند که شهود واحدیت
در کثرت حاصل شود و بعضی معنی إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ را چنین تفسیر کرده اند که دادیم ترا

کوثر یعنی شهود واحدیت در کثرت و در معنی آیه کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ سخنان میفرمودند
و در آن اثنا بتقریب گفتند که بقای بعد الفنای را دو معنی است یکی آنکه بعد از آنکه
سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت
بشعور و حضور بازگشت مظهر تجلیات اسماء فعلی میشود و آثار اسمای کونی را در خود
باز بیابد و میان هر یک از آن اسما امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی و جزئی لایتجزی از اجزای زمان در خود اثری
از آثار اسمای ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد بازمی یابد و آناً فاناً آثار متنوعه
متلونه را در باطن خود در می یابد و باعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی
در اقصر زمانی از ازمنه و این بغایت نادر و عالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب
ولایت خاصه این معنی بر سبیل ندرت حاصل شود و آیه کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ مبین این معنی
است ؎ هر دم ازین باغ بری میرسد ؎ تازه تر از تازه تری میرسد ؎ اما آنچه
در معانی بعضی احادیث میگفتند در ضمن هشت رشحه ایراد می یابد رشحه در معنی حدیث
اَلْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو ناپخته
یابد آرزوی نان جو پخته نکند آنرا نیز آن قدر خورد که دست و پای جنبید از برای
نماز کردن و میفرمودند بر وجهی بباید که همیشه میسر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی که از آن پایه تر نباشد پس دست مبارک خود را گشادند و
فرمودند هرگاه کسی گرسنه شود یک روی دست کرنج یا آرد ویرا کفایت است
سیاه دانه ۱۲
هر که چنین کرد بیاسود و میفرمودند اگر کسی در بیابانی افتد مثلاً که در آن آبی نبود
و نه آبادانی و از هیچ جا امید طعام نباشد و یرا برای طعام هیچ دغدغه نباشد و

در باطن وی غیر از هیچ تصرف نبود چنان لفت کامر و قناعت حقیقت داخل
شده است و در خبر است که پیغمبر فرمودند که التَّکَبُّرُ مَعَ الْمُتَکَبِّرِ صَدَقَةٌ تکبر دو نوع است مذموم
و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را
از ایشان زیاده دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق سبحانه و تشنیع
بر غیر حق سبحانه باین معنی که هرچه غیر حق است سبحانه در نظر حقیر و بیمقدار شود و
حاصله التفات وی از آن منقطع گردد و این تکبر اصل است و موصل بمرتبه فنا و
میفرمودند که در حدیث وارد شده که شَیَّبَتْنِی سُورَةُ هُودٍ بنا بر آنست که در سوره هود
امر باستقامت واقع است کما قال سبحانه فَاسْتَقِمْ کَمَا أُمِرْتَ و استقامت امریست
بغایت صعب زیرا که استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال
و اخلاق و احوال بر وجهیکه تجاوز از آنچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود
و از طرفین افراط و تفریط مصون و محفوظ باشد ازینجاست که گفته اند کار
استقامت دارد و ظهور کرامات و خوارق عادات را اعتباری نیست و در معنی
حدیث اَلْیَوْمَ یُسَدُّ کُلُّ فُرْجَةٍ الحدیث میفرمودند مسجدی که حضرت علیه السلام نماز
میگذاردند چندین در داشت آنحضرت صلی الله علیه وسلم در مرض اخیر فرمودند
تا آن فرجها را بستند و آن دری که بر خانه صدیق اکبر رض بود باز گذاشتند پس فرمودند
اَلْیَوْمَ یُسَدُّ کُلُّ فُرْجَةٍ اِلَّا فُرْجَةَ اَبِی بَکْرٍ یعنی امروز بسته باشند همه شگافها الا شگاف ابی بکر ارباب
تحقیق در بیان این سخن دارند آن آنست که حضرت صدیق را رضی الله عنه کمال نسبت حبی بحضرت رسول
علیه السلام بود آنحضرت درین حدیث اشارت باین معنی کردند که همه نسبتها و طریقها در جنب نسبت حبی مسدود است
و آنچه موصل بمقصود است حبی است بصاحب دولتی که اعتقاد و وابستگی را لایق باشد

و طریقه خواجگان قدس سرهم که بحضرت صدیق اکبر منسوب است ز حیثیت این
نسبت حبی ست و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی ست
و نسبتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت حبی این ابیات خواندند بیت این دریچه
سوی یوسف باز کن ؛ در شکافست فرجه آغاز کن ؛ عشقبازی آن دریچه کردنست
کز جمال دوست دیده روشن است ؛ و میفرمودند که بعضی از کبرای طریقت
قدس سرهم در معنی حدیث لِی مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ گفته است ای وقت مستمر شامل لجمیع
اوقاتی یعنی سر حضرت نبی را صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که در آن هیچ چیز گنجایی نداشت اما در قوت مدرکه مسمی بالقلب
همه چیز را گنجای بود از مصالحه دنیا و محاربه اعدا و معاشرت ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لِی مَعَ اللّٰهِ وَقْتٌ ای وقت عزیز نادر و میفرمودند که حضرت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند و میگفتند که کاملان را
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و میفرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لَوْ دَنَوْتُ
اُنْمُلَةً لَاحْتَرَقْتُ اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آیینه که میسوزم یعنی نمی مانم یعنی چیز دیگر
میشوم و در معنی حدیث اَدَّبَنِیْ رَبِّیْ فَاَحْسَنَ تَادِیْبِیْ فرمودند ای بان اعطانی
المحبة الجامعة لجمیع خصائل نعوت المرضیه والخصال الحمیدة اللتی تقتضی لما یلائم
حضرة المحبوب در سطوت سلطنت محبت که قطب دائره توحید ست چه چیز باشد
از انچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که مقهور و مرتفع نگردد و چه چیز ماند از خصائل

رسیده بدان مرتبه که حاصل نشود بجز از حصول محبت محب بنا بر تحقیق دقائق
مرادات حضرت محبوب مطلع شده خود را اجر در مرضی و ملائمات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت او شاد توعشق است چو آنجا برسی شاد خود بزبان حال گوید
که چه کن شد و میفرمودند که حضرت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده اند لو کشف
الغطاء لما ازددت یقینا یعنی که مالکم استعمال حرف لو است که آن کلمه ایست که
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول پس هیچکس را بخاطر رسیده و آن
آنست که یقین همیشه در تزاید است زیرا که کشف غطا هرگز ممکن نیست و این نزد
ارباب تحقیق مقرر شده است که ذات من حیث هی هی هرگز ظاهر نمیشود مگر
از پرده صفات چون آن حقیقت همیشه در حجاب تعاون و استتار باشد کشف
غطا هرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچه در معنی بعضی از کلمات
اولیا میگفتند هم در ضمن بشتت رشحه ایراد مییابد رشحه در معنی آن سخن که اصحبوا مع الله
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع الله میفرمودند که مراد بصحبت اینجا حضور
و آگاهی است که لازم صحبت است زیرا که مصاحبین را لازم است که بیک دیگر
حاضر و آگاه باشند چنین وارد شده است در توجه ایجادی به نسبت ایشان که
ما خلقته بیدی ای بلا واسطة المقابلة یعنی از جمیع اوصاف بر و جز و
و از جمله اوصاف است حضور حضور ذاتی چه حق سبحانه ازلا و ابدا بذات مستمر
حاضر است پس آنچه ظاهر است از حضور و آگاهی در افراد انسانیه از ایشان نیست
بلکه پرتویست از آفتاب حضور ذاتی که بر دیوار مظاهر تافته و آنرا منور گردانیده
کمال آدمی جز در آن نیست که تحقیق حال خود کرده اند آنچه که او را حاصل است

از حضور وغیره از آن آدمیت بلکه از آن حق سبحانه زیرا در آن هیچ
من نیست آنچه پیر هروی قدس سره فرموده است که التحقیق تلخیص مصحوبک
اشارت بر آن معنی است رشحه در معنی این سخن که بعضی محققان فرموده اند که لو اقبل
صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنه لحظة فما فاته اکثر مما ناله میفرمودند
تحقیق این سخن آنست که این طائفه بزرگوار بمقامی میرسند که در هر یک نفس
کسب کمالات ما تقدم میکنند و حکایتی مشهور است که بعضی ازین طائفه را پیش خلیفه
غمازی کردند و گفتند که ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که
ایشان را بقتل رسانند و این مذهب متلاشی شود و اجر عظیم است که بر آن
مترتب خواهد شد و چون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفه بقتل
ایشان فرمان داد سیاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگری پیش آمد
درخواست کرد که اول مرا بکش سیاف قصد وی کرد آن دیگری پیش آمد و همین
درخواست نمود سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بقتل خود چنین
مشتاقید که بر یکدیگر مبادرت و مسابقت مینمائید گفتند ما اهل ایثاریم و بمقامی
رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه کنیم پس هر یک حیات خود را ایثار آن
دیگری مینمائیم تا بدین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند بر آرند و کسب کمالات
کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع
بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفه زندیق اند پس در عالم صدیق نیست آنگاه
ایشان را عذرخواهی کرد و باعزاز تمام باز گردانید حضرت ایشان میفرمودند
که این را تمثیلی است و آن آنست که شخصی صد دینار سرمایه دارد و بآن تجارت

میکند مدتی سعی کرد تا صد هزار دینار شد درین زمان آنچه حاصل اوست از سرمایه
صد هزار دینار در سود تجارت هر آینه بیشتر است از آنچه حاصل او بوده در زمان بیشتر از
صد هزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد هر آینه فوات دنیا
خواهد بود از مآل او میفرمودند آنچه اکابر گفته اند که مَن فُتِحَ عَلَیهِ عَینُ الله طَرفَةَ
عَینٍ لَم یَبتَدِ طُولَ عُمرِهِ معنی وی آنست که دیگر تدارک زمان فوت شده نمیتواند
نمیتواند شد رشحه میفرمودند در معنی آن سخن که عرفا گفته اند که اَربابُ الاَحوالِ
مسمر قلت عَنِ الاَحوالِ یعنی استغراق و استهلاک نیز موجب ترقی نیست زیرا که تحقیق
پیوسته است و معلوم شده که ترقی باز بسته بدوام عمل است در زمان استغراق و استهلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل است بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن
است که بطریق استعجال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی
در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر شدی پس بنا برین تحقیق است که ارباب احوال تبرا
کرده اند از احوال رشحه میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره نوشته اند
که حقیقةُ الذکرِ عبارةٌ عن تجلیهِ سبحانهُ لذاتِهِ بذاتِهِ فی عینِ العبدِ من حیثُ اسمِهِ
المتکلِّمِ فرمودند این مقام بی آنکه ما تنها نا لب ذکر گوید تا دل او را دوام آگاهی حاصل
شود میسر نیست بعد از ان اگر حمله دیگر بیارد و این نسبت را از خود سلب کند خیانتی
است از حق سبحانه تعالی پس این بیت خوانده اند بیت یک حمله مردانه مستانه
بکردیم تا از علم گذشتیم بمعلوم رسیدیم رشحه در معنی این سخن که بعضی اکابر گفته اند
سُبحانَ مَن لَم یَجعَل لِلخَلقِ سَبیلاً اِلّا بِالعَجزِ عَن مَعرِفَتِهِ میفرمودند که عجز بمعرفت نسبت آنگاه
که معلوم گردد که لا یَعرِفُ اللهَ اِلّا الله یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

آنچه در ترکیب انسانی ظاهرست از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است
که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است همچنین عجز وی منافی معرفت حضرت
انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل است
رشحه و میفرمودند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است ان کنت فانما بغیرک
فانت فان بلا جمع و لا تفرقة جمع اینجا کنایت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت
از ادای وظائف عبودیت بوصف خود میفرموده اند که مضمون این سخن را دریافت
و ذوقا مدرک او شده خلاصی یافته و از تفرقه اعتبار باز رسته رشحه و میفرمودند
که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند الجمع ماله علیه و ما لک علیه و جمع الجمع
جمع ماله و ما لک علیه و میفرمودند همین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت
مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت ما کییم اندر جهان پیچ پیچ
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ رشحه و میفرمودند که اهل ارادت بغایت کم اند
باین تقریب گفتند که شیخی پیش یکی از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان
دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمترست اما هر چند
شیخ میخواهید برای شما بفرستم و میفرمودند که مولانا رکن الدین خوافی میگفت
که من از هیچ کار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن اینست
که روزی در صحبت خدمت شیخ زین الدین کلال که از مشایخ بزرگ شیراز بود
بطهارت مشغول بود و من کلوخ استنجای ایشان را بر رخساره خود بسودم تا بدان استنجا
کردند و هم از وی نقل کردند که میگفت اگر صورت درویشی را بر دیوار نقش کنند
از پای آن دیوار بی ادب نباید گذشت و میفرمودند که چون شبلی را ارادت

ارادهٔ طریق پیدا شد چه در آن وقت تا که وا شده بود بر دست محمد قصاب که از مشایخ
وقت بود انابت آورد و توبه کرد و محمد قصاب ویرا پیش جنید فرستاد و در صاحب کشف المحجوب
گفته است که این فرستادن از آن جهت بود که وی از هیبت شبلی عاجز بود لیکن
ادب جنید نگاه داشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید هشت سال ویرا
کسب فرمود و گفت و به آن مردم که در ایام حکومت از تو صادر شده بود باز رسید و
و بعد از آن هفت سال دیگر ویرا بخدمت خلا و طهارت خانه باز داشت تا کلوخ
استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال ویرا طریقه گفت و
بریاضت امر فرمود و میفرمودند که سهل ابن عبد الله تستری مدتی در ریاضت
شاقه کشید و بدوام ذکر اشتغال نمود بمرتبه که روزی خون از دماغ او روان شد
هر قطره که بر زمین چکید نقش الله بر آمد بعد از آن که اینچنین مشغولیها کرده بود پیری
او را بیاد داشت فرمود و ذکره از حضرت ایشان استماع افتاد که میفرمودند
که سخن خواجه عبد الخالق است که در شیخی را بند و در یاری را بکشای در خلوت را بند
در صحبت را بکشای و در ذکره و هم این ابیات از مثنوی میخواندند بیت حرفه آموزی
طریقش فعلی است * علم آموزی طریقش قولی است * فقر خواهی آن بصحبت
قائم است * نی زبانت کار می آید نه دست * در رشحه میفرمودند که بعضی اکابر دین
گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی است باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باشد
بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که در آن ساعت محاسبه است و محاسبه آنست
که اوقات ساعت شب و روز را حساب کند که چند از آن بطاعت صرف شده است
و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گویند و آنچه بمعصیت گذشته است

بران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسی
رسانند که در صحبت وی از هرچه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و
منجذب شوند اهل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطهٔ استعمال آن از غیر حق سبحانه
ملول شوند و بحق سبحانه مائل رشحه و در معنی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرموده اند
که روزی فتوری بوقت شیخ ابویزید قدس سره راه یافت فرمود بجوئید که در مجلس
بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت ولیست بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست
فرمودند که در عصای خانه طلبید عصای بیگانه یافتند دور انداختند فی الحال
واجد وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد
یسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت
است بواسطهٔ وی سررشته نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صفت کفش بیگانه
یافتند بیرون انگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت روی نمود و آن تفرقه و کدورت
مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکی از اصحاب جامهٔ بیگانه پوشیده بود در سحرگه
وقت انعقاد صحبت بود بمجلس حضرت ایشان درآمده بود بعد از لحظه آنحضرت
فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی
از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت
و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه و میفرمودند که تاثیر
جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ
محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر
جمادات تا غایتی است که اگر شخصی افضل عبادات را که نماز است در موضعی

ادا کنند که آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیده جماعتی متاثر شده باشد بها و جلال
این عمل را برابر آن عمل مزد و دری نیست که در موضعی ادا کنند که متاثر از جمعیت ارباب
جمعیت شده باشد از اینجاست که دو رکعت نماز در حرم مکه برابر است با هفتاد رکعت
در غیر آن میفرمودند که طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان
از لوازم است بیت با هر که نشستی و نشد جمع دلت ٭ وز تو نرمید زحمت آب و گلت
از صحبت وی اگر تبرا نکنی ٭ هرگز نکند روح عزیزان بحلت ٭ میفرمودند
که شیخ ابوطالب مکی قدس سره فرموده اند که جهدی کن که ترا هیچ بایستی غیر
حق سبحانه نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکه ظاهر نشود از احوال و
مواجید و کرامات غم نیست رشحه میفرمودند که توحید درین روزگار آن شده است
که مردم ببازار میروند و در پسران ساده رو مینگرند که ما مشاهده حسن و جمال حق
میکنیم نعوذ بالله ازین مشاهده پس فرمودند که حضرت سید قاسم قدس سره بدین
ولایت آمده بودند جمعی از مریدان ایشان در بازارها میگشتند و پسران امرد
پیدا میکردند و با ایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیله مشاهده جمال حق
میکنیم گاهی حضرت سید میفرمودند که این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم
شد که آن طائفه در نظر بصیرت ایشان بصورت خوک می نمودند رشحه میفرمودند
که مشائخ طریقت قدس سره در اصطلاحات خود لفظ شاهد بمفتون و مفتون بشاهد
آورده اند بعضی معنی آنرا ظاهر بشوخی گفته اند که مراد از شاهد مشاهد صوری است
و از مفتون با شاهد آن طائفه را که از نظر عشق و محبت نسبت بمظاهر جمیله نگاه
میدارند پس فرمودند که این نسبتی است بغایت مذموم و خطیر و نفس را در آن

مدخل ست یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهده شاهد صورت هیچ دخلی و
خللی نماند آخر حظ روحانی خود باقی است و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را
از لذات نفسانی که حجب ظلمانی است گذشتن واجب است از حظوظ روحانی که حجب
روحانی است هم گذشتن لازم است رشحه و میفرمودند که اکابر طریقت گفته‌اند هر مذمت
و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بحقیقت دانی که توانی اگر ترا سگ و خوک
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخه جامعه است
همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی و بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش
جنید قدس سره نشسته بود شبلی درآمد آن بزرگ در پیش جنید بسیار ستایش
کرد بعد از آنکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی
آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاهر
و باطن شبلی از آن سخن هیچگونه اثر کراهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت
رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر هری قدس سره فرموده است که خاکی بیخته
و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را از آن گردی و نه کف پا را دردی و خلاصه درویشی
آنست که از همه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند
که بر بلاهای حق سبحانه تعالی صابر بلکه شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه را بلاهای صعب‌تر
از یکدیگر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سره می‌گفتند
که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود
چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که
با وجود چنین بلائی که بر شما واقع است چه جای شکرگذاریست ایشان گفتند که ما

بدانیم که حق تعالی را بلاهای ازین صعب تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میکنند من بسنده میمیرم اگر مرا
مرده کشی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابویزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق پنداشتند
که با ایشان میگوییم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظهر ظاهر است
نه از مظهر است و میفرمودند که حضرت خواجه بهاءالدین قدس سره فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارکه یکی بغایت بلند همت و دیگری پست همت
پست همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید فروخت میکرد که در آن فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
برآمد و میفرمودند که ابویزید قدس سره در راهی میرفت سگی تر شده پیش وی می آمد
وی دامن درچید سگ بزبان فصیح بوی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بمن خوردی
بآبی پاک میشدی اما این دامن که از من درچیدی و خود را پاک تر از من دیدی
بهفت دریا آب شسته خواهد شد رشحه و شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
سر کج کرده بود و خود را بمراقبه و مشغولی فرا می نمود ایشان با وی تند شده
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر در پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینیم از تو دودی برمی آید ترا به مراقبه چه نسبت است سالها ترا کلوخ استنجا میبایست

میباید ساخت و نجاست از میز ناودر میباید انداخت تا شنا شسته آن شوی که از این طریقه با تو سخنی توان گفت مراقبه خود باشنو که نجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیری را اجازت مراجعت بجز آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاؤالدین غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده و تا آنجا خود را بر نسبت راست گیر همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل ورزش این نسبت میکن تا وقتی که ملکه حاصل شود و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق آنست که مدت قریب بیست سال کاتب شمال چیزی بر وی ننویسد معنی این سخن نه آنست که مرید معصوم بود که درین مدت هیچگونه جریمه ظاهر نشود بلکه این معنی است که پیش از انکه کاتب شمال چیزی نویسد بتدارک آن مشغول شود و آنرا از خود دفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبدالخالق غجدوانی قدس سره فرموده که گرانی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال دست بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقرر است و میفرمودند که خواجه محمد علی ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات است زندگی دل حاصل نمیشود چنند باقتصاد و اقتصاد دوام ذکرست در نوم و لیقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب ببیند که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر از مشایخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چراکه ترقی منوط بعمل است که ناشی از علم باشد و آنچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول است نه ازین قبیل است رشحه

و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت بر ذکر بجایی میرسد که

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود یعنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقت ذکر
امری است منزه از حرف و صوت و جوهر دل که عبارت است از لطیفهٔ مدرکه وی نیز
منزه است از شائبهٔ کمیت و کم پس بواسطهٔ کمال شغل این لطیفه بآن امر منزه از حرف و صوت
میان ایشان اتحادی شود و صفت یکی و یگانگی روی نماید در آن وقت ذاکر بواسطهٔ
استیلای مذکور هیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل و حقیقت ذکر چه دل در آینهٔ مذکور
ارتباط بروجهی شود که غیر مذکور در اندیشهٔ او گنجائی ندارد و میفرمودند که روزی پیش
مولانا نظام الدین خاموش رفتم و ایشان با جمعی از موالی مباحثهٔ علمی در میان داشتند
و من خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت و آرام پیش با خود
و کلام باز فرمودند پیش از آن اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته است هرچه کند مانع نیست
و اگر هنوز گرفتار است هرچه کند بروی تاوان است حضرت ایشان فرمودند که ما از خدمت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر از این نشنیده‌ایم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت و حقیقت و طریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلا در دروغ گفتن
که نهی بنسبت آن واقع است اگر کسی از سعی مجاهده در طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند که با اختیار و بی اختیار از زبان صادر نشود و این شریعت است لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن داعیهٔ دروغ گفتن باقی باشد و سعی و مجاهده و آنکه
از باطن داعیهٔ دروغ گفتن دور شود این طریقت است و چنان شدن که با اختیار
و بی اختیار از وی دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت است حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان بلیغ میفرمودند و میفرمودند که
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جذبه فرا گفتند در این راه

چون می آمی گفتم باین شرط که هر چه میگویم و میخواهم آن شود خطاب رسید هر چه که ما میگوییم و خواهیم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز مرا این گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشک شدم چون بسر حد نا امیدی رسیدم خطاب رسید که حالا هر چه تو میخواهی همچنان باش گو که حضرت ایشان فرموده اند که در مقامات حضرت خواجه همین قدر نوشته اما حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کردند که چون خطاب رسید که حالا هر چه تو میخواهی همچنان باش گو که من اختیار طریقه کرده ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب تند شده فرمودند که شما را با این طریق نمیتواند کشید این طریق نهایت دقیق است از مراد خود گذشتن و بر مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگوییم که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال رقم کفر بر من میکشید این کار نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در مهمانخانه حضرت خواجه بهاؤالدین دو کس از موالی در خدمت ایشان میبودند بحث ایمان میکردند قیل و قال ایشان در دور از گشته حضرت خواجه آن گفتگو را می شنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند که اگر صحبت ما میخواهید شما را از ایمان میباید گذشت ایشان نهایت مضطرب شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد رشحه روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاؤالدین قدس سرہ ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از ان بصحبت بزرگی دیگر افتی و از وی همان نسبت را بازیابی چه میکنی خواجه بهاؤالدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از هر جائی دیگر که آن نسبت را بازیابی باید که آنرا هم از بهاؤالدین دانی و فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر که مارا ماسیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وے پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست که طعام شما میخورد و شکر قطب الدین حیدر میکند شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هر جا که فائده میباید از برکت شیخ خود میباید چه ظاهر و چه بباطن باین تقریب میفرمودند چون مریدی صادق بشیخی اکمل که از شیخ خود میباید دیرا جائز ست که از کامل بیشتر و یا کمل پیوندد و فرمودند که شیخ ابو عثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال در خاطر میبود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً مجلس وعظ شیخ یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از ان بصحبت شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی درآمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند و فرمودند که وی رجا پرورده است از وی کاری نمی آید با خود گفتم سر من ست و این آستانه بعد از مدتی در صحبت خود راه داد و چندگاه در ملازمت وی بودم درین اثنا ویرا عزیمت زیارت شیخ ابو حفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابو حفص افتادم مرا تمام از من بربودند اما بشاه شجاع نمیتوانستم گفت که اینجا میباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابو حفص شاه را گفتند مارا این جوان چیزی خوش است ویرا اینجا گذارید مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت و خدمت شیخ ابو حفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بدر مسجد رسید شیطان را دید

که سر سجاده از آن مسجد بیرون شوید آن بزرگ نظر کرده مرد دید که در مسجد نماز میگذارد و مرد دیگر نزدیک وی
تکیه کرده در خواب است از وی پرسید که این ملعون درین جا بچه کار آمده گفت میخواستم که بوسوسه نماز این
مصلی فاسد گردانم اما هیبت و مهابت این خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و میفرمودند که
حضرت سید قاسم قدس سره گفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مرد دیگر که
یکی از مشائخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بیشتر دوست میداری یا
امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از آن سخن بسیار در غضب شدند بمرتبه که آن مرد را سبک
خواندند و برخواستند و بخانه درآمدند و من همانجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند
و مرا گفتند با آن مرد غضب کردیم و در روی او درشت گفتیم بیا تا رویم و عذرخواهی کنیم همراهی خدمت
مولانا روان شدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعذرخواهی می آمدم و میخواستم که بخدمت شما
عرض کنم که چندین سال است که بر مذهب امام اعظم بوده‌ام و هیچ باب از صفات ناخوش من کم نشد و چند روز
که در ملازمت این عزیز شده‌ام از همه ناخوشیها برگوشه شده‌ام اگر اینچنین کسی را از امام اعظم دوست‌تر دارم چه
مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است نهی کرده آید از آن برگردم خدمت مولانا او را
عذرخواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که بهمراهی خدمت مولانا سعدالدین کاشغری بملازمت
شیخ بهاءالدین عمر قدس سره میرفتیم در راه خدمت مولانا سعدالدین میگفتند که قطعی میخواهم که در باطن ما
تصرفی کنند و ما را از ما خلاص گردانند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم نشستیم شیخ
روی بمولانا سعدالدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنند تصرف این طائفه بیش از آن نیست که بعضی حجب و
موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تاثیر صحبت ایشان مرتفع میشود و آن استعداد بعد از رفع موانع
قبول مناسبت میکند و سالک آن استعداد خود را که مقصود است باز مییابد حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ
بهاءالدین عمر مراد از خدمت مولانا سعدالدین نیافتند مقصود ایشان چیز دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

پیدا شده بود چه که به دل متوجه به باطن طالبی می‌شده‌اند و به همّت از آن توجه باطن پیر به دل ایشان این نسبت را
وصف اتصال حاصل می‌شده و به واسطهٔ آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب
واقع می‌شده و بطریق انعکاس از دل ایشان پرتوی بر باطن وی می‌افتاده و این معنی است که بعضی
از استعداد انسان است که بطریق انعکاس در آینهٔ استعداد آن طالب ظاهر شده و از چنین
امری را از استعداد خود دانی باید طلبید لکن اگر این ارتباط متصل شود آنچه بطریق
انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد و خدمت مولانا سعد الدین این چنین امر
می‌طلبیده‌اند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشان است
ظاهر شود و می‌فرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده است
دریغا که با هیچ‌کس قدر صحبت اولیا ندانسته و نخواهد دانست و می‌فرمودند که شیخ
ابو القاسم گرگانی گفته اند با کسی نشستن است که همگی تو او شوی یا همگی او تو شود یا همه
از در حق سبحانه گم شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر
گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی مشرف
شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیر ما
را قدس سره بر زبان راندند که عبد الله مردی بود به بیابانی رفت بطلب آب زندگانی
ناگاه فرا رسید بخرقانی آنجا یافت چشمهٔ آب زندگانی چندان بخورد که نه وی ماند و نه خرقانی
و می‌فرمودند که از شیخ ابو سعید بن ابو الخیر منقول است که فرموده اند هفت صد تن از
مشایخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمامترین و بهترین همهٔ اقوال این است
که التصوف صرف الوقت بما هو اولی به و می‌فرمودند که شیخ ابو السعود قدس سره
اصحاب خود را میگفته است که پیش ما با گوشت قدید میایید با گوشت جدید بیایید

حضرت شیخ محیی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابو السعود ازین سخن
نه است آموختن بود مر اصحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش من میائید
بلکه بچیزی آئید که آن خاصهٔ شماست و از پیشگاه دل شما سر زده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بر سر منبر میگفتند روزی معارف ایشان بی اختیار بلند شده
و دیدند که اهل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند که تفحص کنید شاید که کسی درین
نزدیکی باشد که استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کرده است بعد از تفحص
بلیغ حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشهٔ نشسته بود و سر بجیب فرو برده شیخ
هرگز بیش ازین سخنان بلند نگفتند چه برایشان ظاهر شده بود که وی روزی افشای راز
این سر خواهد کرد شیخ فرمودند تا او را ازان مجلس اخراج کردند و میفرمودند که خدمت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفتند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متجمل
متجمل تواند گردانید زیرا که تا جمال نباشد رابطهٔ مرید با مراد بر وصف محبت که موجب
جذب و تصرف است آنست محکم نمیشود و این را ما تدبیر عقل میدانستیم لکن با فرصت
آن نسبت که همیشه تکلف کنیم و خود را بجمال نمائیم تا سبب فتور عقاید مردمان نشود ازینجا
که سنت شد شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزهائیکه تعلق بهیئت
ظاهر دارد و میفرمودند که خدمت مولانا یعقوب علیه الرحمه فرمودند که در ترک صحبت
شیخی سیدهم که مبالغهٔ عظیم داشت در آنکه کار مریدی شیخ از پیش نمیرود و با وی میگفتم
از مضمون آیهٔ کریمهٔ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ وَ اَتْمَمْتُ عَلَیْکُمْ نِعْمَتِیْ چنان معلوم میشود که عمل
بموجب کتاب و سنت کفایت است و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدائی
باشد آن شیخ حصر شد این سخن را بحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند روزی بتقریب توقیر و تعظیم
سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من نمیخواهم که در آن دیار باشم
زیرا که بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من حق تعظیم ایشان تمام نمیتوانم نمود
میفرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چندبار بر پای برخواستند
و کسی موجب آن نمیدانست آخر یکی از تلامذه امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی
از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکند هر بار که
بخوشه این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که
یکی از اکابر سمرقند گفتم که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن
چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسے در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم
مرده است تعبیرش آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتورے
شده است و آن مردن صورت شریعت است این نیز مثل آن رنگی وارد و حضرت
ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسے را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن
حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شد و صاحب
رشحات گوید که حضرت مولانا نور الدین جامی این را تاویلے دیگر کرده اند که میتواند بود
بحکم آیه کریمه اَفَرَاَیْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوَاهُ یکی از هواها که صاحب واقعه آنرا خدای خود
گرفته است از دل وی رخت بندد و نابود شود آن مردن خدای عبارت از
نابود شدن این هوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور وی زیاده شده باشد
و میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل شود بصورتی مناسب از
صور مثالی و صاحب کشف و بیدار آن صورت بدیده بصیرت مشاهده میکند اما چون

شیاطین را قوهٔ تمثل و تشکل بصور و اشکال متخالفه میباشد ازین جهت خواجگان را ازین
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقهٔ ایشان بزیارت قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیتها خالی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود و
از آن نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد از آن برایشان
ظاهر شود دانند که این نسبت از وی است و ایشان را در آن دخل نیست بحسب آن
نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را
تجلی متابله گفته اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفا است که باطن منور ایشان را
حاصل است و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که بآن ذات بی کم و کیف دارد خبر تجلی ذاتی از وی هیچ نمانده و هر گاه که
ویرا بطبع وی باز گذارند غیر آن امر بی کیف هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هر چه در آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در وی
منعکس گشته و مؤید این قول فرموده که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات ولایت شاش میرویم در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بسر قبری بسیار نشستند بعد از آن بکیفیت تمام برخاستند و فرمودند
بر صاحب این قبر نسبت جذب غالب بوده است و آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده است
که از مجذوبان زمان خود بوده است بعد از آن بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف
کرده بتعجیل بیرون آمدند و فرمودند که نسبت علمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
و آن قبر شیخ زین الدین کوهی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و میفرمودند

کرده اند در باب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است و تحقیق حضرت شیخ
محی الدین عربی ناظر باین است که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات با ابو الحسن
نوری جمع شدم و مرا تقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم که تو گفته که گفتند توحید از غیر
سیراب نشود و خجل شد گفتم چه شد که دون از تعالی فرا گیرد و از غیر فرا گرفته است و غیر ازین
سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات
گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته است که از ان مردم که
نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوری است پس حال بعد الموت از دو امر
بیرون نیست یا بعلم الیقین دانسته که ترقی واقع است یا دانسته که واقع نیست
اگر دانسته واقع است ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر است که
بعد الموت او را حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع است انتهی روزی در صفت
فقر میفرمودند که حق سبحانه بنبوت اعظم این خطاب کرده است که یا اخوت الاعظم
قُلْ لِأَصْحَابِكَ بِاخْتِيَارِ الْفَقْرِ تَمَّ بِالْفَقْرِ عَنِ الْفَقْرِ فَإِذَا اتَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَاهُمْ إِلَّا أَنَا و میفرمودند که
بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود دیگر نبری معنی این سخن گویا آنست
که میدانی که هیچ عمل تو مستند نیست قائم بتوفیق حق است سبحانه و میفرمودند که سخن
بعضی اکابر است که حق سبحانه در مرتبه واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد معنی این سخن
آنست که در مرتبه حقائق مجرده انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبه واحدیت عبارت
از آنست اگر خواهد علمی و استعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم و استعداد
خاص انسان وی را بشناسد و چون غیر بعلم وی وی را نتوان شناخت پس شناسای
وی غیر وی نباشد و میفرمودند که شبی خواجه باقی الله داشت خواب نرفت من نیز

از الم وی خواب نرفتم پس فرمودند کشتن کسی میباید که ویرا کسی علاقه باشد و از الم
متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی را که الم رسد از ان متاثر شود یک بار مرکبی
را چوب زدند چنانچه شود که هر چیزی را که الم رسد از ان متاثر شود یکبار مرکبی را چوب
زدند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابو یزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن
که حضرت ایشان فرمودند اشارتست بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر
حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده در ضمن
رشحه ایراد یافته و نیز فرمودند که در مجلس شیخ بهاء الدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید
که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجب است و در آخر از ان سخن
برگشته اند و گفته اند که هرگز واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن
فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال
استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق در میان این
دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطه آنکه
جمعی از امرای ترخانی در آنجا بودند هیچ نفرمودند فصل در سخنهای خاصه که از هر باب بر زبان
میراندند نیز میفرمودند که حضرت شیخ بهاء الدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را
سفر چه مناسبست من خود را از جواب عاجز فرانمودم بنابر مراعات ادب با ایشان
مباحثه نکردم گفتند سفر مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت
ایشان تقریر نمودند که سفر وقتی مبارکست که نسبت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما
مبتدی را سفر مناسب نیست ویرا در گوشه میباید نشست و نسبت تمکین حاصل
میباید کرد کسی را که بدین طریق مشغول است هم در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا که تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس ایشان وی را مانع می آید
از آنکه بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعلی نامرضی شود و بعضی از مشایخ بر خلاف
آن رفته اند و گفته اند که مبتدی را سفر باید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مألوفات طبعی خلاص شود و بواسطه ریاضات و
مجاهدات که از لوازم سفر است ویرانی الحجابات تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد
خواجگان است در باب سفر و اقامت آنست که مبتدی را چندان سفر می باید کرد که
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از آن باید که ترک سفر کرده خدمت
و ملازمت وی را لازم گیرد و بر کار چسپد تا وقتیکه ملکه نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملکه وی شود و اگر در شهر خود اینچنین کسی یابد البته از صحبت وی در خدمت
وی بهیچ طرف نرود و غیر این هر چه کند موجب تضییع اوقات است و فرموده اند که
شیخ ابویزید قدس سره در بدایت حال از بسطام سفر کرده و بصحبت یکی از مشایخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود باز گرد که از آنجا که قدم برداشته آمده مقصود را گذاشته
وی بازگشت و پیر مادری داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کرده اند که
اشارت بزرگ بر آن بوده است که آنچه مقصود حقیقی بجمیع ازمنه و امکنه محیط است
و هیچ جا از احاطه وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاه ساخت که در طلب وی
بقطع مسافت حاجت نیست و میفرموده اند که سالک باید که راه مذلت و خواری سپرد
برای حصول هستی تا جمال مشاهده لاهوتی در مرتبه نیستی ببیند و میفرموده اند هر طالبی
که از خواری و دشنام مردم خوش بر نیاید هرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

نخواهد رسید زیرا که نزد اهل تحقیق لَا فَاعِلَ فِي الْوُجُوْدِ اِلَّا الله امری مقرر است پس جفا
از محبوب رسد از دشنام وخواری محب با نیاز را مایهٔ سرور و موجب حضور خواهد بود
میفرمودند هر که نسبت کسی چیزی گوید که از ان نقصان لازم آید البته آن کس را
ناخوش خواهد آمد و آدمی مجبول است بآنکه از نسبت نقصان بدی متاثر شود و ناخوش
گردد کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب
حق سبحانه میسر نیست بذکر و مراقبه میسر نمیشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر این است
و میفرمودند که یاران ما همیشه سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ میگویند اگر ناگاه کسی ایشان را چیزی
که ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر سُبُّوْحٌ قُدُّوْسٌ گویان
این تاثیر و تغیر را از خود دور میکردند که بهر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان را بهتر
میبود و میفرمودند که هیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد که
بلا و محنت بالخاصه اینها رفع حجاب غفلت میکند و در حدیث اِنَّ اَشَدَّ الْبَلَاءِ عَلَى الْاَنْبِيَاءِ
ثُمَّ عَلَى الْاَوْلِيَاءِ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ ناظر باین معنی است و ما معتقد این طریقه ایم و
هیچکس از یاران ما برین عقیده نیست و میفرمودند که صاحب وجد و حال در راهی
میرود و در میان آن راه سگی خفته باشد وی آن سگ را خیزاند تا خود بآسانی
تواند گذشت و چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را خود باقی یابد بداند که
آن مکریست از مکرهای الهی نسبت بوی که با وجود آن فعل وجد و حال وی را
بوی باز گذاشته اند و میفرمودند که مکر الهی دو قسم است یکی بنسبت عوام و دیگری
بنسبت خواص است مکری که بنسبت عوام است باز داشتن نعمت است با وجود تقصیر
و رحمت دیگری که بنسبت خواص است ابقای حال است با وجود ترک ادب و

و میفرمودند که دوام شغل طائفه که نسبت خواجگان است میفرمودند چنین باید که اگر
یکی از ایشان را از جهت آب دادن قلبه یا شیرها جنگ و نزاع بتحقیق واقع
شود که سر می‌شکنند و خون تا بروز می‌رود و بحسب ظاهر از وی جنگ و نزاع نمایان
بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی و کراهتی در دل وی نباشد بلکه از ادای
حقوق ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند و از نسبت
خود غافل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگرداند و میفرمودند که حق سبحانه تعالی
بدوام تجلی ایجادی متوجه جمیع موجودات است پس کسانیکه باختیار خود گوشه گیرند
و آنرا خلوت و عزلت می‌نامند چه عذر دارد اگر اینچنین تجلی اعظم ایشان را باطل
می‌شمارند بغایت جاهل‌اند و اگر آنرا حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی‌نمایند و گوشه
کاری بر خود نگیرند طائفه که بشرف استغراق در لجه جمع مشرف چنان شده اند
که بشواغل کونیه نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند که سر آنکه نسبت خواجگان
در بلا و صورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوبیه است هرگاه محبوب
را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند که لطافت این نسبت بوجهی است که
اگر یکی را بجهتی گاهی برین نسبت غائب شود و میفرمودند که الاشیاء
تتبین باضدادها و شغل بخلق ضد شغل است بحق سبحانه و چون ضد را از ضد کراهت
میشود منجذب میشود و از مکروه محجوب ازین جهت است که اهل این سلسله در بازار
و مواضع انبوه خلق میروند و می‌نشینند تا بواسطه ضدیت خلق کراهتها از شغل
ایشان دل منجذب شود و بحق سبحانه تعالی و میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در
بدایت بغیر این طائفه که این نسبت برایشان تمام است سبب فتور عظیم در نسبت

میشود اگرچہ آن صحبت اہل زہد و تقوی باشد و این نہ انکار زہد و تقوی ست
کہ آن در غایت صفا و نورانیت ست لیکن چون این طائفہ کہ زہد و تقوے
غالب ست اہل نسبت را در صحبت ایشان ہمان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفہ خود کہ فوق ہمہ نسبتہا است باز میمانند چہ حکم غالب راست می بینید کہ صحبت
بدان و بیگانگان را چہ تاثیر باشد و از ایشان چہ نسبت ہا می رسیدہ حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید کہ بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند
یعنی بسبب نفس و ہوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را کہ داعیہ این طریق باشد و دران اثنای خاطر تاہل
تشویش دہد باید کہ استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود جائے رود کہ از زنان دور تر
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجہ کند کہ
قوت شہوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانہا گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد ہمت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزہ نماید شاید کہ بار آن
خاطر از وی بردارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند کہ خدائے
انبیا و اولیا را مناسبت کہ با وجود آن از حق سبحانہ تعالیٰ محجوب نمے شوند و عوام الناس
را نیز لائق ست کہ بہ آن تکمیل مرتبہ حیوانیت میکنند اما طائفہ کہ درین میانہ اند
و آرزوی طریقہ دارند ایشان را نہایت نامناسبت یک نفس کہ با حق سبحانہ تعالیٰ
از درون برآرند بہتر از ہزار فرزند است زیرا کہ دران ہزار فائدہ و نفع است
و درین ہزار فتنہ و ضرر و میفرمودند کہ اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و ہمہ را

صرف استغفار کنم سوز تدارک آن گناهی که از من صادر شده است تواند کرد و
آن گناهی که خدای است سوال اگر در سخنانیکه از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را
وخدشه شود که خدای نسبتی است پسندیده در صفت آن آیات قرآنی ظاهر است
و از احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نشود جواب ازین وخدشه
آنست که نفی اینجا نه بر سبیل اطلاق است بلکه بنسبت بعضی اشخاص است که لائق
بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن است و مخفی نماند که در هر زمانی بحسب حکمت الٰهی آنچه
مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان است بر زبان اولیاء الله اهل ارشاد که
وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان
طریق طریقت شیوهٔ تجرید و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم الٰهی و جامع حکم
نامتناهی تجرید را بیان نمودند و از تاهل اجتناب فرمودند و حضرت ایشان روزی یکی از
حضار مجلس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق بمظاهر جمیله منع میکردند و میفرمودند
که من این نسبت را از قاضی مشاهده کرده ام که ویرا بصاحب جمالی تعلق شده بود
هرجا که وی میرفت آن قاضی در پی میرفت و شنیدم که شیر را نیز اینحالت بوده است
پس در امر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف بآن
صرف کردن مقتضای همت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار
گرفتار نسبت حبی میباشد آن دیگر است بعد ازان این عبارت فرمودند که نصیحت ناصحانرا
در کارخانه گرفتاران راه نیست و میفرمودند که چون در صحبت ارباب جمعیت نشسته شود
و دل بحق سبحانه جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر
حصول این نسبت است ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر است ظاهر گردد در روزی

حضرت ایشان این ابیات خواندند بیت تا بها و تنها اشارت یکی شو با حریف
عبارت میکنی نه بنده حسرت نیاید از تو کاری جهد کن تا از رهت خیزد غبار نه
بیگانگی داد را آزاد کن نه بنده شوی ما دلخواسته یاد کن بعد ازان فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجهٔ صحبت
نه بواسطهٔ ما و هواست و میفرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فرا گیرند طریق
نگاه داشت او آنست که وجهی سازند که شما را ازان کسی کراهتی نشود از نجاست
که گفته‌اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن صحبت
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که از وی کراهیت شود که منشاء
صحبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقهٔ خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفهٔ مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعالی واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله به رزاقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانهٔ ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبد الخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جلهٔ خواطر بر آورده‌اند این کار
نه باندازهٔ عقل و ادراک است یعنی از دائرهٔ ادراک بیرون است از ایشان پرسیده‌اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده‌اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آئی و آواز
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان انجمنی مشغولی داشته‌اند این طریق را

آسان‌تر نباید تصور نمود و میفرمودند که طریقهٔ خواجگان را آسان مدانید حضرت خواجه محمد پارسا
با این همه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله های خواجگان همراه میداشته اند
از آنکه دائم قدسیه را مطالعه کنند و همراه دارند که تا گزیر است و میفرمودند که معرفت خواجه
بر وجه کمال منحصر در طریقهٔ خواجگان خواجه عبد الخالق آنست بنا بر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بسبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و همین معنی را که با عمال مناسب کسب میکنند
بدایتش اینست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکهٔ نفس گردد و
بالکل شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آنرا نبرد و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلاً کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجه دگر هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میگرداند بسا که
بسبب استعمال گوناگون از وی ذهول شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی ٭ که لطف دوست بر ویش
دریچه نگشاد ٭ بعد از آن فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه تعالیٰ نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن چنین
این نسبت که بهمگی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده با همتی خود را صرف آنجناب کند بلکه خود
همین ثابت شده است که چه آن بر طلب آن مقدم است و آن حدیث را که حضرت نبی صلی اللہ علیه وسلم
فرموده است من طلب شیئا وجد وجد چنین تعبیر کرده اند که من وجد شیئا طلبه زیرا که حق سبحانه هر دلی که
بر وصف ارادت تجلی بخشد آن دل را استعداد ارادت و طلب حق سبحانه حاصل میشود و نتیجهٔ آن تجلی میل و انجذاب
است بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده و باشد بعده

طالب و مرید می گشته و این را تمثیلی ست و آن آنست که شخصی در پای منظری میگذرد ناگاه صاحب جمالی از بالای منظر بر وی جلوه کرد و دل ویرا ببرد و در باطن وی میل و انجذاب بآن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت مقدم است بعضی سوال کرده اند که چون وجدان متقدم است طلب را چه فائده است جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب متقدم است بر وجه اجمال است و فائده در طلب آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند که قیمت مرد بقدر حرکت مدرکه او است بحقائق این طائفه قدس الله ارواحهم و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید ملک کار آنست که همه کارها را تابع یک مقصود سازید و داد رای خاص در مجموع اشیا پیدا کنید میفرمودند که عمل را محبوب میباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب است و عزیز الوجود است و در محبت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بر آن موجب جمعیت و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه میباید پس این دو بیت خوانند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ؎ راه جانم سوی تو ناایمن است ؎ یا بحکم شرع در کارش فگن ؎ یا یکی در نمکسارش فگن ؎ روزی ببعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هرگاه شما را در صحبت ما نسبتی حاصل شد باز می آید اگر کافی رسید میرود این سهل میباشد کسیکه پیش فقیر خاص از برای ذوق و حال می آید آنرا محبتی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت در دل چو شراب شوق ما میریزی ؎ باید چو خمار گیرت نگریزی ؎ روزی حضرت

ایشان معارف دل آویز و لطائف شوق انگیز میگفتند و یکی از حاضران خود را بتمام
بآن سخنان در داده بود و بشغفی هر چه تمامتر گوش هوش باستماع آن نهاده
حضرت ایشان فرمودند که شما بر میل سخن شنیدن دارید خود را بمضمون آنچه
می‌شنوید در می باید داد سخن یکی است از گفت و شنید کار نگشاید و میفرمودند که
کلام را اجمالی است بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرد ظاهر گردانید از اینجاست که حق سبحانه
انبیا را علیه السلام بکلام فرستاد نه بخارقت و تصرف و میفرمودند که زبان مراة دل است
و دل مرآة روح و روح مرآة حقیقت انسانی و حقیقة انسانی مراة حق سبحانه حقایق
غیبیه از غیب ذات قطع اینهمه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از اینجا صورت لفظی
پذیرفته بمسامع حقائق مستعدان میرسد و میفرمودند که جمال سخن آنست که مستمع را
از مستمع بازستاند و جمال نمیدهد سخن را مگر تکلم اولیا پس این ابیات خواندند بیت
سه نشان بود ولی را نخست آن معانی که چو روی او بدیدی دل تو یاد گرا ید
دویم آنکه در مجالس چو سخن کند ز معنی همه را ز هستی خود بحدیث می رباید
سیوم این بود یعنی ولی اخص عالم که ز هیچ عضو او در حرکات بد نیاید
و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هر چه نویسیم جدید
بود نه قدید دوم آنکه هر چه بگوییم مقبول بود نه مردود و در کرة ثانیه که راقم این حروف
یعنی علی بن حسین الواعظ کاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شد
قصیده مشتمل بر مناقب آنحضرت نظم کرده مصدر بلطایفی از معارف صوفیه ساخته بود که بعضی
از آن اینست قصیده یار برداشت پرده از رخسار اَیْنَ تَمْشُونَ یَا اُولِی الْاَبْصَار
لمعه آفتاب طلعت او طَلَعَتْ مِنْ مَشَارِقِ الْاَنْوَار همه اشیا هلاک این اشراق

همه ذرات محو این انوار ٭ همه را جان فدای ساخته است این نور ٭ همه را پاک سوخته است
این نار ٭ لمعه اوست در مکین و مکان ٭ جلوه اوست در یمین و یسار ٭ نیست
تکرار در تجلی او ٭ گرچه باشد برون ز حد شمار ٭ لیکن آن از تجدد امثال ٭ می نماید
بصورت تکرار ٭ جمله ذرات کون آئینه ماست ٭ که در آن جلوه میکند رخ یار ٭
در هر آئینه آن عینی ٭ می نماید بعاشقان دیدار ٭ گاه مستور در پس پرده ٭ گاه مشهود
بر سر بازار ٭ گاه در پرده می نوازد ساز ٭ گاه بی پرده می سراید تار ٭ پردگی
اوست ما همه پرده ٭ پرده ساز اوست ما همه اوتار ٭ تا شود نقش پرده شان
حایل ٭ از تماشای نور آن رخسار ٭ ای ز پندار غیر در پرده ٭ خیز در دار پرده
پندار ٭ گر درین پرده یار میخواهی ٭ روی دل سوی نقشبندان آر ٭ آن مقیمان
بارگاه الست ٭ دان ندیمان صدر صفه یار ٭ همه در بزم شوق شاه نشان ٭ همه
در رزم عشق شاه سوار ٭ همه عالی وز الهیان اعلی ٭ شاد ابرار خواجه احرار ٭
برادر طریقه دلانا موسی که از اخص خادمان این آستان و محرمان آن دولتخانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان میرزا شاهرخ که در هرات بودیم اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضی جوانان نورسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن بود که حقایق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن آن جوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن سخنان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریت آن حقایق و معارف کرده بود
بایں سبب ایشان از سماع آنها حس جنبش اهتزاز تمام داشتند و بیشتر بودند از آن جمله

در یهمی که جیهون در دار و ملک کلم پوستین میداد و وخت یک دو زن شنت
شنیدیم که ازان بوی مذاق این طائفه می آمد دگر نیست بوی رعایت ادب چون
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیش نرفت بجهت حسن آن
دو سخن میفرمودند که اگر بشنوم و دانم که در خطای کافرم سخنان این طائفه را هیچ جا
نمیگویید میبرودم و ملازمت وی میکنم و منت میدارم اول سخنی که در کرته اولی از حضرت
ایشان در درویشی استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آنرا بیک هفته ضبط میتوان کرد ما آرزو
می بردیم که چه بودی که در درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوان
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کاری آسان است آینه است روی در ملک درویشی همین است که روی آینه را
گردانند و در خلوتی خاص بفقیری میگفتند که خلاصه علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصه آنها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصور علمیه خود و این بحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل و دران خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه درین عالم سگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود برانها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستغنی ساختن آنها موجب جزم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب بر او که با آنکه بتصفیه مرآت حقیقت خود از نقوش کونیه مشغول شوند و ازان شغل
بامری دیگر نپردازند تا وقتیکه بواسطه تزکیه و تصفیه محل پرتو نور وجود بر لطیفه مدرکه

تا بود دائم معنی چنانچه بهست ردی نماید در کرۀ ثانیه در قریه کاشتان که دهی است
از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخت این
ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال این بست و بس ٭ رو در و گم شو وصال
این بست و بس ٭ ای کمان و تیرها بر ساخته ٭ صید نزدیک و تو دور انداخته ٭
نَحْنُ اَقْرَبُ گفت مِنْ حَبْلِ الْوَرِیْد ٭ تو فگندی تیر فکرت را بعید ٭ بعد از ان التفات
کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی از ان این است که تا تو آمده بحال تو نپرداخته ایم
اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که نمی باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که
میباید بجای آن نشسته لیکن تو از ان خبر نداری و بر سبیل تمثیل فرمودند
که خربزه چون از گل بیرون آمد و قصد مرتبه پختگی کرد در هر آنی یک خامی از وی
بیرون و پختگی بجای آن می آید و وی از ان خبر ندارد و بهیچ حسی ادراک
آن معنی نمیتواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی
پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبه پختگی رسد و
در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست میگفته است و
در اثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریه عظیم غالب شده بود از چشمهای مبارک
ایشان دانه دانه اشک میریخت غالبا نسبت گریه در وقت آن مخاطب بود که
بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود والله اعلم و در کرۀ اولی که بشرف
ملازمت آنحضرت رسیده شد پرسیدند از کجای گفتم مولد سبزوار است واما در هری
نشو ونما یافته ام تبسم کردند و بر سبیل انبساط فرمودند که مستی سبزوار افتاده در سایه
دیواری نشست بعد از لحظه سر بالا کرد رافضی را دید که بر سر دیوار نشسته است

و پایها فرد آویخته است و نام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان به کف پای
خود نوشته شقی را غیرت دین در حرکت آمد کارد کشید و چنان به کف پای وی زد
که از پشت پای وی سر بر کرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا
کارد زده است وی دید که دران آزد حام و غوغا تامل مشو و حیله انگیخت
و گفت مرا گذارید که حال خود گویم من از صبح شما ام خواستم که درین سایه دیوار
لحظه استراحت نمایم چون نشستم و بالا نگاه کردم دیدم که شخصی نامهای را که من هرگز
نمیتوانم دید آورده بالای سر من داشته است مرا نهایت ناخوش آمد آن بود که
کارد زدم تا وی آن نامهای را از سر من دور کند رافضی که از وی این سخن
شنیدند دست وی بوسیدند و بر وی آفرین کردند وی بآن حیله از وی خلاص
یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهر کر بوده اید بعد ازان
فرمودند که یکی از مشایخ ما بارض رفته رسید جمعی از غلاة دشمنهای ایشان بر کبار
قافله شیخ آمده زبان بسب ابی بکر صدیق رضی الله عنه بکشادند و ناسزا گفتند
اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشانرا زجر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را
مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر ما دیگر است و ابوبکر ایشان دیگر است
ایشان ابوبکر موهوم خودرا که خلافت بی استحقاق گرفت و با حضرت صلی الله علیه وسلم
و اهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند و ناسزا میگویند آنچنان ابوبکر را
با تبرا و دشنام و ناسزا میگوییم روافض این سخن از شیخ شنیدند تائب دستگیر گشته از
طریق باطل خود برگشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد ازاین سخنان حضرت ایشان
از فقیر پرسیدند که پدر تو بچکار است و چه نام دارد گفتم واعظ است و مولانا حسین نام

داده و فرموده که من تعنت نمی شنیده ام میگویند بسی نقصان و کمالات وارد و دعوت
وی مقبول خواص و عوام است پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سیرامی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بودند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقه خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و ثبات
تمام داشته اند در آن مجلس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن منبر پایه منبر را بوسه داده و بمنبر برآمده اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نموده که از من چه
بی ادبی در وجود آمده که شما بیرون آمدید و در مجلس نه نشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن منبر پایه منبر
بوسه دادید این در کدام کتاب و سنت است و کدام از ائمه سلف این کرده اند
از امثال شما مردم دانسته که این امر واقع شود بودن ما را در آن مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار بهمه وقت در اتباع
سنت و رفع بدعت بحد کمال مبالغه بوده اند و فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظه
خوف در دین و تقید ایشان و الحق شریعت خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد بمجلس وعظ خدمت والد رسید و دید که
در وقت برآمدن منبر پایه منبر را بوسیدند چون بخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از آنحضرت شنیده بودم بوالعجب تغیر کرده گریستند و
گفتند که این نصیحتی است که حضرت ایشان بزبان تو بمن فرستاده اند و دیگر در امتثال
این امور ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست
بازدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی والد ما قدس سره
و مراعات حسن التفات با این فقیر از اکابر واعظان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از آن در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمدی یکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بوده دایم
اثر گرسنگی و خشکی لب از خدمت سید ظاهر بود ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان برپای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح مینمود میفرمودند
که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشانرا بینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید با آن مشرب بوده اند که ایشان را چنین بنماید میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارتگاه رفته بودم دو سه روز باشیدم بعد از مراجعت
بده مولانا شمس الدین محمد سنوگردی رسیدیم وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجد وی وقت نماز شام پانصد کس بوده باشند
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد و کسی از مردم تاشکند
همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

ددر وز رفتم و یک هفته باشیدم دران مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع میبودند روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند دران وعظ بسیار میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که مرزا شاهرخ را بادشاه مسلمان میگویند شنیدم که دیوان گوهرسا درا کنیزکی متهم کردند که فرموده است تا ویرا از منار انداختند خالی ازان نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه اگر ثابت شده دره میبایدزدن یا رجم کردن واگر ثابت نشده بی جهته مسلمانی را باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از منار انداختن مشروع نیست بسبب آنکه این حکم از مرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متالم شده بود وبی اختیار گریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و ملت برایشان زیاده از غمها بوده است ومیفرمودند که شیخ ابوعثمان حیری از شیخ خود خواجه ابوحفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید ونصیحت کند شیخ فرمود باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحة خلق کند پس اجازت دادند ودر پای منبر وی نشستند وی افتتاح مجلس کرد دران اثنا سائلی برخاست وجامه خواست شیخ ابوعثمان فی الحال جبه از بر کشیده بوی داد شیخ ابوحفص بانگ بر شیخ ابوعثمان زد که انزل یا کذاب شیخ ابوعثمان سخن تمام ناکرده از منبر فرود آمد ونزد شیخ رفت وگفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ فرمودند نگفته بودی که باعث بر نصیحت وموعظت شفقت بر خلقست چیست

اگر ترا به برادران مومن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب
آن یکی از ایشان را میبود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود
نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد ازان تو اقدام بر آن خیر کردی روزی فقیر
راقم این حروف را بخاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت بر زبان
مبارک ایشان دران باب سخن گذرد به این نیت بمجلس آنحضرت در آمدم بعد
لحظه فرمودند که شخصی پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم
بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در نصیحت
نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن
معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که درجه سخن بسیار عالیست
بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم با آنکه وقت سخن گفتن کی است و اکابر
طریقت را درباب وقت موعظه و تذکیر سخن بسیار است بعضی فرموده اند که وقتی
سخن گفتن روا است که متکلم بآن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد
و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون زنگ نقوش کونیه از آئینه قوه
مدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات هیچ نیست میفرمودند هر که عمل از کامل مکمل
فرا گیرد مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه است میفرمودند
بدفع اخلاق ردیه مشغول شدن مشکل است یا چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت
یا منتظر میباید شود که یکبار امری ظاهر شود و مراد را از همه خلاص گرداند و میفرمودند
که یاران را باید که یکی از دو امر اختیار کنند یا آنکه از وجه حلالی قبول نمایند و عزیمت را
مشغول شوید و در مجموع مشغولیها خود را نگاه دارید چنانچه طریقه خواجگان است

یا خود را در افگنید و از شدن و ناشدن اندیشه مکنید و سعی بلیغ نمائید که تا بالیست
خود را در بالیست و دیگری گم کنید تا بسعادتی عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید
پس این بیت خواندند بیت تو در افگن خویش قسیم تو ز دوست مخواه تا هم باشکر
خواهی شور باشد و میفرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی
میکنند از صلحا که عمل بعزیمت میکند و از رخصت اجتناب مینماید این طائفه از ارباب
رخصت بیزارند و برخصت عمل کردن کار ضعفاست طریقه خواجگان عزیمت است
دقیقه که بطریق عزیمت و اجتهاد ادا میکردند فرمودند که در لقمه و طعام احتیاط کردن از
لوازم است پزند طعام باید که بطهارت کامل باشد و از روی شعور و آگاهی هیزم
در دیگدان نهد و آتش افروزد در مطبخی که بر سر آن غضبی رفته بودی یا سخنان
پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاء الدین از آن طعام نخوردی و میگفتند این
طعام را ظلمتی است که ما را خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بغایت
سرد که برف عظیم افتاده بود در ده تل کلاخان که بر در شهر سمرقند است سحرهی
بطهارت ساختن بیرون آمدند و از در مطبخ بگذشتند در آن محل دو غلام طباخ
دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میکردند از برای طهارت
ساختن اصحاب در اثنای آن خدمت با یکدیگر سخنان روزمره میگفتند حضرت ایشان
ایستادند و غلامان را پیش طلبیده قهر کردند و چوب طلبیده دولت کردند و در آن
عتاب و خطاب فرمودند این قدر ندانسته اید که در وقت آب گرم کردن و طعام پختن
بدل حاضر میباید بود و زبان را از مالایعنی نگاه میباید داشت تا از آن آب وضو ساختن
و از آن طعام خوردن نور حضور و آگاهی در دل پیدا شود و آنکه بغفلت گرم کنید

وظلمتیکه بنشاءت پیدا از آن آب وضو ساختن و از آن طعام خوردن ظلمت ظلمات در
باطن پیدا شود حضرت مولانا لطف الله که از مقربان اصحاب بوده گناه آن غلامان را
درخواست کردند حضرت ایشان عفو کرده بطهارت خانه رفتند و میفرمودند که سر اختیار بعضی
از صوفیه آواز نی را از آنست که آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشته اند و بصفای
فطرت دریافته اند که مقصود اصلی آنست که حقیقت انسانی را از قیود بشریت پاکی
حاصل شود و از استماع آواز نی ایشان را این معنی حاصل شده است بنا بر آن اختیار
کرده اند و حکمت در آنکه بعضی ائمه جائز نداشته اند آن تواند بود که چون نی را ارباب
بهوا و بدعت اخذ کرده اند و شنیدن آن را شعار و دثار خود ساخته اند این بزرگواران
از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کرده اند و از مقصود در گذشته تمسک
در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کرده اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را به تکلف
و تعمل نسبت بیخودی و کیفیت استغراق مینداشت حضرت ایشان متوجه وی شده این بیت
خواندند بیت گر فرمیا به تهمت مستی که در طریق ما را نشانهاست از آن شاه بی نشان
و میفرمودند تا آن زمان که نسبت مرید قوت نگرفته است و در آن متمکن نشده است با وی
مدارا و مواسا میکنند و بجانب او میروند و مواخذه نمی نمایند آنچه از وی میرسد از
اخلاق و افعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوة گرفت و او را الیقین باین طریق
حاصل شده کار با او افتاد باید که در همه نفس پاسبان احوال بود تا چیزی از وی صادر نشود
که سبب گرانی و کراهت خاطر گردد و اگر از وی امری در وجود آید مواخذه میکنند و سیاست
میفرمایند و میفرمودند که بعضی گفته اند که شیخ باید که مرید را بتواند خورد و شیخی که چنین نبود
وی را شیخی نرسد مرید خوردن را آن معنی است که شیخی باید که چنان باشد که در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمه وی را بتوانند خورد یعنی نابود توانند کرد و اخلاق حمیده
بجای آن اثبات توانند کرد و او را بدرجه حضور و آگاهی توانند رسانید روزی حضرت
ایشان اصحاب را گفتند که ام انداز شما که به نسبت شما بست یا زیاده تصرف واقع نشده
هر بار بیرون رفتید و ضایع کردید کسی را که دانگی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که
بآن نور مصالح خود سازد و بآن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بردارد و مستغرق شوند
که چند روزی که من در حیاتم سعی نمی کنید و خدا بین نمیشوید کی خواهید شد این فرصت
را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت وقتیکه حضرت
ایشان فقیری را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت
جای کن در اندرون خویش را ۞ دور کن ادراک غیر اندیش را ۞ پس فرمودند یعنی
دور کن ادراک غیر این اندیشه را در دل مردم جاکنی یعنی بهمگی خود متوجه آن باش
که خود را در دل مردم که عبارت از مشائخ طریقت ست جای سازی چنانچه طریقه خواجگان است
که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا بجائی
رسد که همه مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی بسعادتی مشرف
شود که فوق آن متصور نیست و آن فنا فی الله ست فقیری در مجالس صحبت بسیار
در رو مبارک حضرت ایشان می نگریست روزی وی را مخاطب ساخته فرمودند که شخصی
در چهره مبارک حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره بسیار می نگریست حضرت خواجه فرمودند
که بسیار در رو ما نظر مکن تا دل بیا دتنهی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند ع
دیوانه شود هر که به بیند رخ ما را ۞ بعد از آن فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو
ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود داند تا ابهت و عظمت

در تصرف کرده هرچه قائم حضور ردی نیست از باطن مرید رخت بندد و از نهایت تفتیش
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر بلکه
احوال و مواجید وی معاینه و مشاهده مرید گردد مصرع اینکار دولت است کنون تا کرا
دهند ه و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر ردیه و مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بر خود گیرد و از آنچه این طائفه مقرر کرده اند
و طریق ریاضتی اختیار کند دویم آنکه حول و قوة خود را از میان بردارد و بداند که او از آن
جمله نیست که خود را بخود ازین بلیه خلاص تواند کرد و بر سبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی ازین بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه استمداد از باطن و همت پیر باشد و ویرا قبله توجه خود سازد بعد ازین تقریر
از حاضران پرسیدند که ازین سه طریق کدام بهترست هم خود فرمودند که استمداد از باطن
پیر و توجه بوی بهترست زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه عاجز دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است اینمعنی بحصول نتیجه اقربست
آنچه مقصود طالبست برین زودتر متفرع شود که همیشه استمداد از همت پیر باشد و
میفرمودند که هر که با یکی ازین طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وی
خبردار شود و بعد ازین این سه بیت از مثنوی خواندند بیت من بهر جمعیتی نالان شدم ه
جفت بدحالان و خوش حالان شدم ه هر کسی از ظن خود شد یار من ه وز درون من
نجست اسرار من ه سر من از ناله من دور نیست ه لیک چشم و گوش را این نور نیست ه
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی و بیداری پر دماغ را منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقائق و دقائق باز میدارد و ازین جهت است که در کشف

از اہل ریاضت غلطہا واقع شدہ است کسی را بیداری حضر نمیکند که دران بیداری سرمدی ذوقی دارد وآن سرور وفرح کار خواب میکنند ونا رخ را از پیوست نگاه میدارد وفرمودند که خواجه علاؤالدین غجدوانی میگفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاؤالدین قدس سره بطوالسی آمدند ما با جمعی از اصحاب در غجدوان بودیم ما را طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک رسید شیخ محمد وزری طوالسی را که از جمله مخلصان وخدام ایشان بود بخواندند وگفتند یاران را ببرید وخدمت کنید ما بمنزل شیخ محمد رفتیم بعد از ان نماز شام حضرت خواجه آنجا آمدند وبر کنار صفه نشستند و پای مبارک فرو آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغکی ذکر نجکی در خاطر دارم فرمودند که مرغ را آرید تا بینیم که فربه است یا لاغر شیخ محمد مرغ را آوردند حضرت خواجه یک یک را بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظه کردند و فرمودند که نیک است بعد اصحاب را گفتند که طعام را خورید و شب خواب کنید و چون صبح شود پیش ما آئید پس برخاستند و رفتند و ما شب آنجا باشیدیم و طعام خوردیم و خواب کردیم و صبح باتفاق یاران بملازمت ایشان رفتیم و میفرمودند که ذکر بمثابه تیشه است که بآن خار خواطر را از راه دل میزنند و میفرمودند که کار آنست که استغراق در ذکر شود بر وجهیکه او را نه ذوق بهشت ماند و نه خوف دوزخ خواب وبیداری وی را یکسان شود و شیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند اگر سکوت در صحبت بر احتفاظ آگاهی بحق سبحانه باشد و ملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت بهشت است در آیه کریمه لا یسمعون فیها لغوا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال دل ایشان با آنحضرت و مکالمه و مناجات است و میفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که بهیچ وجه مدرک و مفهوم نشود و طریق

ادراک لذتی میسر نه بود است و عقل کامل آنکه بعضی وجه اضطراب ادراک لذتی نیابد اما
پس بدین تقدیر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد است و دست دارد و دست
این آشفتگی به کوششی بیهوده وجه از آشفتگی [illegible] و میفرمودند که ارواح انسانیه وجود از قدس
همیشه در تماشا بودند چون با نشاط نشان آوردند و محبوس نفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدن مشغول محتاج الیه ابدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و حقیقی را
با وجود این شغل اضطراب و میل رسیدن بمقر اصلی خود غالب آمد و تعلقات سببی مستلزم
تبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوعی دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از آنست که باوامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی و میفرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی است بوجه
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل است بر نعت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد است و خلاصه تعبد آگاهی است بجناب حق سبحانه در همه احوال
به نعت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعت است و طریقت است و حقیقت است
شریعت اجرای احکام است بر ظاهر و طریقت تحمل و تکلف است در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع است معراج صوری و معراج
معنوی معنوی نیز دو نوع است اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود از خارج دایره خود طلبیدن است و سیر مستدیر

گرد دل خود گشتن و مقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بتعلمی باشد چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرموده است مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَّثَهُ اللّٰهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ و علم لدنی آنست که مسبوق بتعلمی نباشد بلکه بی سابقه عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت تعلمی خاص از نزد خود سینه اش را مشرف گرداند کما قال سبحانه وَآتَيْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا و فرمودند اجر نیز دو است اجر ممنون و اجر غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی نباشد بلکه بمحض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد و فرمودند که فرقست میان عالم و عارف مثلاً کسیکه عالم بمسائل نحو میدارد که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل مرفوع است و مفعول منصوب وی را عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آن را گویند که هر یکی از مسائل بی تأمل و تکلف و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم توحید گویند کسی را که توحید وی بحسب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لَا فَاعِلَ فِي الْوُجُودِ إِلَّا اللّٰه چنین کس را عالم بعلم توحید گویند و اگر در عین ظهور هر یکی از افعال و اوصاف در مظاهر خود و غیر خود بی تعمل و تکلف میداند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر همچنین بتعمل میداند یعنی بقوت ایمان وی را متعرف گویند روزی بر سبیل تمثیل میفرمودند که مرغان اجتماعی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی در میان راه بعذری باز ماندند اما در هر کدام که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که مردم تصور کرده اند که کمال در انا الحق گفتن است کمال در آنست که انا را از میان بردارند و هرگز یاد وی نکنند و میفرمودند که اصل کار بی پیوندیست این فرمودند که بیت من هیچ شعری بهتر ازین رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بقمار خانه رندی [illegible]

یاد دادم کم خیال که چیزی نه شد رندی چند اند کسی نداند چند اند علیه رشیده و نقد بهره و عالم
شدند بعد ازان فرمودند اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را داند ازین سخن حقیقت
داند که پهلوان شود و گرفتار هیچ قیدی نبوده است و تجلی ذاتی مشرف بوده روزی
بعضی از خدام اصحاب را مطالب ساخته سخنان میفرمودند در اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود و بعد ازان تواند بود که دیرا
آگاه سازند یا بمعنی که این توجه از وست بذات و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را با وجود صفات و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته اند نفی با اثبات جنگ ندارد
بهمین معنی است و فرمود مثلاً این جامه که من پوشیده ام عاریتی است و مرا علم نیست با آنکه
این عاریت است و ازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق داریم تا آگاه مرا علم شد
با آنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من از انجامه منقطع شد و حال آنکه تلبیس من
بآنجامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
ما دون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل پیش ما آنست که
دل را بجناب حق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بسبیل ذوق و از غیر وی ذهولی دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خود وی
معتقد ماست آنست و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بسبیل ذوق چون این معنی دائم شود آنرا دوام وصل گویند نهایت این است و آنکه
حضرت بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد همین است و آنکه فرموده اند ما واسطه وصول بسیر نیستیم از ما منقطع میباید شد
و مقصود باید پیوست همین وصل است و فرمودند اگر این نسبت را از و شما قدر بودی
با بستی سنگها را بر سر خود برداشتی و میفرمودند هرگاه شما در صحبت من واصل شدید مرا از
و حق را سبحانه از ان چه و فرموده بسیار است که ما در غم خلق ایم و خلق بواسطه ما در شادی
اگر چه این شرک است که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چه کنیم كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ما را بی ما چنین کلان ساخته اند و میفرمودند که اگر
ذکر بر وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود و ذاکر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است
و وی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آنست
که استناد حضور از وی منتفی گردد و حاضر حق را سبحانه داند بذات خود و میفرمودند نهایت
که اولیا بآن میرسند آنست که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهد از ایشان
غائب شود از غایت استغراق در شاهد حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور را
بر دو گونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهده مقصود است بچشم سر از ذرات اجزا
دوم آنکه بتوسط کثرت استحضار یا غلبه محبت آنچه غائب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص
محبت است که غائب را کالمحسوس گرداند این است نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا
میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی آنچه فهم میشود
از کلام بعضی اکابر این است که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت
فنا و نیستی میباید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر است و میفرمودند که
شهود را دو معنی است یکی شهود ذات مقدس معرا از ظهور در لباس مظاهر و
شهود دیگر آنست که آن ذات مقدس را از پرده مظاهر مشاهده کنند بی جهت

آهنگی بابای پیشت یکی و یگانگی و درین شهود را صوفیه شهود وحدت در کثرت می نامند
وحضرت رسول صلی الله علیه وسلم بعد از بعثت درین شهود بودند و مستغرق بودند عجب دارم
از کسی که گفته است مصرع منگر که که میگوید بنگر که چه میگوید باشی که چنین گفتی منگر که چه میگوید
بنگر که میگوید یعنی قائل و متکلم از پرده مظاهر حق است سبحانه و مستغرق بودند که
حق سبحانه عنایت فرموده چیزی چند از صفات به بنده نسبت کرده و او را بآن مستوجب
ساخته و وعده و وعید را بر آن متفرع گردانیده و کمال بنده جز آن نیست که غایت
سعی بجا آورده و همگی و تمامی خود را در سلوک طریقه مستقیمه صرف کرده خود را بجایی
رسانده باشد که آنچه او را حق سبحانه بآن منسوب ساخته از آن او نیست و در نیستی
همین است لیکن مردم آنرا دور و دراز گردانیده اند روزی یکی از اعزه در مجلس
حضرت ایشان رسید که اکابر صوفیه گفته اند که وجودی غیر وجود حق و هستی مطلق نیست
و ظاهر از پرده مظاهر یکیست بنا برین تحقیق مخالفت و منازعت اهل اسلام با اهل کفر
از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند ع
چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد ۞ موسیی با موسیی در جنگ شد ۞ چون به بیرنگی رسی کان
داشتی ۞ موسی و فرعون دارند آشتی ۞ و میفرمودند که واقفان هر قدر مستغرق گردیده
یعنی بعد از تعلم باین معنی که مجموع شده و هم اند و ظاهر بصور مجموع اوست بیاسودند
همچون آبیکه در انهار و جدا اول است بعد از آنکه دانست که از انبساطات بحر محیط است
ادراکی و ذوقی بر رسیدن باصل خود که محیط است حاصل شد و در راحت افتاد بیت
چون بدانستی که ظل کیستی ۞ فارغی گر مردی و گر زیستی ۞ پوشیده نماند که غیر ازین
کلمات قدسیه و انفاس نفیسه که مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق و

و لطائف ارجمند که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطهٔ فتور قوت حافظه و ظهور امور مانعهٔ ضبط عبارات و استعارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات و اشعار که در اثنای معارف لطائف شعار بر زبان ایشان گذشت بر لوح ضمیر مرتسم و در آئینهٔ خاطر منقش مانده است و آن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را العلو همت امر میفرمودند این مصرعه خواندند ع چون پایگان سوی بالا خیز کن ٭ وقتیکه بیان ترک هستی و خود پرستی میفرمودند خواندند ع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست ٭ وقتیکه بیان سر محبت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند ع نعره کمتر زن که نزدیک است یار ٭ وقتیکه بیان تفاوت درجات میفرمودند خواندند ع بقدر روزنه افتد شعاع بدر قمر ٭ در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجب ظهور حقائق و معارف است این بیت خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی ٭ چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی ٭ در بیان آنمعنی که آگاهی دوام بترک مالوفات و مانوسات بازبسته است میفرمودند که در یکی از رسائل شیخ خواندم ظهور سست این بیت بیت ما را خواهی تا چنین حاجت ٭ ما کن ٭ خو با ما کن ز غیر ما خو وا کن ٭ وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت ایثار کردند این بیت خواندند بیت آن وارد آن نگار که آنست ما چه باشت ٭ آنرا طلب کنید حریفان که آن کجاست ٭ در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتم و مهرت از دل رفت ٭ بخاک پای عزیزت که همچنان باقیست ٭ در بیان استغنای ذاتی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت دلال عشقش رغبت جانبازان ندید ٭ زد نعره و فریاد که صد جان بجوی داد ٭ در بیان آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبر اند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفت ٭

شافعی را در روایت نیست ؛ در بیان نعمت ارادت طالبان میخوانند بیت
گر ز ارباب دل رفتند و شهر عشق شد خالی ؛ جهان پر شمس تبریزست کو مردی چو مولانا ؛
در بیان آنمعنی که بسی کسان را بواسطهٔ التفات این طائفه ذوقی حاصل شده بود و باندک
زنگ ادبی آن ذوق نماند میفرمودند بیت هرچه بودی واردت آمده بود ؛ چون تو
گنج باختی کسی چه کند ؛ در ترغیب بصحبت و منع از عزلت میخوانند بیت شکر تنها مخور
با گل بر آمیز ؛ که در ترکیب باشد نفع بسیار ؛ در بیان آنمعنی که صفات بشری و تشبثات
طبعی ارباب کمال اصحاب نفوس قدسیه را از شهود آنچه مقصود است مانع و مزاحم
نمیشود این قطعه خواندند قطعه موسی اندر درخت آتش دید ؛ سبزتر میشد آن درخت
از نار شهوت و حرص مرد صاحبدل ؛ این چنین دان و اینچنین انگار ؛ در بیان شکایت
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابوبکر قفال شاشی نوشته دیده‌ام بیت زانی
چه حکمت است که فرزند از پدر منت ندارد و پدرش روز و شب عطا یعنی در جهان
که محل حوادث است ؛ در محنت وجود تو آورده مرا ؛ وقتیکه بیان طریقهٔ رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خواندند بیت آن یکی را روی او شد سوی دوست ؛ وان یکی را
روی او خود روی اوست ؛ روی هر یک مینگر میدار پاس ؛ بو که گردی تو ز خدمت
رو شناس ؛ در میان جان ایشان خانه گیر ؛ در فلک خانه کند بدر منیر ؛
در بیان آنمعنی که حکم غالب دارد میخواندند بیت ای برادر تو همین اندیشه‌ای ؛ مابقی
تو استخوان و ریشه‌ای ؛ گر گل است اندیشهٔ تو گلشنی ؛ ور بود خاری تو هیمهٔ گلخنی ؛ در تنبیه
بر حدت نظر و نکتهٔ فراست میفرمودند بیت آدمی دیده است باقی پوست است ؛
دیدن آن باشد که دید دوست است ؛ وقتیکه بیان شریعت میکردند خواندند بیت

همچو نابینا مبر هر سوی دست ٭ با تو در زیر گلیم است هر چه هست ٭ یار تو خرجین تست و
کیسه است ٭ در تو رامینی مجو جز ویسه است ٭ ویسه در آئین تو هم ذات تست ٭ دین
برویتها همه آفات تست ٭ دهم در بیان مرتبت رفیع ذکر جهر میفرمودند بیت
کار نادان کوته اندیش است ٭ یاد گیر و کسی که در پیش است ٭ در بیان کسب اله شوق و
اضطراب میخوانند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ٭ تا بجوشد آب از بالا و پست
هم در همینی میخوانند بیت تشنه نخفتید مگر اندکی ٭ تشنه کجا خواب گران از کجا ٭ چونکه
بخفتید بخواب آب دید ٭ یا لب جو یا که سبو یا سقا ٭ در بیان غلبات شوق و محبت
این طائفه میخوانند بیت از عطش کر در قدح آبی خورند ٭ در درون آب حق را
ناظر شوند ٭ بعد از بیان همینی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
خوانند بیت گر کشائیم بحث این را بهین لیساز ٭ تا سوال و تا جواب آید دراز ٭ ذوق
نکته عشق از من میبرد ٭ نقش خدمت نقش دیگر میشود ٭ پس کنم خود زیرکان را
این بس است ٭ بانگ دو کردم اگر در ده کس است ٭ و میفرمودند که همت عبارت از
جمع خاطر است بر امر واحد بر وجهیکه بر خلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد تخلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان از مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشان را چگونه تاثیر است و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد
از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود برامری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد و ایمان
و عمل صالح در آن شرط نیست همچنانکه قوت صافیه را تاثیر است نفوس شریره را

نیز تاثیر ہست و میفرمودند کہ صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب نمیباشد ہمہ انبیا علیہم السلام با وجود استغراق در بحر توحید ہمت مصروف این معنی داشتہ اند و میفرمودند کہ میرزا بابر کہ میگفت عارف را ہمت نیست معنی این فہمیدہ بودہ است عارف بعنایتی مشرف شدہ است کہ وی و جملہ اوصاف وی بعدم آبادی رفتہ است کہ از نہ نام ماندہ است ونہ نشان ہر چہ از وی صادر میشود بوی منسوب نیست آیۃ وَمَا رَمَیْتَ اِذْ رَمَیْتَ وَلٰکِنَّ اللّٰہَ رَمٰی وکریمۂ فَلَمْ تَقْتُلُوْھُمْ وَلٰکِنَّ اللّٰہَ قَتَلَھُمْ مبنی ازین معنی است واگر نہ چنین بودی نسبت با نبیا مشکل میشود کہ عالمی را بتسلیط قوت قاہرہ برہم زدند مثل نوح وہود علیہما السلام کہ قوم خود را بہ آب و باد ہلاک ساختند میفرمودند کہ آنچہ حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرمودہ اند کہ عارف را ہمت نیست معنی وی آنست کہ ممکن نظر بحقیقت وذات خود ہیچ ندارد و آنچہ از اوصاف عال او را حاصل است مثل علم وقوت و ارادت ہمہ عاریت است و حق را است سبحانہ پس عارف چون خود دانستہ در مقام فقر حقیقی کہ نیستی محض میباشد چنانچہ مقتضای ذات اوست در با وصاف عاریتی ظاہر نمیشود ولکن جمعیکہ از ہواجس و وساوس نفسانی وشیطانی بسبب کمال عنایت محض موہبت الٰہی باز رستہ اند باید کہ باطن خود را تابع ارادت ومشیت حق سبحانہ گردانند یعنی در صورتیکہ این طائفہ ملہم شوند بہ تسلط ہمت براند فارغ وہلاک ظالمین وتخلیص مسلمین از اشرار باید کہ ہمت مصروف دارند وخاطر تمام بر دفع ورفع اعدا گمارند عبید اللہ بلیانی رحمۃ اللہ علیہ درویشی نہ نماز و روزہ است نہ احیای شب اینہمہ اسباب بندگی است درویشی نرنجیدن است اگر این حاصل کنی واصل گردی وگفت

خدای دان باشید اگر خدای دان نباشید خود دان نیز مباشید از برای آنکه چون خود دان نباشید خدای دان باشید پس گفت ازین بهتر گوییم که خدای باشید و اگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار اوست بیت ما جامه خدای پاک پاکیم ما نی ز آتش و باد و آب و خاکیم ما از هستی و نیستی همه عریان شده ایم و جامه چاکیم ما و نیز از وی است بیت حقیقت جز خدا دیدن روا نیست ما که بنیاد در دو عالم جز خدا نیست ما نمیگوییم که عالم جلیه اوشد ما که این نسبت بد کردن روا نیست ما نه او عالم شد و نی عالم اوشد ما همه او را چنین دیدن خطا نیست ما ست تا حق بد و چشم سر نه بنیم هر دم ما از پای طلب نمی نشینیم هر دم ما گویند خدا بچشم سر نتوان دید ما آن ایشانند من چنینیم هر دم ما ابو عبدالله ازوعندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه ویرا وسیله نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جهته دنیا و قبول خلق از جملهٔ دنیاست و گفت الله تعالی بندهٔ خود را از معرفت خود چیزی بدهد و بآن مقدار که وی را معرفت داده بود بلایی گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا برمیدارد و گفت که دور باش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشان را در خدمت تمیز گردانی تا بهر نماند اند پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی از وی سوال کرد که چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن یکیست یا روح از وی مفارق شده در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمودند که فائده بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیادت میشود

وچون بسر خاک رسد و بحس مشاهده کند خاک او را حس او نیز مشغول او شود و بکلی
متوجه گردد و فائده بیشتر باشد دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان
اند ایکی است اما در بدنیکه هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که
بعد از حشر ابدالآباد خواهد بود آنجا باشد بآن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است
و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بگشایند بعیب خود و کمال
حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بمذلت
خود و عزت حق و به بندگی خود و خداوندی حق و بفقر خود و غنای حق و بتقصیر خود
و بعطای حق و بفنای خود و بقای حق و هم برین قیاس شیخ نیز برای آنست
که چشم مریدان را بآن معنی بگشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشد
یا عمل کند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ این همه رنج از برای آن
میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمیکه کمال حق بیند بگشاید و او هر لحظه
در کمال خود چشمی دیگر میگشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد درویش میباید که در
کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بگشاید حالی آنرا می بندد و اگر نه چنین کند تا او را
خبر شود نفس او بهر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بگشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند
که خاصیت نفس اینست و گفت که این مردمان عجب اعتقادها دارند که میگویند که درویش
باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است
بخلق چرا باید که بندگان خدا تعالی بجز خدای محتاج باشند آخر این دنیا را ببرکت ایشان
بپای میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

ومزارع را بحکمت آفریده و میخواهد که معمور باشد و فائده بخلق رسد و اگر خلق بدانند که
از عمارت دنیا که برای فائده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنند و اگر بدانند که از ترک عمارت و گذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد و از آن هر سال هزار من غله
حاصل میتواند کرد و اگر بتقصیر و اهمال نهصد من حاصل کند و بسبب آن صد من از خلق
دور افتد بعد از آن از وی بازخواست خواهند کرد و اگر کسی را حالی هست که بزمین
و عمارت نمی پردازد و خوش وقت او بود و اگر از کاهلی ترک زمین کند و آنرا ترک و زیرها
تمام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست و هیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخرویا
و دنیویا و گفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الا که حق تعالی پرده بر سر او
پوشد و او را از چشم خلق پنهان دارد که معنی اَوْلِیَائِی تَحْتَ قِبَائِی این است و این
قباب صفات بشریت است نه پرده است از کرباس و غیره و صفات آنست که در و
عیبی ظاهر کند یا هنری را اندر چشم مردم بعیب فرانماید معنی لَا یَعْرِفُهُمْ غَیْرِی آنست
که تا نور ارادت باطن کسی را منور نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را شناخته باشد
نه آنکس و هم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را در میان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد درکار را از کار باز دارد و فرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن بیک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم انداز و ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود اگر چه لقمه
حلال باشد و فرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصومند و اولیاء
از خورد داشت گناه محفوظ نزدیک این بیچاره هیچ گناه بتر از آن نیست که بنده خود را

مجرم و مشتهر بدانند مولانا جلال الدین رومی قدس سره گفت با اولیای
حق هم زانو برزانو باید نشست که آن را اثرهای هست عظیم و گفت مرغیکه از زمین بالا
پرد اگرچه بآسمان نرسد اما این قدر باشد که از دام دورتر باشد و بر همچنین اگر کسی
درویش شود بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمرهٔ خلق و اهل بازار ممتاز
باشد و از زحمتهای دنیا برهد و سبکبار گردد که نَجَی المُخِفُّونَ وَهَلَکَ المُثقِلُونَ یکی از
ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود که حاجت باعتذار
نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهادگی برین عالم است هر دمیکه آزاد باشی
ازین جهان خود را غریب دانی و در هر رنگ که نگری و هر مزه که چشی دانی که بآن
نمانی و جای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی از بهاء الدین پسر خود
گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو و کین کسی را
در دل مدار و این رباعی خواند بیت بیشی طلبی ز هیچ کس بیش مباش ٭ چون
مرهم و موم باش چون نیش مباش ٭ خواهی که ز هیچ کس بتو بد نرسد ٭ بدگوی و
بدآموز و بداندیش مباش ٭ و فرمود که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد
و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود در سخن ایشان
که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام معترض شد و برای امتحان شخصی را بر در ایشان فرستاد
که دشنامها داد ایشان بخندیدند و گفتند باین نیز که تو میگویی یکی ام آن کس خجل شد
و بازگشت و نقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانه ما امروز چیزی هست اگر
خادم گفتی هیچ نیست شاد شدی و شکرها کردی که الحمد لله امروز خانه ما بخانهٔ

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میماند و اگر خادم گفتی مالابد مطبخ مهیا است مشغول گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید. روزی در مجلس وی حکایت اوحدالدین کرمانی
کردند که شاهد باز و پاکباز بود گفت کاشکی کردی و گذشتی فرمود شخصی بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا پنهان نشستند گفت این دم تنها شدم که تو آمدی و مرا
از حق مانع شدی از وی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی است عظیم و گفت صحبت عزیز است مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را و گفت که درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریز فرموده است
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
و اگر اتفاق شود چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان
و در مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
و پنجاه سال بروح شیخ فریدالدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در هر حالتیکه باشید
با ما باشید و مرا یاد کنید تا من شما را ممد باشم در لباسی که باشم و نیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق است یکی ببدن و یکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد و مجرد گردم آن
تعلق نیز از آن شما خواهد شد شیخ صدرالدین برای عیادت آمد و شفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شما را باشد که در میان عاشق و معشوق پیراهنی از شعر بیش نمانده
نمیخواهید که نور بنور پیوندد و این غزل خوانده ؁ چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشین دارم؟ و یاران را وصیت کرد بدین عبارت اوصیکم بتقوی الله فی السر والعلانیة
وبقلة الطعام وقلة الکلام وهجران المعاصی والآثام ومواظبة القیام ودوام الصیام
وترک الشهوات علی الدوام واحتمال الجفاء من جمیع الانام وترک مجالسة السفهاء

والتزام مصاحبة الصالحین والاکرام وان خیر الناس من ینفع الناس وخیر الکلام
ما قل ودل والحمد لله وحده مولانا شمس تبریز قدس سره گویند که در بغداد
شیخ اوحد الدین کرمانی را دریافت پرسید که در چه کاری گفت ماه را در طشت آب
می بینم مولانا فرمود اگر بر گردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی و فرمود که
یکی گفت که در ستابه نام حق نباید گرفت و قرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنم
که او را از خود جدا نمیتوانم کرد شاه از اسپ فرو نمی آید اسپ بیچاره چه کند
مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق
یافت دائم نایافت است باید که طالبان هرچه یابند از واردات و مواجید ذوقین
شوند و باز از آن ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و باقیمانده متالم شوند چه
مقصود بی نهایت است آنچه از وی دریابند با آنچه از وی درنیافته اند حکم شبنم قطره دارد
به نسبت دریای محیط اما اگر با آنچه دریابند سر فرو آرند و بآن آرام گیرند در ذوق
آن از عالم بیرون روند تا ابد دران محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت
محروم مانند و اگر بعمر ابدی درین یافت و نایافت سیر کنند هنوز هیچ کار نکرده باشند
و هیچ راه نرفته در وقت دیگر در معنی آیة سوره اخلاص میگفتند اول موجودی که بایجاد
حق سبحانه بیواسطه شیء دیگر بوجود آمد صادر اول بود چون از مبدء فیاض اظهار
صادر اول مشابه بود بزادن بود لاجرم حق سبحانه درین صورت بآیه کریمه لم یلد نفی آن
مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی
و کونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود اینچنین ظهوری از مظاهر مشابه
بود بزاده شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره بآیه کریمه لم یولد نفی آن مشابهت فرمود

چون بعد از ایجاد موجودات نوع انسان را بحکم خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ عَلٰی صُوْرَتِهٖ الرحمٰن نسخه جامعه و مظاهر جمیع اشیاے گردانید و یرا آیة ذات و صفات و افعال بی نهایت خود ساخت از حسب جامعیت و یرا مشابهتی بود به آن ذات یگانه مقدس که آیة قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ صفت اوست پیدا شد که در ان و هم کفو بود و لاجرم حق سبحانه به آیة وَلَمْ یَکُنْ لَّهٗ کُفُوًا اَحَدٌ نفی آن مشابهت و مماثلت فرمود خواجه شمس الدین محمد کوسوی رحمة اللّٰه علیه در معنی اَحْسِنْ کَمَآ اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَیْکَ فرمود نکوئی کن همچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدای به بنده آن بود که در ازل خدای تعالی ظاهر بود و بنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد که بنده را ظاهر گردانید و خود پنهان شد پس تعلیم سید هر بنده را او امر میکند که نکوئی کن همچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا حضرت حق تعالی ظاهر گردد ؁

تمت

خاتمة الطبع

منت خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید است که صوفیان صافی طبع را از ان برخوردار کنند گو سهل نماید که گفتنی خیدا ز پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند تا بزرگ داشتن باید که هر گفت از آن داروی مجرب است مر علیلان باطن را چه گویند کاتش طبیبان روحانی اند در صحت این همت را نیکو گماشتم تا نسخه که جمع آمد همه را و ران بکار بردم تا هم نگویم که پر صحیح است دعا کنم که برکات این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثرها بخشد و خیرات چنین خیر جاری آنها را که سر در کار این دارند بدهد آمین ؁

صحت نامهٔ مقالات الصوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱	۶	ابن الغلام	ابن العلام	۵۹	۲۶	ابو الحسن	ابو الحسین
۱۵	۱۳	دنت	دلست	۶۵	۳	بحرمت	بخدمت
۲۰	۷	بشناسند	نشناسند	۶۶	۱۶	ابو عبدالله	عبدالله
۳۳	۱۶	انش	انس	۷۰	۱۳	خیل	جبل
۳۸	۶	عنه	علیه	〃	۱۴	دا ایوزرمن	دا ایوزرمن
۳۹	۱۸	چیزی نیست	چیزی ونیست	۷۲	۱۹	برزندگان هر	برزندگان بر
۴۰	۱	چنین نیست	وچنین نیست	۷۳	۱۷	بنجم دوک	بنجم آواز دوک
〃	۸	دام لطف	ودام لطف	۷۸	۶	آن است که حق	آن آنست که خواهد که حق
۴۳	۱۰	حق تعالی	وگفت حق تعالی	۷۹	۲	آفتاب است	افتادن
۴۵	۱۵	نگردد	گردد	۸۰	۱۳	می لطلبید	می طلبید
۵۲	۱۰	جفای او	وفای او	〃	〃	ترسانیدوام	ترسانیده ام
۵۷	۱	متابعت	مبالغت	۸۱	۱۹	قراه	قراة
〃	۴	وسے	دسے	۸۲	۸	مالک	مالک الملک
۵۸	حاشیه	گردن	گردند	۸۳	۸	دعوه	دعوت

صحت نامه مقالات الصوفیه

۲

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸۴	۵	گزارم	گذازدم	۱۰۶	۶	ابواسحاق	ابواسحاق شهریار
۸۵	۱۱	یحبونه	یُحِبُّونَهُ	۱۱۰	۹	ابوتبها	البوتها
۸۹	۱۶	عوی	دعوی	″	۱۲	ایشان را	دل ترا
″	۱۹	دعوها	دعوبها	۱۱۱	۵	بشناسم	نشناسم
۹۱	۱۷	الصابع	الصابغ	۱۱۴	۱	قوت	فوت
۹۲	۲	بزنگ است	تنگ است	۱۱۵	۹	جمعیت	جمعیت همت
۹۳	۴	ناساخته	ناشناخته	۱۱۶	۱۳	از محبت	از محبت از محبت
″	۱۷	برزبان	زبان	″	۱۴	ثواب	ثواب او
۹۴	۱۸	اقرار	اسرار	″	۱۷	تفویض صفت	تفویض صفت موحدان
۹۵	۱۰	گل	کل	۱۱۷	۱	باوسط	اوسط
۹۶	۵	برویگیری	بردیگری	۱۱۸	۹	میگوئید	میگویند بشتاب
۹۸	۸	گدارشده	گدازشده	″	۱۵	بسیط	بسط
″	۱۱	هزه	فره	″	ترک حاشیه	سر	بر
۹۹	۲	میسوزد	میشود و بامی زد	۱۱۹	۱	سرشیر	برشیر
۱۰۰	۱۴	گر	کمر	۱۲۱	۷	خالصا	خالصا لله

[illegible]

صحت نامہ مقالات الصوفیہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲۳	۹	جامہ	خامۂ تو	۱۰۹	۱	خبسیر	تفسیر
۱۳۱	۱۰	غایتی فی کل	غایتی فی کل شی دلہای ربط ادی	〃	۲	〃	〃
۱۳۵	۸	خود را	خود گرد درا	۱۸۰	۳	از ازل تحقیق تا سجادہ نائل	〃
۱۴۳	۱۵	تفضیل	تفصیل	〃	۱۰	نسبت	بسبب
۱۴۷	۱۲	آدہم	آدم	〃	۱۰	کفش	نعل کفش
۱۵۴	۲	تجلیات متنوعے	تجلیات نوری می بیند آن	۱۸۴	۳	بجز آسان	بجز اسان
۱۶۰	۱۳	نمت	تمت	۱۸۹	۵	اگر	اکثر
۱۶۳	۱۸	مجتبی	محمد یحیی	۱۹۰	۱۱	متجل	تجمل
۱۶۰	۱۸	مقتضد	مقتصد	〃	۱۵	خاطر	ظاہر
۱۶۱	۱۶	قیومت	قیومیت	〃	۱۵	کیفیت	بکیفیت
۱۶۳	۱۶	بمقصود است	بمقصود است جز این نسبت	۱۹۳	۷	حال	حال او
۱۶۴	۸	کجائی	گنجائی	〃	۱۰	بہرحال	بہرحال ترقی
〃	۱۷	خصائف اوقات المرضیہ	خصائص النعوت المرضیہ	۱۹۵	۹	در خدمت	وخدمت
۱۶۸	۹	تجمع	ان تجمع	۱۹۶	۱۲	ثم الامثل فالامثل	ثم الامثل فالامثل
	۱۴	اخراسے	خواستے	۰	۰	۰	

صحت نامه مقالات الصوفیه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۹۷	۱۹	تعیر	بغیر	۲۱۸	۷	فراقست	فرقت
۱۹۹	۱	هوز	هنوز	۲۲۲	۹	موجه	موجب
؍؍	۱۲	بصاحت	بصاحب	۲۲۳	۱۷	یهمیه	بهیمه
۲۰۰	۱۶	جبله	چله	۲۲۴	۱۵	اسمائته	اسمائیه
۲۰۲	۳	انجداب	انجذاب	؍؍	۱۶	ممکن نیست	ممکن نیست معارضت ممکن نیست
؍؍	۸	مجنتی	محبتی	۲۲۵	۱۶	براند فانغ	براند فارغ
۲۰۵	۱۸	تبصفه	تصفیه	۲۲۸	۱۱	قاب	قباب
۲۰۶	۸	مستی	سُینی	۲۳۰	۱۴	تلق	تعلق
۲۰۹	۱۴	سدیان سساد امشترق	سدبان عانه نبووند	؍؍	۱۷	اوسکم	اوصیکم
۲۱۰	۱۸	فرمود	فرود	۲۳۱	۱۷	در بغداد	چون از بغداد
۲۱۲	۱۲	تل	بل	؍؍	۱۱	انس	پس
۲۱۵	۱۰	هرچه	همت	؍؍	۱۷	باآته	باآیه
؍؍	۱۷	نخست	بخست	؍؍	۱۳	بنور	هنوز